

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

EVELINA VERTELYTĖ

BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

PRIEVARTOS KONCEPCIJA BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė -
Lekt. Jolita Šukytė

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. PRIEVARTOS SAMPRATA LIETUVOS IR UŽSIENIO ŠALIŲ BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE	8
2. FIZINĖS BEI PSICHINĖS PRIEVARTOS ATRIBOJIMAS IR KVALIFIKAVIMAS LIETUVOS IR UŽSIENIO ŠALIŲ BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE	21
2.1. Fizinės prievartos kaip pavojingos veikos samprata	22
2.1.1. Fizinės prievartos kriminalizacijos būdai	28
2.1.2. Fizinės prievartos formos	29
2.1.3. Fizinės prievartos objektyvusis ir subjektyvusis elementai	32
2.1.4. Fizinės prievartos santykio su neteisėtu laisvės atėmimu žmogui vertinimas	36
2.1.5. Fizinės prievartos teisinio vertinimo problematika	39
2.2. Psichinės prievartos kaip pavojingos veikos samprata	41
2.2.1. Psichinės prievartos kriminalizacijos būdai	45
2.2.2. Psichinės prievartos formos	48
2.2.3. Psichinės prievartos objektyvusis ir subjektyvusis elementai	52
2.2.4. Grasinimų realumo teisinio vertinimo problematika	55
2.2.5. Psichinės prievartos realizavimo fiziniu smurtu teisinis vertinimas	60
IŠVADOS	67
LITERATŪROS SĄRAŠAS	69
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	78
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	79
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	80
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	81

IVADAS

Tiriama problema. Baudžiamosios teisės mokslinėje literatūroje išryškėja viena iš prievartos doktrinos probleminių sričių - fizinės ir psichinės prievartos atribojimo bei fizinės ir psichinės prievartos kvalifikavimo baudžiamosios teisės praktikoje problematika.

Baudžiamosios teisės srities mokslininkai (O. Fedosiukas¹, E. G. Veselovas², R. D. Šarapova³, J. Šukytė, R. Marcinauskaitė⁴, L. V. Serdiukas⁵) pripažįsta, kad fizinė smurtinė veika yra neatsiejama nuo psichinių procesų, nes ja visuomet veikiama asmens psichika, taip pat ir pati psichinė prievarta gali būti laikoma vienu iš susargdinimo būdų, sutrikdančių normalų organizmo funkcionavimą. Be to, tam tikri prievartiniai poveikio būdai dėl savo ypatumų kelia baudžiamosios teisės teoretikų diskusijas, nes negali būti vienareikšmiškai priskiriami kuriai nors savarankiškai prievartos rūšiai. Todėl, esant tokioms probleminėms situacijoms, prievartinių nusikalstamų veikų baudžiamasis teisinis vertinimas, lemiantis teisingą veikos kvalifikavimą, yra neatsiejamas nuo fizinės bei psichinės prievartos vertinimo kriterijų.

Fizinės ir psichinės prievartos atribojimo bei kvalifikavimo problematika Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje mažai nagrinėta, pasigendama išsamesnių mokslinių įžvalgų ir diskusijų šia tema.

Teismų praktikoje dažnai susiduriama su baudžiamosios atsakomybės taikymu už nusikalstamas veikas, susijusias su fizinės ir/ ar psichinės prievartos panaudojimu, tai sąlygoja būtinybę išsamiau panagrinėti baudžiamosios fizinės ir psichinės prievartos atribojimo bei kvalifikavimo problemas.

Baigiamojo darbo aktualumas. Baudžiamosios teisės teorija identifikuoja ir įvardija du savarankiškus prievartos doktrinos elementus - fizinę ir psichinę prievartas. Šis prievartų skirstymas perimtas iš romėnų teisės, pripažinusios du klasikinius nusikalstamo poveikio kitam žmogui būdus: fizinį (lot. *vis absoluta*) ir psichinį (lot. *vis compulsiva*), kurių išskyrimas remiasi pavojingo bei priešingo teisei poveikio, daromo nukentėjusiajam, specifika⁶.

Daugelis baudžiamosios teisės mokslo atstovų (O. Fedosiukas⁷, J. Šukytė,

¹ Fedosiukas, O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2001, t. 21(13). P. 102-116.

² Veselov, E. G. *Fiziceskoje ili psichologiceskoje prinuzdenije kak obstojatelstvo iskluciajuscee prestupnost dejanija*. Krasnodar, 2002. P. 9.

³ Sharapov, R. D. *Fizisheskoje nasilije v ugalovnam prave*. Sankt Peterburg, Juridiceskij centr, 2001. P. 44-49.

⁴ Šukytė, J., Marcinauskaitė, R. Kai kurie psichinės prievartos doktrinos probleminiai aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(2). P. 685-695.

⁵ Serdjuk, L. V. *Nasilie: kriminologicheskoe i ugalovno - pravovoe issledovanie*. Moskva: Jurlitinform, 2002. P. 19, 43-44.

⁶ Marcinauskaitė, R. Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 2008. P. 42.

⁷ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 102-116.

R.Marcinauskaitė⁸, L. V. Serdiukas⁹, J. Zorza¹⁰, A. Ristrophas¹¹, D. Busse¹² ir kt.) fizinę ir psichinę prievartą apibrėžia kaip savarankiškas baudžiamosios teisės kategorijas.

Baigiamojo darbo temos aktualumą suponuoja tai, kad fizinė ir psichinė prievartos yra tarpusavyje glaudžiai susijusios, kas apsunkina jų atirbojimą. Remiantis R. Marcinauskaite¹³, O. Fedosiuku¹⁴, L. V. Serdiuku¹⁵ fizinis smurtas siejamas su poveikiu asmens psichikai, nes dėl patirtos fizinės prievartos asmuo visada patiria įvairaus pobūdžio ir sunkumo emocinius išgyvenimus. Tuo tarpu psichinė prievarta neretai realizuojama fizinio pobūdžio veiksmais, kas pripažintina psichiniu smurtu, o ne fizine prievarta. Esant šiai situacijai tikslinga išskirti kriterijus, padėsiančius atriboti ir teisingai identifikuoti prievartinius veiksmus, priskiriant vienai ar kitai prievartos rūšiai. Baudžiamosios teisės doktrinoje laikomasi pozicijos, jog atirbojant fizinio ir psichinio pobūdžio prievartinius veiksmus, įvertintini keli kriterijai: kėsintis objektas, kaltininko psichinis santykis su nusikalstamais veiksmais, kilę padariniai. Paprastai kaltininko prievartinių veiksmų teisinis vertinimas pagal kilusius padarinius yra neišsamus ir nevisapusiškas, dėl ko nusikalstamos veikos kvalifikacija yra nepagrįsta. Baudžiamosios teisės literatūroje bei teismų praktikoje fizinės ir psichinės prievartos atirbojimui bei kvalifikavimui skiriama nedaug dėmesio, ir tai pagrindžia šio darbo aktualumą.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas. Analizuojant prievartos koncepciją baudžiamojoje teisėje, pasigendama gilesnių mokslinių įžvalgų bei diskusijų. Teisės mokslininkų ir praktikų parašyta mokslinė literatūra iki galo neatsako į klausimą, kaip visgi turėtų būti suprantama prievartos koncepcija, nepateikia vieningos ir galutinės prievartos koncepcijos baudžiamojoje teisėje apibrėžimo, išaiškinimo. Laikui bėgant ir keičiantis socialinei aplinkai, neišvengiamai susiduriama su naujomis fizinės ir psichinės prievartos teisinio vertinimo problemomis, kurios Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje nagrinėtos tik fragmentiškai. Be kita ko, mokslinėje literatūroje, teismų praktikoje mažai nagrinėtas fizinės ir psichinės prievartos santykio bei tarpusavio atirbojimo klausimas.

Baigiamajame darbe tiriamos problemos ištyrimo lygis. Teisinių tyrimų, skirtų išimtinai prievartos koncepcijos baudžiamojoje teisėje analizei, Lietuvos teisinėje literatūroje

⁸ Šukytė, J., Marcinauskaitė, R. *supra* note 4, P. 685–695.

⁹ Serdjuk, L. V., *supra* note 5, P. 19, 43–44.

¹⁰ Zorz, J. Criminal Law of Misdemeanor Domestic Violence. 1970-1990 *Journal of Criminal Law and Criminology*. P. 46-72.

¹¹ Ristroph, A. *Criminal Law in the Shadow of Violence*. Seton Hall University, School of Law, Draft 2/24/2009. P. 1-35.

¹² Busse, D. Der Bedeutungswandel des Begriffs „Gewalt“ im Strafrecht Über institutionell - pragmatische Faktoren semantischen Wandels. *Diachrone Semantik und Pragmatik. Untersuchungen zur Erklärung und Beschreibung des Sprachwandels*. Tübingen: Niemeyer, 1991. S. 259–275.

¹³ Marcinauskaitė, R., *supra* note 6, P. 43.

¹⁴ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 102-116.

¹⁵ Serdjuk, L. V. *supra* note 5, P. 19, 43–44.

nėra. Ši tema analizuota fragmentiškai, Lietuvos mokslininkams - O. Fedosiukui¹⁶, J. Šukytei, R. Marcinauskaitei¹⁷, P. Kujaliui¹⁸, K. Grinevičiūtei¹⁹, iš esmės neanalizuojant prievartos definicijos, aptariant tik atskirus fizinės bei psichinės prievartos sąsajos ir atribojimo, kvalifikavimo probleminius aspektus baudžiamosios teisės doktrinoje. Lietuvos teisės mokslinėje literatūroje iki šiol nėra pateiktas vieningas prievartos koncepcijos apibrėžimas. Paminėtina, jog užsienio šalių mokslinėje literatūroje, prievartos koncepcija nagrinėta šiek tiek plačiau, nei aukščiau minėtų Lietuvos teisės specialistų. Prievarta kaip baudžiamosios teisės kategorija bei atskiri fizinės ir psichinės prievartos santykio, atribojimo aspektai teisės doktrinoje nagrinėti išsamiau mokslininkų J. Zorzos²⁰, A. Ristropho²¹, D. Busse²², A. V. Tiumenevo²³, E. O. Maliajevos²⁴, E. G. Veselovo²⁵, R. D. Šarapovos²⁶, T. Oreškinos²⁷. Visgi ir šių teisės specialistų išleistuose pavieniuose mokslo darbuose, monografijose, straipsniuose taip pat nėra pateiktas aiškus ir išsamus prievartos koncepcijos išaiškinimas.

Baigiamojo darbo reikšmė. Baigiamajame darbe remiantis Lietuvos ir užsienio šalių mokslinė doktrina, teismų praktika nagrinėjamos fizinės ir psichinės prievartos sampratos, šių reiškinių kaip teisinių kategorijų tarpusavio sąsajos, atribojimo bei kvalifikavimo aspektai.

Baigiamasis darbas yra reikšmingas baudžiamosios teisės mokslo bei praktikos sričiai. Remiantis Lietuvos ir užsienio autorių moksliniais darbais, teismų praktika išanalizuoti fizinės ir psichinės prievartos kaip pavojingos veikos atribojimo ir kvalifikavimo probleminiai aspektai. Pateikiamas atskirų psichinės ir fizinės prievartos išraiškos formų baudžiamasis vertinimas. Baigiamajame darbe pateiktos išvados gali padėti teisės aktų leidėjams tobulinti netiksliai suformuotas baudžiamojo įstatymo nuostatas bei kiekvienu konkrečiu atveju teismams tinkamai aiškinti prievartos koncepciją.

Baigiamojo darbo originalumas. Baigiamojo darbo originalumą atspindi tai, kad šiame darbe nagrinėjama fizinė ir psichinė prievartos, įvertinamos jų sąsajos, fizinės ir psichinės prievartos atribojimo bei kvalifikavimo problemos. Išsamiai analizuojama Lietuvos baudžiamosios teisės praktika, taip pat paminėtina su šia tema susijusi aktuali užsienio šalių

¹⁶ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 102-116; Fedosiukas, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.

¹⁷ Šukyte, J., Marcinauskaitė, R. *supra* note 4, P. 685–695.,

¹⁸ Kujalis, P. Prievarta – būtinąjo reikalingumo pavojaus šaltinis. *Jurisprudencija*. 2004, Nr. 60. P. 52.

¹⁹ Grinevičiūtė, K. Žiaurais elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2008, 11. P. 113.

²⁰ Zorz, J., *supra* note 10, P. 46-72.

²¹ Ristroph, A. *Criminal Law in the Shadow of Violence*. Seton Hall University, School of Law, Draft 2/24/2009. P. 1-35.

²² Busse, D., *supra* note 12, S. 259–275.

²³ Tiumenev, V. *Vidi kriminalnava nasilija*. Riazan, 2008. P. 8.

²⁴ Maliajeva, A. O. *Obstojetelstva iskluciajuscije prestupnoe dejatelnost*. Novgorod, 2001. P. 28.

²⁵ Veselov, E. G., *supra* note 2, P. 9.

²⁶ Sharapov, R. D., *supra* note 3, P. 44–49.

²⁷ Oreshkina, T. Fiziceskoje ili psihologiceskoje prinuzdenije kak obstojetelstvo iskluciajuscee prestupnost dejanija. *Ugalovnoje pravo*, 2000. P. 35.

baudžiamosios teisės praktika.

Tyrimo tikslas - remiantis Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamosios teisės mokslinė doktrina ir teismų praktika išanalizuoti fizinės ir psichinės prievartos kaip pavojingos veikos santykį, attribojimo ir kvalifikavimo probleminius aspektus Lietuvos bei užsienio šalių baudžiamojoje teisėje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Remiantis Lietuvos Respublikos ir užsienio šalių baudžiamosios teisės mokslinė doktrina ir teismų praktika išanalizuoti fizinės ir psichinės prievartos sampratas Lietuvos bei užsienio šalių baudžiamojoje teisėje.

2. Teoriniu ir praktiniu aspektais išnagrinėti fizinės prievartos formas, objektyviuosius ir subjektyviuosius elementus, įvertinti santykį su neteisėtu laisvės atėmimu kitam žmogui, ištirti fizinės prievartos teisinio vertinimo problematiką.

3. Teoriniu ir praktiniu aspektais išanalizuoti psichinės prievartos formas, objektyviuosius ir subjektyviuosius elementus, išsamiai išnagrinėti grasinimų teisinio vertinimo problematiką.

4. Išnagrinėti fizinės ir psichinės prievartos santykį, tarpusavio attribojimą Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojoje teisėje.

Tyrimo metodika. Darbe taikyti šie tyrimo metodai:

Teoriniai metodai, iš kurių taikomi šie:

- *analizės metodas* - taikomas analizuojant specialiąją literatūrą;
- *istorinis lyginamasis metodas* - taikomas kai kuriuos faktus lyginant istorinėje raidoje.

Istorinis lyginamasis metodas tyrėjui padeda palyginti atskirus faktus, ir juos deramai, argumentuotai įvertinti.

Empiriniai metodai, iš kurių taikomi šie:

- *dokumentų (teisinių) analizės metodas* - taikomas nagrinėjant nacionalinius ir tarptautinius teisės aktus, mokslinius straipsnius ir publikacijas, teismų procesinius sprendimus.
- *sisteminės analizės metodas* - taikomas apibendrinant tyrimo rezultatus.

Tyrimo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro turinys, įvadas, du skyriai, išvados. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas, anotacija lietuvių ir anglų kalbomis, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis bei patvirtinimas apie atlikto darbo savarankiškumą.

Pirmajame baigiamojo darbo skyriuje nagrinėjama prievartos samprata Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojoje teisėje. Atskleidžiama prievartos, smurto, agresijos sąvokų vartojimo problematika mokslinėje literatūroje.

Antrajame baigiamojo darbo skyriuje detaliai analizuojama fizinė prievarta kaip teisei priešinga veika. Keliami probleminiai fizinės prievartos vertinimo aspektai, o vienas iš jų - fizinės prievartos santykio su neteisėtu laisvės atėmimu kitam žmogui vertinimas. Kartu aptariant mokslinę literatūrą bei aktualią teismų praktiką, analizuojama fizinės prievartos teisinio vertinimo problematika baudžiamojoje teisėje. Šiame skyriuje taip pat nagrinėjama psichinė prievarta kaip baudžiamojo įstatymo draudžiama veika. Išsamiai aptariamos esminės ir dažniausios problemos, su kuriomis susiduriama teisiniu aspektu vertinant psichinę prievartą – tai sampratos, formų klausimai. Nesant vieningos teisės mokslininkų bei teisės praktikų pozicijos, analizuotina grasinimų teisinio vertinimo problematika. Taip pat šiame skyriuje atliekama išsami Lietuvos teismų praktikos analizė siekiant iširti fizinės bei psichinės prievartos atiriojimo aspektą ir atitinkamai nusikalstamų veiksmų kvalifikavimą. Siekiama įvertinti, ar šios kategorijos bylose Lietuvos teismų procesiniai sprendimai paremti baudžiamosios teisės doktrina.

Ginamieji teiginiai. Ne visos prievartos išraiškos formos turėtų būti pripažįstamos nusikalstamos ir vertinamos kaip baudžiamosios teisės kategorijos. Stebėtina ypač glaudi fizinės ir psichinės prievartos tarpusavio sąsaja. Fizinės ir psichinės prievartos atiriojimo kriterijus neturėtų būti tik pavojingos veikos sukelti nusikalstami padariniai. Esminiais fizinės ir psichinės prievartos atiriojimo bei kvalifikavimo požymiais išskirtinas jų kompleksas: poveikio objektas, kaltininko psichinis santykis su jo įgyvendinamais prievartiniais veiksmais, kilę padariniai.

1. PRIEVARTOS SAMPRATA LIETUVOS IR UŽSIENIO ŠALIŲ BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

Teisės doktrinoje „prievartos“ definicija dažniausiai formuluojama remiantis skirtingų mokslų išaiškinimais. Kaip nurodo baudžiamosios teisės mokslininkai O. Fedosiukas²⁸, R. Marcinauskaitė²⁹, V. V. Ivanova³⁰, A. J. Marcevas ir A. V. Ivačenko³¹, N. A. Babijus³² prievartos samprata gali būti aiškinama lingvistiniu, etimologiniu, kriminologiniu, socialiniu ir kt. aspektais.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas pateikdamas lingvistinę „prievartos“ sampratą, prievartą apibrėžia kaip jėgos vartojimą, vertimą, ką nors daryti³³. Rusų didžiajame kalbos žodyne, sudarytame V. Dalio, „prievartos“ samprata formuojama iš keleto leksinių elementų. Pasak V. Dalio, pirmiausia prievartą galima apibrėžti kaip jėgos panaudojimą kito žmogaus atžvilgiu, t. y. pasitelkiant jėgą priversti kitą asmenį prieš jo valią atlikti kokius nors veiksmus. Prievarta suprantama kaip neteisėtas, žeminantis, suvaržantis žmogaus valią ir pasirinkimo laisvę veikimas. Ją apibūdina dvi sąvokos „nelaisvė“ ir „jėgos panaudojimas“.³⁴ Paminėtina, jog Vokiečių kalbos universalusis žodynas prievartą (vok. *der Zwang*) apibrėžia panašiai V. Dalio pateiktai sampratai. Nurodomi šie alternatyvūs prievartos reiškinių požymiai: išorinis poveikis asmeniui pasinaudojant įtaka ar grasinant smurtu; įsakmus paliepiamas asmeniui; asmens laisvės ir pasirinkimo laisvės apribojimas, nurodant asmeniui būtinybę elgtis prieš savo valią; stipresnis poveikis, kuriam negalima pasipriešinti, pavyzdžiui hipnozė; spaudimas žmogaus elgesiui pasitelkiant socialines normas, pavyzdžiui daromas didesnis ar mažesnis spaudimas įsigyti tam tikrą daiktą; situacijos sukūrimas, nustatant nuolatinio reikalingumo būklę, t. y. elgesio apribojimas pasitelkiant ekonominio, techninio pobūdžio priemones; elgesio impulsų dominavimas prieš sąmoningą valią, pavyzdžiui paciento panaudota prievarta prieš gydymo įstaigos personalą.³⁵ Be to, prievartos (vok. *der Gewalt* sinonimas *der Zwang*) panaudojimas dažnai tampa pagrindu inkriminuoti tokius nusikaltimus kaip pasipriešinimą valstybės institucijoms, seksualinę prievartą, plėšimą, pagrobimą³⁶. Skirtingai nuo aukščiau minėtų

²⁸ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 102-116.

²⁹ Šukytė, J., Marcinauskaitė, R., *supra* note 4, P. 685–695.

³⁰ Ivanova, V. V. *Prestupnoe nasilie. Uchebnoe nosobie dlja vuzov*. M., 2002. P. 6-7.

³¹ Ivashenko A. V., Marcev A. I. Metodologija pravovogo issledovaniya nasilija. *Socijalno – pravovye problemy borby s nasiliem*. Omsk, 1996. P. 4.

³² Babij, N. A. *Metodologichkie podkhody k ustanovlenija ugolovno – pravovogo sootnosheniya mezhdru nasiliem, terrorizmom, ehstremizmom i agressi-ej*. Problemy ukreplenija zadonnosti i pravoporjadka: nauka, praktika, tendencija: sb. Nauch. Tr./ pedkol. Resp. Belarus, Minsk: BGUFK, 2009. P. 113-114.

³³ Keinys, S. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Septintas pataisytas ir papildytas leidimas. Lietuvių kalbos institutas. Vilnius, 2012. P. 603.

³⁴ Dali, V. *Tolkovyy slovar zhvogo velikorusskogo jazyka*. 2 t. Moskva, P. 469.

³⁵ Drosdowski, G. *Duden Deutsches Universalwörterbuch*. Mannheim; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1989. S. 1808.

³⁶ Creifelds, C. *Rechtswörterbuch*. München: Verlag C. H. Beck, 2007. S. 508-50.

kontinentinės teisės sistemos teisės terminų žodynuose nurodytų reikšmių, Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) teisės terminų žodžių žodynas nepateikia apibendrintos prievartos (angl. *violence*) sampratos, o išskiria dvi prievartos rūšis – fizinę ir psichinę prievartą, jas apibrėždamas itin abstrakčiai. Nurodoma, kad fizinė prievarta yra lydima rūstumo, įsiūčio ar pasipiktinimo, o psichine prievarta naudojamosi neteisėtai, siekiant pakenkti kitam asmeniui.³⁷ Taigi remiantis minėtais šaltiniais matyti, jog prievartai apibūdinti yra vartojami iš esmės tapatūs požymiai. Atsižvelgiant į tai darytina išvada, kad prievartos lingvistinis aiškinimas apima tokius veiksmus kaip: žmogaus palenkimas svetimo valiai, kito žmogaus laisvės apribojimas, žmogaus norų valios ir veiksmų suvaržymas.

Pažymėtina, kad „prievarta“ etimologijos aspektu yra suprantama panašiai kaip ir lingvistine prasme. Remiantis etimologiniu suvokimu, prievarta aiškinama kaip vieno subjekto veikimas (poveikis) kitam prieš jo valią (norus)³⁸. Prievarta atspindi konkrečius tarpusavio santykius tarp subjektų, iš kurių vieno subjekto elgesys yra nukreiptas prieš kito subjekto pasirinkimo laisvę (valios laisvę)³⁹. Rusijos mokslų daktaras ir profesorius S. I. Ožegovas aiškindamas prievartos ratą, jį apibrėžia kaip prievartinį poveikį kitam, kaip privertimą, spaudimą, neteisėtumą, fizinės jėgos ar psichinio smurto panaudojimą prieš kito žmogaus valią. Pasak jo, prievarta apima tokius veiksmus kaip liepimą, ką nors įvykdyti prieš kito valią, panaudoti jėgą.⁴⁰ Taigi teigtina, jog etimologijos požiūriu prievarta suvokiama kaip vieno subjekto poveikis kitam subjektui prieš jo norą ir valią, kas iš esmės atitinka prievartos lingvistinį aiškinimą.

Dar prieš gerą dešimtmetį JAV mokslininkas M. Levi aiškindamas smurtinį nusikalstamumą pažymėjo, jog paprastai praktikoje kriminologams nekyla didelių keblumų nuspręsti, kokius veiksmus reiktų laikyti prievarta (angl. *violence*), nes šis klausimas tiesiog ignoruojamas, o prievarta siejama tik su fiziniu smurtu bei nusikaltimais kaip vaikų išnaudojimas, išžaginimas, nužudymas. Autoriui nesutinkant su šia pozicija, jis pasiūlė prievartos išraiška taip pat laikyti emocinį skausmą, pabrėždamas, kad aukos dėl panaudotos prievartos taip pat patiria psichinius išgyvenimus. Visgi M. Levi sutinka, jog dėl geografinės teritorijos, valstybių, amžiaus, etninių grupių, lyties, viktimizacijos įvairovės, sudaryti vieningą prievartos sampratos apibrėžimą yra labai sunku.⁴¹ Tačiau naujesnėje kriminologijos mokslo literatūroje, ne tik prievartos reiškiny susivokiama plačiai ir iš esmės nebesusiduriama su jo aiškinimo problemomis, bet ir prievartos definicija analizuojama bei lyginama kriminologijos ir

³⁷ Garner, A. *Black's Law Dictionary*. Ninth Edition. West, A. Thomson Reuters business, United States of America, 2009. P. 1705.

³⁸ *Slovar sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka*. 1948. T. 7. P. 490.

³⁹ Ivashenko, A. V., Marcev, A. I., *supra* note 31, P. 4.

⁴⁰ Ožegov, S. I. *Slovar russkogo jazyka: 14-e izd.* Moskva, 1983. P. 344.

⁴¹ Levi, M. *Violent crime. The Oxford handbook of criminology*. Oxford University Press. 1997. P. 841-883.

baudžiamosios teisės kontekste. Anot Lietuvos teisininkų ir kriminologijos mokslo atstovių A. Drakšienės ir I. Michailovič, kriminologijos moksle smurtas suprantamas kaip reiškinys, pasižymintis gėdingais, neteisėtais veiksmais; veikimu prieš kieno nors norą, paneigiant asmens valią ir primetant svetimą; veiksmų atlikimu prieštaraujant laisvai valiai; neteisėtu jėgos panaudojimu; agresija. Tuo tarpu baudžiamosios teisės prasme smurtas suprantamas kaip aktyvi, sąmoninga veika, tiesiogiai nukreipta prieš asmens valią, kaip prievartinis fizinis ir psichinis poveikis asmeniui, pažeidžiant jo neliečiamumą.⁴² Visgi autorės remiantis moksline literatūra prieina išvadą, kad nepaisant minėtų skirtumų, galima kriminologijos ir baudžiamosios teisės moksluose išskirti šiuos bendrus „smurto“ požymius, o būtent – neteisėtumą, tyčinį veiksmų pobūdį, veiksmų atlikimą kito asmens atžvilgiu, fizinį ar psichinį poveikį⁴³.

Taigi, atsižvelgiant į doktrininį aiškinimą, visgi sutiktina su aukščiau nurodytais M. Levi pastebėjimais bei A. Drakšienės ir I. Michailovič išvadomis, jog prievarta - tai sąmoningas, neteisėtas fizinis ir psichinis poveikis asmeniui, pažeidžiantis jo laisvą valią. O atsižvelgiant į kriminologijos mokslo ir baudžiamosios teisės glaudų ryšį, manytina, jog pagrįstai išskirtini bendri prievartos sampratos bruožai, t. y. neteisėtumas, tyčia, veiksmų atlikimas prieš kito asmens laisvą valią, sukelti fiziniai ir/ ar psichiniai padariniai.

Otavos universiteto, Sveikatos mokslo fakulteto profesorės, mokslų daktarės L. A. Hoff nuomone, prievarta yra socialinė kategorija, ir šį teiginį pagrindžia nurodydama, jog „smurtas - tai elgesys, už kurį nusikaltėlis moraliai yra atsakingas bendruomenei“. Autorė aiškina, kad vienu mokslininkų darbuose, smurtas istoriniu aspektu suvokiamas kaip kultūros dalis, kitų - kaip neišvengiamas agresyvių instinktų rezultatas, kaip tikėtinas psichikos sutrikimų padarinys, o šiuo metu smurtas interpretuojamas plačiau – taip pat subkultūrų ir feministinio judėjimo kontekste. Pati L. A. Hoff smurtą apibrėžia per jo sukeltus padarinius, o būtent išskiria fizinius ir psichinius susirgimus. Įdomu tai, kad analizuodama smurtą kaip socialinę kategoriją, ji kalba apie panaudotą fizinę prievartą ir jėgą, siekiant kontroliuoti ar sužeisti asmenį, tačiau nieko neužsimena apie psichinę prievartą. Visgi autorė pripažįsta, kad prievarta yra ne tik socialinė kategorija, bet ir baudžiamosios justicijos fenomenas, susikertantis su etikos, sveikatos apsaugos sritimis⁴⁴. Formuojant prievartos definiciją, anot Rusijos baudžiamosios teisės mokslininkų A. J. Marcevo ir A. V. Ivačenko, reikšminga įvardinti tris svarbius „socialinius“ prievartos sampratos elementus: pirma, aktyvius, sąmoningus subjekto veiksmus, nukreiptus prieš kito subjekto valios laisvę; antra, ypatingu charakterizuojančiu požymiu laikomas žalos subjektui, kuriam apribojama laisvė ar veikiama prieš jo valią, padarymas; trečia, skirtingai nuo kitų aktyvių subjekto veiksmų,

⁴² Drakšienė A., Michailovič I. *Kriminologijos žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 2008. P. 130-133.

⁴³ *Ibid.*, (Cituota iš: Jatkevičius A. *Smurtinio nepilnamečių nusikalstamumo prevencija. Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2003).

⁴⁴ Hoff, L. A. *Violence and Abuse Issues*. Routledge, London and New York, 2010. P. 17-18.

prievartos atveju subjektas savo veiksmais apriboja kito subjekto valios laisvę.⁴⁵

Taigi remiantis aukščiau minėtų autorių rašytiniais darbais teigtina, kad prievarta kaip socialinė definicija iš esmės yra tapati prievartos reiškinių aiškinimui lingvistiniu, etimologiniu, kriminologiniu aspektais, t. y. pabrėžiamas neteisėtumas, veikimas prieš kito asmens valią. Atkreiptinas dėmesys tik į tai, jog skirtingai nuo aukščiau minėtų mokslininkų išvadų, prievartą aiškinant kaip socialinę kategoriją, yra labiau akcentuojami padariniai - asmens patiriama žala dėl neteisėtai panaudotos prievartos. Pridurtina ir tai, kad daugelis baudžiamosios teisės mokslo atstovų (L. D. Gauchmanas⁴⁶, V. V. Piteckis⁴⁷, A. E. Žalinskis⁴⁸, M. M. Lavrukovas⁴⁹) pažymi, jog „socialinė“ prievartos samprata, gali būti panaudota formuojant prievartos definiciją ir kituose moksluose, taip pat konstruojant prievartos apibrėžimą baudžiamojoje teisėje.

Pasak Rusijos teisės mokslų daktaro, profesoriaus E. F. Pobėgailos, teisės doktrinoje aiškinant „prievartos“ sampratą dažnai remiamasi filosofiniu prievartos traktavimu⁵⁰. Kiti autoriai pabrėžia būtinybę išskirti specialiuosius baudžiamuosius - teisinius prievartos požymius, kuriais remiantis galima suformuoti prievartos definiciją.

Apibendrinant aukščiau minėtų mokslininkų išaiškinimus darytina išvada, kad prievartos reiškinių suvokimas yra įvairialypis, o jo interpretavimas priklauso nuo pasirinkto vertinimo kriterijaus (žodžio kilmės, laikmečio ir kt.). Remiantis kiekvienu konkrečiu kriterijumi, akcentuojami skirtingi prievartos aspektai: kriminologine prasme pabrėžiamas subjekto laisvos valios varžymas, socialine prasme – prievartos sukelta žala. Visgi darytina išvada, jog lingvistine, etimologine, kriminologine, socialine prasme išskiriami panašūs prievartos sampratos aspektai – veikslių neteisėtumas, asmens valios varžymas, psichiniai ir/ ar fiziniai padariniai, atliekamų veikslių sąmoningumas.

Pažymėtina, jog dauguma baudžiamosios teisės mokslininkų pritaria nuomonei, kad formuluojant prievartos kaip baudžiamosios teisinės kategorijos definiciją, negalima apsiriboti tik lingvistiniu, etimologiniu, kriminologiniu, socialiniu prievartos reiškinių suvokimu. Prievartos samprata baudžiamojoje teisėje apima keletą reikšmių, o pirmiausia prievartą charakterizuoja prievartos panaudojimo prieš kitą subjektą faktas. Kitas svarbus aspektas tai, kad ji yra vienas iš nusikaltimo sudėties kvalifikuojančių požymių. Taigi teigtina, jog baudžiamosios

⁴⁵ Ivashenko, A. V., Marcev, A. I., *supra* note 31, P. 4.

⁴⁶ Gaukhman, L. Nasilie pri grabezhe, razboe i vymogatelstve. *Sovetskaja justicija*. 1969. № 2. P. 22.

⁴⁷ Piteckij, V. V. *Sootnoshenie fizicheskogo nasilija s prestuplenijami proriv lichnosti. Sovremennoe sostojanie prestupnoetie i reforma ugolovnogo zakonodatelstva: Mezhvuzovskij sbornik nauchnikh trudov*. Moskva, Tjumen, 1994.

⁴⁸ Zhalinskij, A. Eh. Nasilstvennaja prestupnost i ugolovnaja politika. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*. 1991. № 3. P. 102.

⁴⁹ Lavrukov, M. M. Ponjatie i vidy nasilija v ugolovnom prave. *Vkladka: Voенno – ugolovnoe pravo*. 2002. № 9–10. P. 11–16.

⁵⁰ Pobegajlo, Eh. F. Tendencii sovremennoj prestupnosti i sovershenstvovanie ugolovno – pravovoj borby s nej. Moskva, 1990. P. 17.

teisės aspektu prievartos aiškinimas yra daug platesnis⁵¹.

Formuluojant „prievartos“ kaip baudžiamosios teisinės kategorijos definiciją pažymėtina, kad baudžiamasis teisinis vertinimas pirmiausia turėtų būti siejamas su teorijoje suformuotais požymiais, kurie įgalina įvairaus pobūdžio prievartines pavojingas veikas atriboti nuo prievartinių, tačiau ne kriminalizuotų bei iš baudžiamosios teisės pozicijų laikomų socialiai vertingų veikų (būtiniosios ginties, asmens padariusio nusikalstamą veiką sulaikymą, būtinojo reikalingumo atvejus ir kt.)⁵². Įdomu ir tai, kad toliau plėtojant šių veikų atribojimo klausimą, yra mokslininkų manančių, jog ne kiekviena kaltininko patirta prievarta gali būti pripažinta atsakomybe šalinančia aplinkybe. Profesorius ir baudžiamosios teisės specialistas Prancūzijoje J. Pradel analizuodamas subjektyvias baudžiamąją atsakomybę šalinančias aplinkybes nurodo, kad reikšmingą momentą turi prievartos kilmė. Romanų - germanų ir bendroji teisės sistema kelia skirtingus kilmės reikalavimus prievartai, o būtent, pagal romanų - germanų teisės sistemos aiškinimą, asmuo gali būti verčiamas fiziškai arba morališkai (grasinimais). Šiais atvejais tokia prievarta pripažintina atsakomybe šalinančia aplinkybe. Tačiau skirtingai nuo romanų - germanų teisės sistemos, bendrosios teisės sistemoje tik labai intensyvus grasinimas traktuotinas privertimu, o „neįveikiamas fizinis spaudimas“ suprantamas tik kaip refleksiškumu - nesąmoningu elgesiu.⁵³ Manytina, kad iš tiesų tikslinga analizuojant prievartos sampratą atskirti baudžiamąją atsakomybę šalinančias aplinkybes nuo kriminalizuotų pavojingų prievartinių veikų, ir taip pabrėžti ne tik jų atliekamą funkciją, bet ir išskirtinę vietą teisiniame reglamentavime.

Manytina, jog tikrai ne kiekvienas neteisingas elgesys ir poelgis, pažeidžiantis vertybines nuostatas ar prieštaraujantis visuotinai priimtinioms elgesio nuostatoms, yra baustinas. Sutiktina su JAV mokslininke A. B. Heilbrun, jog mokslininkai dažnai klaidingai smurtinio elgesio ir pavojingo elgesio sąvokas vartoja paraleliai⁵⁴. Pritartinai nuomonei, kad elgesys, susijęs su religija, morale, profesine sritimi, socialinėmis nuostatomis – tai neleistinas elgesys, tačiau nebaustinas⁵⁵. Anot Vokietijos baudžiamosios teisės mokslininko ir Hamburgo universiteto profesoriaus Th. Rionnau, baudžiamajai teisei reikšmingą prievartos afektą gali sukelti toks asmens elgesio būdas, kuris įtvirtintas laisvę saugančiuose baudžiamuosiuose įstatymuose. Atitinkamai dėl to, baudžiamojo įstatymo nuostatomis yra ginama tik tokia prievarta, kuri faktiškai pažeidžia įstatymo saugomą vertybę.⁵⁶ Darytina išvada, kad tik už

⁵¹ Marcinauskaitė, R. Psichinė prievarta ir jos baudžiamasis vertinimas LR BK. *Magistro baigiamasis darbas*. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 6-7.

⁵² *Ibid.*, P. 6.

⁵³ Pradel, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vertimas iš prancūzų kalbos. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 282-284.

⁵⁴ Heilbrun, A. B. *Criminal dangerousness and the risk of violence*. University Press of Amerika, 1996. P. 8-12.

⁵⁵ Davis, M. Wrong doing and Right Acting. *The Philosophy of Law: an encyclopedia*. Garland Publishing, Inc. a member of the Taylor&Francis Group, 1999. P. 907-909.

⁵⁶ Rionnau, Th. *Willensmängel bei der Einwilligung im Strafrecht*. 2001. XVI. S. 232.

pavojingiausią prievartinę veiką gali būti numatyta baudžiamoji atsakomybė. Tai iš esmės lemia baudžiamosios teisės tikslai ir uždaviniai⁵⁷ bei *ultima ratio* principo įgyvendinimas, užtikrinantis baudžiamosios atsakomybės taikymą tik kraštutiniais atvejais.

Baudžiamosios teisės mokslo atstovai L. V. Serdiukas⁵⁸ ir kt. iš esmės sutaria, kad baudžiamojo įstatymo uždrausta prievarta yra pagrindas formuojant prievartos kaip baudžiamosios teisinės kategorijos definiciją. Manytina, jog prievartos pripažinimą nusikalstama, sietinas su kriterijais įgalinančiais ją vertinti kaip baudžiamąją teisinę kategoriją. Taigi prievartą kaip savarankišką teisinę kategoriją apibūdina šie kriterijai:

- prievarta neteisėta. Prievarta pavojinga ir priešinga teisei veika (formalusis ir materialusis kriterijai)⁵⁹;
- prievartos kito subjekto atžvilgiu tikslas - kito subjekto (nukentėjusiojo) valios susiformavimo ir/ ar įgyvendinimo suvaržymas⁶⁰;
- svarbus kaltininko psichinis santykis su jo įgyvendinama pavojinga veika (esant formaliai sudėčiai) ir priežastiniu ryšiu bei padariniais (esant materialiai sudėčiai), jis turi atitikti tyčinės kaltės formą⁶¹;
- būtinas nors vienas iš prievartos įgyvendinimo būdų: fizinis ar psichinis subjekto poveikis kitam subjektui.

Manytina, jog atsižvelgiant į aukščiau išskirtus prievartos požymius, prievarta kaip savarankiška baudžiamoji teisinė kategorija suprantama kaip priešingas baudžiamajai teisei, pavojingas, tyčinis fizinis ir/ ar psichinis poveikis subjektui (nukentėjusiajam), turint tikslą paveikti nukentėjusį ir suvaržyti laisvę įgyvendinti savo valią. Teigtina, kad šis prievartos apibrėžimas atitinka prievartos esmę bei baudžiamosios teisės doktrinoje išskirtinus požymius.

Tačiau pažymėtina, kad mokslininkams kyla sunkumų ne tik išskiriant požymius, apibrėžiančius prievartą kaip baudžiamosios teisės kategoriją, bet ir dėl doktrinoje bei teismų praktikoje vartojamų sąvokų gausos vieningai nesutariama, ar terminai „smurtas“, „agresija“ yra prievartos sinonimai. Šio klausimo analizė, aptariant Lietuvos ir užsienio šalių mokslinės literatūros šaltinius, nėra savitikslių, o būtina siekiant pateikti prievartos koncepciją.

Baudžiamosios teisės doktrina ir teismų praktika nepateikia kriterijų, kuriais remiantis būtų galima atriboti „prievartos“ ir „smurto“ sąvokas. Dėl to vienu mokslininkų įsitikinimu, smurtas ir prievarta yra tapatūs reiškiniai, priskiriant baudžiamojo įstatymo draudžiamą fizinį ir psichinį poveikį, atliekamą prieš asmens laisvą valią, o kitų – prievarta yra platesnė sąvoka ir

⁵⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

⁵⁸ Serdjuk, L. V., *supra* note 5, P. 19, 43–44.

⁵⁹ Marcinauskaitė, R. *supra* note 51, P. 6-7.

⁶⁰ Serdjuk, L. V., *supra* note 5, P. 19, 43–44.

⁶¹ Marcinauskaitė, R., *supra* note 51, P. 6-7.

apima smurtą, kuris siejamas išimtinai su nusikalstamu fiziniu poveikiu

Anot Lietuvos teisininkų ir kriminologijos mokslo atstovių A. Drakšienės ir I. Michailovič, sąvokos „smurtas“, „prievarta“ vartojamos paraleliai, nes smurtas tai ne tik fizinės prievartos, bet ir veiksų, nukreiptų į asmens psichiką, naudojimas.⁶² Pasak Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininko, profesoriaus O. Fedosiuko, sąvokos psichinė prievarta ir psichinis smurtas yra lygiavertės, o lingvistiniame aiškinime smurtą apibūdinantis šiurkštumo elementas nėra pakankamas pagrindas šias sąvokas atriboti ir suteikti skirtingas prasmes.⁶³ Šiai nuomonei antrina baudžiamosios teisės specialistė R. Marcinauskaitė⁶⁴. Pastebėtina ir tai, kad ne tik minėtų Lietuvos teisės mokslininkų darbuose sąvokos smurtas ir prievarta vartojami paraleliai, bet ir įstatyminiame reglamentavime. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme įtvirtinta smurto apibrėžtis, kuri *inter alia* apima fizinį ir psichinį poveikį bei apibrėžiamas kaip veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą.⁶⁵ Galima teigti, kad šiame įstatyme pateikiama smurto sąvoka vartojama sinonimiškai prievartai, kadangi tiek smurto, tiek prievartos atveju galima išskirti tuos pačius požymius, t. y. neteisėtas fizinis ir psichinis poveikis asmeniui, sukelta fizinė, turtinė, neturtinė žala. L. Stulginskienė analizuodama minėto įstatymo nuostatas nurodo, jog paprastai pirmiau pasireiškia emocinis smurtas, kurį papildė fizinė prievarta, o vėliau atsiranda ir seksualiniai prievartiniai veiksmai⁶⁶. Taigi autorė smurto ir prievartos terminus vartoja lygiagrečiai. Anot A. Drakšienės ir I. Michailovič, smurtas tai ne tik fizinės prievartos naudojimas, bet ir kur kas daugiau – platesnis požiūris, susijęs su veiksų, nukreiptų į asmens psichiką atlikimu.⁶⁷

Naujausioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taip pat galima aptikti atvejų, kai prievartos ir smurto sąvokos yra vartojamos sinonimiškai. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. rugsėjo 30 d. nutartimi nustatė, kad A. N. nuteistas už tai, kad jis nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos, savavališkai vykdydamas ginčijamą teisę dėl D. G. padarytos žalos UAB „Grindingas“, tyčia tris kartus kumščiu sudavė nukentėjusiajam į veidą, o šiam nugriuvus, tris kartus įspyrė į galvą ir vieną kartą į kairį petį – taip nežymiai sutrikdė jo sveikatą; grasino susidoroti su nukentėjusiuoju bei jo šeima, reikalavo grąžinti 13 000 Lt skolą, nešiojamą kompiuterį ir iš nukentėjusiojo automobilio bagažinės paėmė 1 Lt vertės kompiuterį, priklausantį UAB „Grindingas“. Teismas išaiškino, kad „BK 294 straipsnio 2 dalies prasme fiziniu smurtu*

⁶² Drakšienė A., Michailovič I. *supra* note 42, P. 130-133.

⁶³ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 102-103.

⁶⁴ Marcinauskaitė, R., *supra* note 51, P. 7.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas// Valstybės žinios. 2011-06-14, Nr. 72-3475.

⁶⁶ Stulginskienė, L. *Smurtas artimoje aplinkoje*. Trakai: Lietuvos policijos mokykla, 2014. P. 9-13.

⁶⁷ Drakšienė, A., Michailovič, I., *supra* note 42, P. 130-131.

laikytinas tyčinis, neteisėtas, prieš nukentėjusiojo valią jo organizmui daromas fizinis poveikis, siekiant jo gyvybės atėmimo, sveikatos sutrikdymo, fizinio skausmo ar kitokių fizinių kančių sukėlimo (pavyzdžiui, smūgių nukentėjusiajam sudavimas, jo stumdymas, tąsymas), laisvės atėmimo ar bejėgiškos būsenos sukėlimo ir pan. [...].“⁶⁸ Taigi šioje byloje kasacinės instancijos teismas pagrįstai pateikė du esminius išaiškinimus: pirma, fizinės prievartos, įtvirtintos BK 294 str. 2 d., ir fizinio smurto sąvokos yra lygiavertės, antra, fizinio smurto sąvoka baudžiamosios teisės kontekste nėra siauresnės apimties, kadangi sukelia visiškai analogiškus padarinius kaip ir fizinė prievarta.

Tačiau kaip buvo minėta, teisės literatūroje aptinkama ir priešingų nuomonių, nurodančių esminių smurto ir prievartos sąvokų skirtumų, dėl ko pastarosios nevertotinos sinonimiškai. Rusijos mokslininkas L. D. Gauchmanas analizuodamas prievartos sampratą, akcentuoja prievartos ir smurto santykį, kuris, pasak jo, nėra aiškus.⁶⁹ Dalis mokslininkų smurto sampratą susiaurina, jam priskirdami tik fizinį smurtą ir apribodami grasinimų turinį iki grasinimo fiziniu smurtu. Pasak šiai pozicijai pritariančių mokslininkų, kito turinio grasinimais nėra kėsiamasi į asmenį, tad smurtą jie laiko tik prievartos dalimi⁷⁰.

Atsižvelgiant į nurodytas L. D. Gauchmano bei kitų mokslininkų pozicijas, visgi manytina, kad nurodomi skirtumai tarp prievartos ir smurto reiškinių yra dirbtini ir argumentuotai nepagrįsti. Sutiktina su Lietuvos baudžiamosios teisės atstove R. Marcinauskaite, jog būtina atsižvelgti į tai, kad kėsintis į asmenį kriterijus, laikomas pagrindu, leidžiančiu smurtą aiškinti siauriau yra išskirtas analizuojant tik grasinimų turinį. Bet visai neatsižvelgta į tai, kad pavojingu ir priešingu teisei grasinimu daromas tiesioginis poveikis asmens psichikai, todėl nepriklausomai, kokio turinio yra grasinimas, juo visada yra kėsiamasi į asmens psichinį neliečiamumą, taip pat ir į asmenį. Kaltininkas kaip aktyvus grasinimo proceso dalyvis, pasirinkdamas tokią elgesio formą, siekia apriboti nukentėjusiojo valios susiformavimo ir/ ar valios įgyvendinimo laisvę.⁷¹ Tad nuomonė, kad kitais grasinimais, kurių turinys nesiejamas su fiziniais smurtiniais veiksmais, nėra kėsiamasi į asmenį, yra kritikuotina.

Paminėtina, kad Lietuvos ir užsienio šalių mokslinėje literatūroje analizuotinas ne tik „prievartos“ ir „smurto“, bet ir „prievartos“ bei „agresijos“ reiškinių santykis. Los Andželo medicinos daktaras Jeffrey A. Tipton analizuodamas agresijos ir nusikalstamo elgesio priežastis, agresijos ir prievartos sąvokas vartoja lygiagrečiai. Taip pat pabrėžia, kad pyktis nėra minėtų terminų sinonimas, kadangi tai tik emocija, sukelianti agresiją. Agresija traktuotina kaip

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-09-30 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-351/2014.

⁶⁹ Gaukhman, L. Nasilie pri grabezhe, razboe i vymogatelstve. *Sovetskaja justicija*. 1969. № 2. P. 22.

⁷⁰ *Ibid.*, P. 22.

⁷¹ Marcinauskaitė, R., *supra* note 51, P. 6-7.

veiksmas sukeliantis skausmą, kančias asmeniui ar kitaip kenkiantis.⁷² Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkas V. Sirvydis moksliniame straipsnyje analizuodamas agresijos apraišką smurtiniuose nusikaltimuose, agresijos sąvoką, kaip ir Jeffrey A. Tipton, vartoja lygiagrečiai prievartos definicijai. Autorius nurodo, kad agresija gali būti suprantama psichiatrijos, psichologijos, politologijos, filosofijos, etikos, baudžiamosios teisės aspektais. Agresija pasireiškusi makrolygiu kaip destruktivus elgesys yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (LR BK) 110 str. (Agresija), o mezolygiu pasireiškusi individualiu lygiu – BK 129 - 131 str. (nužudymai), LR BK 135 - 136, 138 str. (sunkūs, nesunkūs sveikatos sutrikdymai), LR BK 143 str. (privertimas darytis neteisėtą abortą) ir kt.⁷³ A. Drakšienės ir I. Michailovič įsitikinimu, „agresija“ ir „prievarta“ yra identiškai reiškiniai.⁷⁴

Paminėtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taip pat aptinkama atvejų, kai agresijos sąvoka vartotina sinonimiškai psichinei prievartai. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 m. lapkričio 29 d. nutartimi nustatė, kad G. V. nuteistas už tai, kad, nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos, savavališkai, vykdydamas tikrą ar tariamą, tačiau ginčijamą R. P. teisę į 6000 Lt skolos susigrąžinimą iš V. R., kartu su dviem nenustatytais asmenimis atvyko į V. R. namus, ir panaudodamas psichinę prievartą, t. y. sakydamas, kad šis niekur nepasislėps, nes žino kur gyvena, reikalavo gražinti skolą R. P. Vėliau G. V. kartu su kitu asmeniu, parduotuvėje iš V. R. vėl reikalavo gražinti 6000 Lt skolą R. P. Nukentėjusiajam V. R. nesutikus gražinti pinigų ir pasakius, kad jis kreipėsi į teisėsaugos institucijas dėl turto prievartavimo, kartu su G. V. buvęs asmuo, prieš nukentėjusįjį panaudojo psichinę prievartą grasindamas, jog toje pat parduotuvėje gali jį išprievartauti. Teismas aiškindamas psichinės prievartos, įtvirtintos BK 294 str. 2 d., sampratą, nurodė, kad „psichine prievarta baudžiamąja teisine prasme laikytini pasikartojantys ar nuolatinio pobūdžio tyčiniai kaltininko veiksmai, pasižymintys aiškiai priešišku, neetišku, žeminančiu ar įžeidžiančiu, agresyviu, užgauliu pobūdžiu. [...] Toks psichinis spaudimas (agresija) jau savaime yra neteisėtas, baustinas. Tai gali sukelti nukentėjusiajam bejėgiškumo būseną, įtampą, dvasinius sukrėtimus ar nuolatinį psichologinį diskomfortą, depresiją ar kitokią liguistą būseną, sveikatos pablogėjimą ar net psichikos sutrikimą.“⁷⁵*

Visgi manytina, jog agresija ir prievarta nėra tapatūs reiškiniai. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne agresija aiškintina kaip ginkluotas valstybės užpuolimas, kuriuo kėsiniama į jos teritorijos neliečiamybę ir politinę nepriklausomybę⁷⁶. Tarptautinių žodžių žodyne pateiktos kelios lingvistinės agresijos reikšmės: puolimas, turint tikslą ką nors fiziškai sužaloti ar

⁷² Tipton, A. J. Aggression and criminal behavior. *Encyclopedia of criminology*. Routledge, Great Britain, 2005. P. 30-34.

⁷³ Sirvydis, V. Agresyvumo raiška tyčinių nužudymų genezėje. *Jurisprudencija*, 2003, t. 38(30). P. 46-56.

⁷⁴ Drakšienė, A., Michailovič, I., *supra* note 42, P. 130-133.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-11-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183-2012.

⁷⁶ Keinys, S., *supra* note 33, P. 3.

psichiškai paveikti; veiksmai nukreipti prieš kurią nors tautą pažeidžiant turimas teisės; emocinio – biologinio pobūdžio energija, įgimta ar sustiprinta nusivylimo, patirto dėl skausmo, seksualinio ar prievartinio pobūdžio puolimo, priešišku nuostatų, godumo, mazochizmo, ar nukreipta į sporto pasiekimus ir kt.⁷⁷ Nors iš pirmo įspūdžio pagal lingvistinį aiškinimą agresija atitinka dalį baudžiamosios teisės doktrinoje prievartai keliamų reikalavimų (priešingumo baudžiamajai teisei, pavojingumo, fizinio ar psichinio poveikio nukentėjusiajam požymius) ir atrodytų atitinka prievartos reiškinių esmę, tačiau nėra tapatu prievartai baudžiamosios teisės kontekste.

Yra mokslininkų manančių, kad ne kiekviena agresijos forma yra įgyvendinama prievartiniais veiksmais. O būtent be priešiškos ir žalingos agresijos yra įgimta, nedestruktyvi agresija, kuri nesutapatinama su smurtu. Pavyzdžiui vaikams iki šešių mėnesių diagnozuotas stiprus vidinis noras ir konkurencija pažinti supančią aplinką; išskirtina vaikų agresija kaip natūrali pasekmė į nusivylimą, stiprų skausmą.⁷⁸ B. Schneider įsitikinimu, prievarta ir agresija jokių būdu nėra tapatūs reiškiniai, kadangi jais sukeliama skirtingi padariniai. Agresija apibūdinama kaip vienpusis veiksmas, bandymas sukelti žalą, tuo tarpu prievarta – tai tarpusavio asmenų sąveika, o pačioje sampratoje yra įtvirtintas pasekmių elementas, nes prievarta visada sukelia neigiamus padarinius.⁷⁹

Taip pat kritikuotina aukščiau minėta kasacinės instancijos teismo praktika, kai agresija visiškai sutapatinama su psichine prievarta ir jos sukeliama padariniais. Manytina, jog agresijos aktas nėra tokio pavojingumo, kad sukeltų išimtinai psichinei prievartai būdingus padarinius: bejėgiškumo būseną, nuolatinį psichologinį diskomfortą, depresiją, sveikatos pablogėjimą, psichikos sutrikimą. Agresija gali būti suprantama kaip emocinis impulsas ar etapas psichinės prievartos įgyvendinimui, kaip elgesio būdas, ar daugiausiai prievartos reiškinių dalis, tačiau tikrai neprilygintina psichinei prievartai kaip savarankiškai baudžiamajai teisinei kategorijai.

Taigi apibendrinant teigtina, kad visgi esminių lingvistinių, socialinių skirtumų tarp smurto ir prievartos sąvokų nėra. Smurtas ir prievarta atspindi tuos pačius požymius – vertybinių ir moralinių nuostatų pažeidimą, priešingumą teisiniui reguliavimui, fizinio ir psichinio pobūdžio žalą asmeniui. Atsižvelgiant į tai, manytina, jog nereikia akcentuoti šių terminų tarpusavio santykio ieškant skirtumų, o smurto ir prievartos sąvokas baudžiamajoje teisėje vartoti kaip sinonimus. Tuo tarpu agresijos sąvoka nevertotina lygiagrečiai prievartos terminui ir nelaikytina savarankiška baudžiamąja teisine kategorija.

⁷⁷ Webster's Third New International Dictionary. Könemann, 1993. P. 41.

⁷⁸ Diepold B., Krannich S., Sanders M., Ratzke K., Cierpka M. Über Aggression und Gewalt bei Kindern in unterschiedlichen Kontexten. S. 2-5. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-06]. <http://www.diepold.de/barbara/aggression_und_gewalt.pdf>.

⁷⁹ Schneider, B. *Cowabunga – zur Darstellung von Konflikten und ihren Lösungen in Zeichenstrickserien. Eine Inhaltsanalyse*. Münster; New York: Waxmann, 1995. S. 119-120.

Nagrinėjant prievartos definiciją, svarbu paanalizuoti mokslinėje literatūroje išskiriamas prievartos rūšis, taip pabrėžiant sukeliamų padarinių įvairovę. Kaip jau minėta darbo įvadinėje dalyje, baudžiamosios teisės doktrinoje prievarta skirstoma į fizinę ir psichinę. Šis skirstymas perimtas iš romėnų teisės, kuri pripažino du nusikalstamo poveikio žmogui būdus: fizinį poveikį (lot. *vis absoluta*) ir psichinį poveikį (lot. *vis compulsiva*). Anot A. Drakšienės ir I. Michailovič, smurtas tai ne tik fizinės prievartos naudojimas, bet ir kur kas daugiau – platesnis požiūris, susijęs su veiksmy, nukreiptų į asmens psichiką atlikimu.⁸⁰ Taigi sutiktina, kad tikslinga išskirti fizinį ir psichinį smurtą. Prievartos diferencijavimas į atskiras rūšis paremtas pavojingo bei neteisėtai daromo poveikio nukentėjusiajam specifikos⁸¹. Pridurtina ir tai, kad šis skirstymas naudotinas daugelio užsienio valstybių (Prancūzijos, Vokietijos, Lenkijos, JAV ir kt.) baudžiamojoje teisėje.

Be kita ko baudžiamosios teisės teoretikai (M. J. Pavlikas⁸², N. A. Babijus⁸³, J. M. Antonianus ir V. A. Kazakova⁸⁴, M. M. Lavrukovas⁸⁵, V. V. Vandiševas⁸⁶ ir kt.), greta fizinės ir psichinės prievartos, išskiria dar ir intelektualią prievartą. Minėti autoriai intelektualią prievartą apibūdina kaip vieną pagrindinių žmogaus bendravimo faktorių. Anot jų, tokią prievartą subjektas patiria tik po tokios prievartos panaudojimo prieš nukentėjusįjį, jis jaučia šios prievartos pasekmes: sumažėja jo savivertė, sukeliamas kaltės jausmas ir pan. Pasak J. M. Antoniano ir V. A. Kazakovos, intelektualinė prievarta - tai priverstinis poveikis nukentėjusiam, pažeidžiant jo teises.⁸⁷ M. M. Lavrukovas intelektualią prievartą apibūdina kaip intelektualinį poveikį nukentėjusiam, kai neteisėtai ribojamos žmogaus laisvės ir teisės, padaroma žala ne kiek pačiam žmogaus organizmui, o jo teisėms ir teisėtiems interesams.⁸⁸ Pasak T. V. Kolesnikovos, intelektualios prievartos pavyzdžiu gali būti kyšio reikalavimas ir kt.⁸⁹

Visgi nesutiktina su M. J. Pavliko⁹⁰, N. A. Babijaus⁹¹, J. M. Antoniano ir V. A.

⁸⁰ Drakšienė, A., Michailovič, I., *supra* note 42, P. 130-131.

⁸¹ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 102.

⁸² Pavlik, M. Ju. *Ugolovnaja otvetstvennost za nasilstvennye prestuplenija protiv obshhestvennoj bezopashosti: Sovremennoe sostojanie, sushhnost i protivorechija*. SPb, 2006. P. 381.

⁸³ Babij, N. A., *supra* note 32, P. 113-114.

⁸⁴ Antonjan, Ju. M. Ponjatie i kriminologicheskaja klassifikacija nasilstvennykh prestuplenij. *Sovremennaja prestupnost: novye issledovanij: sb. nauch. tr.* Moskva, NII MVD, 1993. P. 26.

⁸⁵ Lavrukov, M. M., *supra* note 49, P. 11-12.

⁸⁶ Vandishhev, V. V. *Kriminalnoe nasilie protiv lichnosti*. SPb: Izdat. Dom S. Pereb. gos. Un-ta; Izd-vo jurid. Fakulteta S. Peterb. Gos. Un-ta. 2005. P. 61-84.

⁸⁷ Antonjan, Ju. M. Ponjatie osoboj zhestokosti i prestuplenija s osoboj zhestokostju. *Socnalisticheskaja zakonnost*. 1990. № 9. P. 53-55.

⁸⁸ Lavrukov, M. M. *supra* note 49, P. 11-12.

⁸⁹ Kolesnikova, T. V. Ne pora li pomenjat gosudarstvennye podkhody k vyjavleniju i rassledovannju vymogatelstva? *Pravo i politika*. 2006. № 7. P. 104-114.

⁹⁰ Pavlik, M. Ju., *supra* note 82, P. 381s

⁹¹ Babij, N. A., *supra* note 32, P. 113-114.

Kazakovo⁹², M. M. Lavrukovo⁹³, V. V. Vandiševo⁹⁴ pozicija, kad greta fizinės ir psichinės turėtų būti išskirtina intelektualiai prievarta. Manytina, jog intelektualios prievartos kaip savarankiškos rūšies išskyrimas yra netikslingas, kadangi intelektualios prievartos sukelti padariniai yra visiškai analogiški psichinės prievartos daromai žalai, nepasižymintys jokiais specifiniais bruožais. Pridurtina ir tai, jog aukščiau minėtų autorių nurodoma sumažėjusi savivertė, kaltės jausmas, manytina, negali būti pakankamu kriterijumi intelektualią prievartą išskiriančiu kaip savarankišką prievartos rūšį, nes nėra tokio aukšto pavojingumo kaip psichinė prievarta. Taip pat sutiktina su R. Marcinauskaitės nuomone, kad net ir specialaus subjekto, o būtent asmens piktnaudžiaujančio tarnybine padėtimi išskyrimas, nėra pakankamas kriterijus praplėsti prievartos definiciją⁹⁵.

Apibendrinant darytinos išvados, jog prievarta yra savarankiška baudžiamoji teisinė kategorija. Atsižvelgiant į mokslinėje literatūroje išskiriamus požymius, prievarta turėtų būti suprantama kaip priešingas baudžiamajai teisei, pavojingas, tyčinis fizinis ir/ ar psichinis poveikis subjektui (nukentėjusiajam), turint tikslą paveikti nukentėjusį ir suvaržyti laisvę įgyvendinti savo valią. Pavyzdžiui, *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. vasario 22 d. nutartimi konstatavo, kad nėra pagrindo A. F. atžvilgiu nutraukti baudžiamąją bylą, kadangi A. F. reikšdamas nepagrįstas turtines pretenzijas ir reikalaudamas iš UAB „E.“ generalinės direktorės sumokėti 2000 Lt už neva patirtą žalą dėl bendrovės parduotuvėje įsigyto ir valgyto nekokybiško torto, ir grasindamas priešingu atveju paskelbti bendrovę kompromituojančią informaciją, padarė nusikaltimą numatytą LR BK 181 str. 1 d. Šiuo atveju įmonės darbuotoja verčiama A. F. ir baimindamasi informacijos, kad bendrovė prekiauja netinkamos kokybės produkcija, nuo kurios apsinuodijama, galinčios neigiamai paveikti bendrovės, reputaciją bei gerą vardą paskelbimas kėlė nerimą, dėl ko perdavė reikalaujamą pinigų sumą.*⁹⁶ Antra, daugelio teisės mokslininkų sąvokos smurtas ir prievarta baudžiamojoje teisėje pagrįstai yra vartojamos kaip sinonimai. Priešingai, terminas agresija neturėtų būti vartojamos lygiagrečiai prievartos definicijai. Trečia, prievartos samprata apima fizinės ir psichinės prievartos rūšis. Intelektualios prievartos išskyrimas nepagrįstas, kadangi neatitinka baudžiamajame įstatyme numatyto pavojingumo laipsnio, kurio pagrindu išskiriamos ir kriminalizuojamos prievartos rūšys baudžiamojoje teisėje, o ir santykyje su psichine prievarta nesukelia specifinių, išskirtinių padarinių.

⁹² Antonjan, Ju. M. Ponjatje I kriminologičeskaja klassifikacija nasilstvennykh prestuplenij. *Sovremennaja prestupnost: novye issledovanij: sb. nauch. tr.* Moskva, NII MVD, 1993. P. 26.

⁹³ Lavrukov, M. M., *supra* note 49, P. 11–12.

⁹⁴ Vandishhev, V. V., *supra* note 86, P. 61–84.

⁹⁵ Marcinauskaitė, R., *supra* note 51, P. 8.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011-02-22 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-22/2011.

2. FIZINĖS BEI PSICHINĖS PRIEVARTOS ATRIBOJIMAS IR KVALIFIKAVIMAS LIETUVOS IR UŽSIENIO ŠALIŲ BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

Kaip jau buvo minėta šio darbo įvade, baudžiamosios teisės doktrina išskiria du savarankiškus prievartos elementus, t. y. fizinę ir psichinę prievartas, kurių atribojimas paremtas pavojingo bei priešingo teisei poveikio, daromo nukentėjusiajam, specifika⁹⁷. Fizinė prievarta siejama su situacijomis, kai prieš asmenį yra naudojama jėga, seksualinė prievarta, prievarta sugirdomos narkotinės medžiagos, hipnozė. Tuo tarpu psichinė prievarta suprantama atvejais, kai asmeniui yra grasinama ginklu, žodžiu ir kt.⁹⁸

Tačiau pastebėtina, jog fizinės ir psichinės prievartos glaudi sąsaja suponuoja ir šių prievartos rūšių atskyrimo problematiką. Baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje neretai susiduriama su situacija, kai remiantis pavieniu kriterijumi, pavyzdžiui kaltininko norimais sukelti padarinius, sudėtinga įvertinti pastarojo veiksmus, priskiriant konkrečiai prievartos rūšiai. Baudžiamosios teisės teoretikai ir praktikai - O. Fedosiukas⁹⁹, E. G. Veselovas¹⁰⁰, R. D. Šarapova¹⁰¹, J. Šukytė, R. Marcinauskaitė¹⁰², L. V. Serdiukas¹⁰³ pripažįsta, kad fizinė smurtinė veika yra neatsiejama nuo psichinių procesų, nes ja visuomet veikiama asmens psichika. O psichinė prievarta gali būti laikoma vienu iš susargdinimo būdų, sutrikdančių normalų organizmo funkcionavimą. Todėl fizinis smurtas yra neatsiejamas nuo poveikio asmens psichikai, psichinė prievarta – nuo fizinio, nes gali būti įgyvendinama fiziniu smurtu, kuris šiuo atveju pripažintinas psichiniu smurtu. Be to, tam tikri prievartiniai poveikio būdai dėl savo specifinio pobūdžio negali būti vienareikšmiškai priskiriami kuriai nors savarankiškai prievartos rūšiai. Tad minėta probleminė situacija suponuoja poreikį išskirti kriterijus, kuriais vadovaujantis vienus ar kitus prievartinius veiksmus būtų galima priskirti konkrečiai prievartos rūšiai.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą teisės teorijoje analizuojamą bei su teisės praktikoje susiduriama problematika, šiame darbo skyriuje, remiantis Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamosios teisės doktrina bei teismų praktika, aptartini fizinės ir psichinės prievartos kaip pavojingos veikos atribojimo aspektai. O remiantis poreikiu teisingai kvalifikuoti nusikalstamas veikas, analizuotini fizinės ir psichinės prievartos teisinio vertinimo probleminiai aspektai.

⁹⁷ Marcinauskaitė, R., *supra* note 6, P. 42.

⁹⁸ Creifelds, C. *Rechtswörterbuch*. München: Verlag C.H. Beck, 2007. S. 508-509.

⁹⁹ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 102-116.

¹⁰⁰ Veselov, E. G., *supra* note 2, P. 9.

¹⁰¹ Sharapov, R. D. *Fizisheskoje nasilije v ugalovnam prave*. Sankt Peterburg, Juridiceskij centr, 2001. P. 44-49.

¹⁰² Šukytė, J., Marcinauskaitė, R., *supra* note 4, P. 685-695.

¹⁰³ Serdjuk, L. V., *supra* note 5, P. 19, 43-44.

2.1. Fizinės prievartos kaip pavojingos veikos samprata

Kaip jau minėta aukščiau, ne kiekvienas prievartinio pobūdžio veiksmas yra neteisėtas. Tam tikrais atvejais fizinės jėgos panaudojimas yra teisėtas, neperžengiant įstatymuose nustatytų leistino veikimo ribų, pavyzdžiui asmens ir turto ginkluotą ir neginkluotą apsaugą vykdančių darbuotojų ir policijos pareigūnų prievartiniai veiksmai, prievarta būtiniosios ginties atveju. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartimi konstatavo, kad UAB „VP Sauga“ darbuotojų L. L. ir V. G. veiksmuose nėra neteisėto laisvės atėmimo, numatyto LR BK 146 str. 1 d., požymių, kadangi pastarieji tarnybinėse patalpose sulaikydami 35 minutėms ir užrakindami nukentėjusiąją S. T. dėl įtarimo sudaužius kiaulę - taupyklę, neturėjo tyčios neteisėtai atimti nukentėjusiajai laisvės, o be to jie vykdė savo profesines pareigas.*¹⁰⁴

Pažymėtina ir tai, kad įstatyminiame reglamentavime fizinės prievartos definicija apibrėžiama nevienodai – vienuose rašytiniuose šaltiniuose pateikiamas siauresnis, o kituose - platesnis jos aiškinimas.

Lietuvos Respublikos asmens ir turto saugos įstatymo 2 str. 2 d. pateiktas siauras fizinės prievartos suvokimas, fizinę prievartą siejant tik su fizinės jėgos ar kovinių imtynių veiksmų panaudojimu¹⁰⁵. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 23 str. 4 d. fizinė prievarta suprantama kur kas plačiau, t. y. kaip bet kokio pobūdžio fizinės jėgos bei kovinių imtynių ir specialiųjų priemonių - policijos ginkluotėje esamų lazdų, antrankių bei surišimo priemonių, dujų, tarnybinių šunų, transporto priverstinio sustabdymo bei kitų įstatymais leidžiamų ir vidaus reikalų ministro įsakymu patvirtintų, policijos aktyvios ir pasyvios gynybos, panaudojimas.¹⁰⁶ Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklėse sveikatos sutrikdymas apibrėžiamas kaip žmogaus sužalojimas ar susargdinimas pažeidžiant jo kūno audinių (organų) vientisumą ar sutrikdant jų funkcijas. Toliau detalizuojama, kad sužalojimas – tai žmogaus kūno audinių ar organų anatominio vientisumo ar jų funkcijų pažeidimas mechaniniu, fiziniu ar cheminiu poveikiu, o susargdinimas – tai organizmo funkcijų sutrikdymas biologiniu, fiziniu, cheminiu ar psichiniu poveikiu arba nesuteikiant būtinos medicinos pagalbos¹⁰⁷. Būtent šiose Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklėse pateiktas platus fizinės prievartos apibrėžimas, išsamiai detalizuojant sąvoką santykyje su asmens kūnui sukeliama poveikio pobūdžiu.

Pažymėtina, kad pavojinga yra laikoma tik tokia fizinė prievarta, kurios panaudojimas pažeidžia svarbiausias visuomenines ir baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes. Daugelyje LR

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-09-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-304/2008.

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos asmens ir turto saugos įstatymas// Valstybės žinios. 2004-07-27, Nr. 116-4317.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 90-2777.

¹⁰⁷ Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtinto 2003 m. gegužės 23 d. įsakymu Nr. V-298/158/A1-86// Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2357.

Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių dispozicijose įstatymų leidėjas kriminalizuoja fizinės prievartos, fizinio smurto panaudojimą, tačiau nepateikia fizinės prievartos sampratos išaiškinimo.¹⁰⁸ Pavyzdžiui tiek LR BK 163 str., numatančiame tėvų, globėjo, rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis, piktnaudžiaujančių asmenų atsakomybę, tiek LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nėra pateikta smurto samprata. Anot psichologės E. Mirončikienės, nekonkreči smurto sąvoka sukuria sąlygas plačiam jo aiškinimui, o būtent: „Jei smurtu vadiname visas fizinės prievartos formas, tuomet pavojingo daikto atėmimas, klykiančio vaiko išnešimas iš prekybos centro, „namų areštas“ už blogą elgesį taip pat gali būti suprantamas kaip smurtas, kaip veiksmas, užgaunantis jo orumą“.¹⁰⁹ Atsižvelgiant į tai, baudžiamajame įstatyme nesant prievartos sampratos išaiškinimo, aiškinimas yra įstatymo leidėjo, baudžiamosios teisės teoretikų ir praktikų kompetencijoje.

Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje, fizinės prievartos definicija formuojama akcentuojant kaltininko tikslus bei norimus sukelti padarinius. Anot Lietuvos baudžiamosios teisės atstovės R. Marcinauskaitės, fizinė prievarta suprantama kaip pavojingos bei priešingos teisei, prieš nukentėjusiojo valią realizuojamos veikos, turint tikslą sužaloti asmens kūną, pažeisti vidaus organų normalų funkcionavimą. Šio reiškinių padariniai gali būti mirtis, įvairūs sveikatos sutrikdymai, fizinės kančios, bejėgiška būklė¹¹⁰. Pasak Vilniaus apygardos prokuratūros Labai sunkių nusikaltimų skyriaus vyriausiosios prokurorės R. Aliukonienės, fizinis smurtas yra nukreiptas prieš žmogų, neteisėtai panaudojant fizinę jėgą prieš jo valią¹¹¹. Iš esmės panašiai fizinę prievartą apibrėžia Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkas P. Kujalis, nurodant, kad „[...] fizinė prievarta – tai visuomenei pavojingas, neteisėtas tyčinis poveikis kito žmogaus organizmui, kuris atliekamas prieš to asmens valią arba be jo sutikimo bei galintis pasireikšti žmogaus audinių ar organų anatominio vientisumo arba funkcijų pažeidimais, skausmo sukėlimu, judėjimo laisvės apribojimu“. Fizinė prievarta gali būti nukreipta į šias vertybes - gyvybės atėmimą, sveikatos sutrikdymą, skausmo arba fizinių kančių sukėlimą, laisvės atėmimą, bejėgiškumo būklės sukėlimą.¹¹²

Užsienio šalių mokslinėje literatūroje fizinė prievarta apibrėžiama iš esmės analogiškai kaip ir Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje. Anot Rusijos mokslininko I. N. Ganov, fizinė prievarta – tai fizinės jėgos panaudojimas prieš kitą asmenį, tai fizinės jėgos panaudojimas prieš kito subjekto organizmą, poveikis žmogaus organizmui¹¹³. JAV mokslininkės A. B. Heilbrun

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

¹⁰⁹ Mirončikienė, E. Vietoj vaiko gerovės - didelė veidmainystė [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-28]. <<http://www.propatria.lt/2013/11/egle-mironcikiene-vietoj-vaiko-geroves.html>>.

¹¹⁰ Marcinauskaitė, R., *supra* note 6, P. 42.

¹¹¹ Aliukonienė, R. Veika kaip vienas iš sunkaus sveikatos sutrikdymo objektyviųjų požymių. *Teisė*, 2013 87, ISSN 1392-1274. P. 30-31.

¹¹² Kujalis, P., *supra* note 18, P. 75.

¹¹³ Ganov, N. I. *Kvalifikacija nasilstvennykh prestupenij*. Kharkov, 1986. P. 12.

nuomone, prievarta - tai elgesys sukeliantis fizinius susirgimus. Šiuo atveju akcentuotini smurto padariniai, autorei nurodant, kad smurtu gali būti sunaikinama nuosavybė, pakenkiama asmens reputacijai, sukeliamas psichologinis stresas.¹¹⁴ Otavos universiteto, Sveikatos mokslo fakulteto profesorės, mokslų daktarės L. A. Hoff nuomone, fizinis smurtas siejamas su fizinės jėgos ir galios prieš kitą asmenį panaudojimu, siekiant pastarąjį kontroliuoti, sugniuždyti ir/ ar sužeisti.¹¹⁵ Anot Anglijos baudžiamosios ir civilinės teisės specialisto A. Ashworth, fizinė prievarta – tai žalos sukėlimas ar kūno sužeidimas¹¹⁶. O Vokietijos Diuseldorfo universiteto profesoriaus ir vokiečių kalbos specialisto D. Busse nuomone, prievarta baudžiamosios teisės kontekste suprantama kaip fizinės jėgos ir kaip fizinio smurto nukreipto prieš auką panaudojimas¹¹⁷.

Remiantis minėtais bei cituotais rašytiniais šaltiniais, matyti, kad tiek nacionalinės, tiek užsienio šalių baudžiamosios teisės doktrinoje formuojant fizinės prievartos sampratą yra pabrėžiami požymiai: fizinė jėga, sąmoningas prievartos panaudojimas, tikslas sukelti fizinio pobūdžio žalą nukentėjusiojo organizmui. Manytina, kad minėti bruožai yra esminiai, skiriantys fizinę prievartą nuo psichinės prievartos reiškinių, apie kurį kalbėsime vėlesniuose šio darbo poskyriuose.

Tačiau atsižvelgiant į aukščiau išskirtus požymius kyla klausimas, ar kiekvienu atveju fizinė prievarta inkriminuotina tik sukėlus fizinio pobūdžio padarinius? Manytina, jog visgi minėti fizinės prievartos apibrėžimai nepakankamai atkreipia dėmesį į padarinių atsiradimo požymį. JAV mokslininkės A. B. Heilbrun nuomone, jėgos naudojimas baigiasi įgyvendinus tikslą sužeisti, ir taip pasiekus prievartos pabaigą. Taigi autorės nuomone, fizinė prievarta inkriminuotina tik kilus realioms, vizualiai matomiems ar jaučiamiems padariniams.¹¹⁸ Tačiau anot kitų baudžiamosios teisės mokslo atstovų (L. D. Gauchmano¹¹⁹, P. Kujalio¹²⁰ ir kt.) fizine prievarta taip pat traktuotini bandymai paveikti žmogaus kūną. Sutiktina su Lietuvos baudžiamosios teisės specialistės R. Marcinauskaitės¹²¹ nuomone, jog fizinio pobūdžio padarinių konstatavimas yra būtinas tik materialiose nusikalstamų veikų sudėtyse. Tuo tarpu formaliose nusikalstamų veikų sudėtyse pakanka nustatyti kaltininko norą sukelti fizinius padarinius.

Taigi atsižvelgiant į minėtą doktrininį aiškinimą, visgi galima konstatuoti, kad fizinė prievarta kaip baudžiamoji teisinė kategorija gali būti pripažinti pavojingi fizinio pobūdžio veiksmai, turint tikslą asmeniui sukelti fizinę žalą ir taip jį paveikti ar įveikti jo pasipriešinimą.

¹¹⁴ Heilbrun, A. B., *supra* note 54, P. 8-12.

¹¹⁵ Hoff, L. A., *supra* note 44, P. 17-18.

¹¹⁶ Ashworth, A. *Principles of Criminal Law*. Fifth Edition. Oxford University Press, 2006. P. 306-308.

¹¹⁷ Busse, D., *supra* note 12, S. 264-267.

¹¹⁸ Heilbrun, A. B., *supra* note 54, P. 8-12.

¹¹⁹ Kujalis, P., *supra* note 18, P. 77. (Cituota iš: Gaukhman, L. D. *Nasilie kak sredstvo sovershenija prestuplenija*. Moskva, 1974. P. 76).

¹²⁰ *Ibid.*, P. 75.

¹²¹ Šukytė, J., Marcinauskaitė, R., *supra* note 4, P. 685 – 695.

Pažymėtina, kad fizinio pobūdžio padarinių kilimas/ nustatymas yra būtinas tik materialiose nusikalstamų veikų sudėtyse. Tuo tarpu formaliose nusikalstamų veikų sudėtyse, kurios laikomos baigtos pradėjus realizuoti nusikalstamos veikos objektyviusius požymius, nėra teisinio pagrindo nustatyti padarinių atsiradimo fakto, todėl pakanka konstatuoti tik kaltininko bandymą sukelti bet kokius neigiamus padarinius asmens kūnui.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad skirtingai nuo šio poskyrio pradžioje nurodyto įstatyminio reglamentavimo, baudžiamosios teisės kontekste fizinė prievarta yra suprantama plačiau ir neapsiribojama tik fizinių padarinių sukėlimu. Daugelis baudžiamosios teisės mokslininkų (O. Fedosiukas¹²², E. G. Veselovas¹²³, R. D. Šarapova¹²⁴, J. Šukytė, R. Marcinauskaitė¹²⁵, L. V. Serdiukas¹²⁶) nurodo, jog fizinė prievarta yra glaudžiai susijusi su psichiniais procesais. Dėl to neretai yra keblu tam tikrus prievartinius veiksmus identifikuoti kaip fizinę ar psichinę prievartą. Anot Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininko, profesoriaus O. Fedosiuko, jeigu išgąstis buvo momentinė reakcija į panaudotą fizinę prievartą, ir kaltininkas siekia nukentėjusiajam sukelti tik fizinius padarinius, tai tokią veiką reikėtų traktuoti kaip fizinę prievartą¹²⁷. Sutiktina su minėta nuomone dėl šių priežasčių – pirma, toks nusikalstamų veiksmų identifikavimas pabrėžia kaltininko veiksmų subjektyviąją pusę, t. y. norą sukelti išimtinai fizinius padarinius, antra, nukentėjusiojo patirtų padarinių spektras iš esmės apsiriboją fizinio pobūdžio padariniais.

Baudžiamosios teisės literatūroje plačiai diskutuojama, kokio pobūdžio veiksmais gali pasireikšti/ pasireiškia fizinė prievarta. Mokslininkai vieningai nesutaria, ar fizinė prievarta pasireiškia tik veikimu, ar ir neveikimu. Atsižvelgiant į šio klausimo aktualumą, reikšminga jį aptarti detaliau.

Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkas P. Kujalis yra įsitikinęs, kad fizinė prievarta pasireiškia tik veikimu, kadangi jos įgyvendinimui reikalinga atlikti aktyvius veiksmus.¹²⁸ Tuo tarpu Vilniaus apygardos prokuratūros Labai sunkių nusikaltimų skyriaus vyriausioji prokurorė R. Aliukonienė moksliniame straipsnyje analizuodama sveikatos sutrikdymo atvejus ir remdamasi asmenine patirtimi pabrėžia, jog fizinė prievarta gali pasireikšti tiek veikimu, tiek neveikimu. Autorė veikimą apibrėžia kaip: „[...] pagrindinė kiekvienos nusikalstamos veikos padarymo forma, kai yra sunkus sveikatos sutrikdymas, pasireiškia įvairiais padarytais veiksmais, kuriais kėsinama į nukentėjusiojo sveikatą. [...] išoriškai

¹²² Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 102-116.

¹²³ Veselov, E. G., *supra* note 2, P. 9.

¹²⁴ Sharapov, R. D., *supra* note 3, P. 44-49.

¹²⁵ Šukytė, J., Marcinauskaitė, R., *supra* note 4, P. 685-695.

¹²⁶ Serdjuk, L. V., *supra* note 5, P. 43-44.

¹²⁷ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 102-116.

¹²⁸ Kujalis, P., *supra* note 18, P. 75.

veikimas pasireiškia judėjimu, t. y. nusikalstamas veikimas daromas atskirais kūno judesiais pagal natūralius mechanikos dėsnius, sukeliant pokyčius išorinėje aplinkoje.“ Tačiau ji iš esmės prieštaraudama savo nuomonei, visgi nurodo, kad savo darbinėje veikloje ji nesusidūrė nei su vienu sunkiu sveikatos sutrikdymu, padarytu neveikiant, t. y. asmeniui neatliekant aktyvių veiksmų.¹²⁹

Tai, kad fizinė prievarta gali pasireikšti veikimu bei neveikimu nurodo Rusijos baudžiamosios teisės mokslininkai A. A. Piontkovskis, V. D. Menšaginas¹³⁰. Pažymėtina, jog nusikalstamas neveikimas yra suprantamas įvairiai, kaip: „[...] situacija, kai žmogaus kūno fizinės jėgos yra ramybės būsenos, o žmogus privalėjo panaudoti savo fizines jėgas, kad užkirstų kelią atsirasti sunkių padarinių nukentėjusiojo sveikatai“¹³¹; privalomų veiksmų neatlikimas, kilus tikram pavojui teisinių vertybių atžvilgiu¹³²; neveikimas sukėlęs mirtį suprantamas kaip kaltininko teisinės pareigos rūpintis asmeniu nevykdymas, turint galimybę vykdyti įsipareigojimus¹³³ ir kt. Paminėtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas išaiškino, jog nužudymas kaip baudžiamojo įstatymo uždrausta veika gali būti padaroma tiek veikimu, tiek neveikimu.¹³⁴ Štai *Vilniaus apygardos teismo 2003 m. birželio 12 d. nuosprendžiu N. D. pripažinta kalta tyčia nužudžiusi buvusią bejėgiškos būklės savo motiną G. S. Teismas nustatė, jog nuteistoji žinodama, kad jos motina G. S. serga psichine liga ir dėl to yra bejėgiškos būklės, neatsižvelgdama į gydytojų rekomendacijas, pasiėmė ją iš ligoninės, parsivežė į savo butą, kur, turėdama pareigą ir galimybes tinkamai prižiūrėti ir maitinti savo motiną, taip išvengiant jos mirties, 18 dienų nedavė jai maisto, neprižiūrėjo. Dėl tokio ilgalaikio badavimo išseko nukentėjusiosios organizmas ir ji mirė.*¹³⁵ Pažymėtina, jog tai vienintelis atvejis, kai asmuo Lietuvoje nuteistas už nužudymą įvykdytą neveikimu.

Iš minėtos bylos aiškėja, kad kaltininko atsakomybė dėl neveikimo pagal baudžiamąjį įstatymą gali kilti esant dviem pagrindams – pirma, subjektas turi teisinę pareigą veikti (neviršydamas įpareigojimo), antra, subjektas turi realią galimybę veikti. Asmens pareiga veikti gali būti reglamentuota įstatyminiu, poįstatyminiu lygmeniu, civiline, darbo sutartimi ir kt.¹³⁶ Pažymėtina, jog moralinių įsipareigojimų nevykdymas, nesukelia baudžiamosios

¹²⁹ Aliukonienė, R. Veika kaip vienas iš sunkaus sveikatos sutrikdymo objektyviųjų požymių. *Teisė*, 2013 87, ISSN 1392–1274. P. 30-31.

¹³⁰ Piontkovskis A. A., Menšaginas V. D. *Kurs sovetskogo ugolovnoho prava. Osobennaja chast.* Moskva, 1955. T. 1. P. 126.

¹³¹ Aliukonienė, R., *supra* note 129, P. 30-31.

¹³² Pavilionis, V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus (teorija ir praktika). *Justitia*, 1997 Nr. 1. P. 6.

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika*. 2004, Nr. 21, 3 p.

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ Vilniaus apygardos teismo 2003-06-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107/2003.

¹³⁶ Pavilionis, V., *supra* note 132, P. 6.

atsakomybės¹³⁷.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytus argumentus, į tai, kad nors baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje nurodoma, jog fizinė prievarta gali pasireikšti tiek veikimu, tiek neveikimu, visgi manytina, jog fizinė prievarta turėtų būti sietina išimtinai su aktyvių veiksmų atlikimu.

Itin glaudžiai su jau aptartu fizinės prievartos pasireiškimo pobūdžiu (veikimu/neveikimu), yra svarbus dar vienas aspektas. Neretai mokslinėje literatūroje aptinkama diskusijų, ar galima fizinę prievartą prilyginti fizinės žalos sąvokai. Pasak Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininko P. Kujalio, tai yra dvi skirtingos ir savarankiškos sąvokos, kadangi fizinė prievarta pasireiškia tik veikimu, o fizinė žala gali kilti ir dėl neveikimo.¹³⁸ Anot Rusijos mokslininko L. Gauchmano, fizinė prievarta yra veikimo išraiška, o fizinė žala – pasekmės, pasireiškiančios sužalojimais.¹³⁹ Paminėtina, kad mokslinėje literatūroje aptinkama ir kitų argumentų, pagrindžiančių fizinės žalos ir fizinės prievartos netapatumą. Vienas iš jų tai, jog fizinė žala – susirgimai, skausmas, kančios gali būti sukeliama ir psichinės prievartos veiksmais, neatsargiai, kas prieštarauja fizinės prievartos esmei¹⁴⁰. Visgi pritartina nuomonei, jog fizinė prievarta ir fizinė žala nėra tapačios sampratos, kadangi panaudota fizinė prievarta ne visada sukelia fizinio pobūdžio žalą, t. y. gali nepasireikšti kokie vidiniai ar išoriniai kūno sužalojimai, o tik psichinio pobūdžio išgyvenimai – emocinis skausmas, dvasinis sukrėtimas, apmaudas ir kt.

Apibendrinant teigtina, jog baudžiamasis įstatymas numato asmens atsakomybę ne už bet kokių fizinio pobūdžio prievartinių veiksmų atlikimą. Fizinės prievartos kaip nusikalstamos veikos kriminalizavimą lemia tiek pavojingi padariniai asmens gyvybei, sveikatai, tiek pasikėsinimas į šias vertybes. Išanalizavus mokslinę literatūrą, darytina išvada, jog Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamosios teisės doktrinoje, fizinė prievarta suvokiama išskiriant iš esmės tapačius požymius: fizinę jėgą, sąmoningą prievartos panaudojimą, tikslą sukelti fizinio pobūdžio žalą nukentėjusiojo organizmui. Fizinė prievarta turėtų būti paprastai suprantami aktyvūs kaltininko veiksmai. Tuo tarpu fizinės prievartos ir fizinės žalos sampratų netapatumą lemia padariniai - ne visais atvejais dėl panaudotos fizinės prievartos kyla fizinė žala.

2.1.1. Fizinės prievartos kriminalizacijos būdai

Analizuojant Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamosios teisės kodeksus teigtina, jog fizinė prievarta yra kriminalizuota dvejopai, t. y. pirma, visiškai kriminalizuota kaip

¹³⁷ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės galiojimo pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 260-270.

¹³⁸ Kujalis, P., *supra* note 18, P. 75.

¹³⁹ Gaukhman, L. D. *Borba s nasilivennymi nosjagatelstvami*. Moskva. Гаухман 1969. С. 7.

¹⁴⁰ Kujalis, P., *supra* note 18, P. 75.

savarankiška nusikalstama veika, antra, iš dalies kriminalizuota, įtraukiant į nusikalstamų veikų sudėtis.

Fizinė prievarta LR Baudžiamajame kodekse visiškai kriminalizuota tokiuose skyriuose kaip nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai, nusikaltimai žmogaus gyvybei, nusikaltimai žmogaus sveikatai, baudžiamąją atsakomybę numatant už įvairaus masto sveikatos sutrikdymą, nužudymą.¹⁴¹ Štai LR BK 99 str. (Genocidas) baudžiamoji atsakomybė numatyta už genocidą, turint tikslą fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių. Tikslu įgyvendinti nusikalstamus veiksmus, pasitelkiama fizinė prievarta – žudymas, kankinimas, žalojimas, protinio vystymosi trikdymas, deportacija, ar kitų gyvenimo sąlygų sudarymas, ribojant gimstamumą ar prievarta vaikus perduodant kitoms grupėms. Tačiau remiantis oficialiais statistiniais duomenimis, o būtent Lietuvos Respublikoje užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiais tiek prieš dešimtmetį¹⁴², tiek dabar¹⁴³ dažniausiai yra įvykdomi šie smurtiniai nusikaltimai – fizinio skausmo sukėlimas ir nežymus sveikatos sutrikdymas (LR BK 140 str.), nesunkus sveikatos sutrikdymas (LR BK 138 str.), sunkus sveikatos sutrikdymas (LR BK 135 str.), nužudymas (LR BK 129 str.). Pažymėtina, kad fizinės prievartos kaip savarankiškos nusikalstamos veikos kriminalizavimo bruožas yra tai, kad fizinės prievartos veiksmų panaudojimas įtvirtintas LR Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių dispozicijose, įtraukiant į nusikalstamos veikos objektyviusius požymius.

Fizinė prievarta iš dalies yra kriminalizuota LR Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsniuose, įtraukiant į sudėtis kaip panaudotą būdą įgyvendinti nusikalstamus veiksmus. Pavyzdžiui, fizinė prievarta kaip būdas pasiekti neteisėtus tikslus yra nurodyta LR BK 122 str. (Vieši raginimai smurtu pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą), numatant baudžiamąją atsakomybę už viešus raginimus smurtu pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą, taip pat LR BK 180 str. (Plėšimas), plėšimo įvykdymą panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti arba kitaip atimant galimybę nukentėjusiam asmeniui priešintis ir kt. Skirtingai nuo visiškai kriminalizuotos fizinės prievartos, minėtų nusikalstamų veikų objektas yra ne žmogaus gyvybė ar sveikata, o svetima nuosavybė, turtinės teisės, turtiniai interesai ir kt. Dėl to fizinė prievarta traktuotina kaip būdas pasiekti kaltininko norimus tikslus. Tokiu atveju LR Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje numatytas fakultatyvus požymis tampa pagrindiniu, dėl ko visada įrodinėtinas.

Pastebėtina, jog iš esmės analogiškos tendencijos pastebimos taip pat užsienio valstybių

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

¹⁴² Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-20]

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/reports/html_file.php?metai=2005&menuo=12&ff=1G&fnr=3&rt=1&oldYear=2005>.

¹⁴³ *Ibid.*,

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/reports/html_file.php?metai=2014&menuo=12&ff=1G&fnr=3&rt=1&oldYear=2014>.

baudžiamuosiuose kodeksuose (Prancūzijos, Italijos, Islandijos ir kt.). Štai Vokietijos baudžiamojo kodekso šešioliktame skyriuje kriminalizuotos nusikalstamos veikos žmogaus gyvybei, septynioliktame – žmogaus sveikatai. Iš dalies fizinė prievarta kriminalizuota pavienėse nusikalstamų veikų sudėtyse, pavyzdžiui Vokietijos baudžiamojo kodekso 237 str. 1 d. numatyta baudžiamoji atsakomybė už vertimą sudaryti santuoką panaudojus fizinę prievartą ar grasinant panaudoti jėgą, 239b str. 1 d. - už asmens pagrobimą grasinant panaudoti smurtą ar padarius sunkų sveikatos sutrikdymą ir kt.¹⁴⁴ Tuo tarpu kiek kitoks nusikalstamų veikų skirstymas pastebėtinai Turkijos baudžiamajame kodekse. Štai antrame skyriuje (81 - 105 str.) kriminalizuotos nusikalstamos veikos prieš asmenis, skyrių suskirstant į smulkesnius poskyrius – tyčiniai nužudymai, sveikatos sužalojimai, kankinimai, abortas ir sterilizacija, nusikaltimai prieš seksualinį neliečiamumą, nusikaltimai laisvei. Taigi poskyriuose, numatančiuose atsakomybę už tyčinius nužudymus, sveikatos sužalojimus, kankinimus galėtume priskirti prie visiško fizinės prievartos kriminalizavimo, o likusiuose – fizinė prievarta kriminalizuota iš dalies.¹⁴⁵

Apibendrinant darytinos išvados, jog kriminalizuojant fizinę prievartą įstatymo leidėjai nesusiduria su didesnėmis reglamentavimo problemomis. Manytina, jog tai lemia pačios fizinės prievartos koncepcijos aiškumas. Be to, pastebėtinai bendros tendencijos tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių baudžiamuosiuose kodeksuose: pirma, fizinė prievarta visiškai kriminalizuota atskiruose baudžiamųjų kodeksų skyriuose atsižvelgiant į pasikėsinio objektą, t. y. nusikaltimai žmogaus gyvybei, žmogaus sveikatai, antra, fizinė prievarta yra iš dalies kriminalizuota nusikaltimuose, numatant kaip būdą kaltininkui pasiekti norimus tikslus.

2.1.2. Fizinės prievartos formos

Naujausioje kriminologijos ir sociologijos mokslo literatūroje išskiriamos šios smurto rūšys: fizinis, seksualinis, psichologinis, ekonominis. Tuo tarpu baudžiamosios teisės kontekste kaip nusikalstama veika pripažįstamas fizinio ir psichinio pobūdžio smurtas.

Kyla klausimas, ar baudžiamosios teisės kontekste seksualinį smurtą reikėtų įvardinti viena iš fizinės prievartos formų. Kiekvienu atveju išskiriant savarankišką prievartos rūšį, formą lemia objektas, į kurį kėsinasi kaltininkas. Fizinės prievartos atveju, kaltininkas siekia sutrikdyti asmens organų normalų funkcionavimą, pažeisti kūno vientisumą, o seksualinio pobūdžio smurtiniais veiksmais kaltininkas kėsina į seksualinio apsisprendimo laisvę. Žymus JAV psichiatras J. Gilligan fizinį smurtą apibrėžia kaip kūno sužalojimą, gyvybės atėmimą, o lytinį –

¹⁴⁴ Vokietijos Federacijos teisingumo ir vartotojų apsaugos ministerija [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-21] <<http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>>.

¹⁴⁵ Vokietijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-18] <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/6872/preview>>.

kaip „asmens seksualinės autonomijos pažeidimą“ (pavyzdžiui vyro ar moters genitalijų suluošinimą).¹⁴⁶ Iš esmės analogiškos pozicijos laikosi Anglijos baudžiamosios ir civilinės teisės specialistas A. Ashworth, nurodydamas, jog neretai seksualinio pobūdžio nusikaltimuose, seksualinė ir fizinė prievarta tarpusavyje persipina, tačiau ne visada. Kadangi seksualinio pobūdžio nusikaltimais visų pirma kėsinama į seksualinio apsisprendimo laisvę.¹⁴⁷ Lietuvos baudžiamosios teisės ir kriminologijos specialisto A. Jatkevičiaus nuomone, seksualinis smurtas apima tiek fizinę, tiek psichinę prievartą¹⁴⁸.

Taigi atsižvelgiant į minėtų autorių poziciją, jog būtent dėl baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių specifškumo (nesavitiksliai įstatymų leidėjas nusikaltimus žmogaus gyvybei, sveikatai, bei nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui kriminalizavo skirtinguose LR BK skyriuose), diskutuotina, ar tikrai fizinis smurtas aiškintinas lygiagrečiai seksualinio smurto sampratai.

Pažymėtina, kad dažniausiai baudžiamosios teisės mokslininkai fizinės prievartos formas išskiria pagal nukentėjusiojo galimybę valdyti ir kontroliuoti savo kūno veiksmus. Anot Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininko P. Kujalio, pagal prievartos stiprumą ji skirstoma į dvi grupes, t. y. prievartą, kai asmuo praranda galimybę valdyti savo veiksmus, ir prievartą, asmeniui neprarandant galimybės jų valdyti. Pirmoji grupė apibūdinama kaip nenugalima fizinė prievarta, pavyzdžiui priskiriant hipnozę. Prie antrosios grupės fizinės prievartos priskiriami atvejai, nukreipti į asmens nužudymą, sveikatos sutrikdymą.¹⁴⁹ Manytina, kad toks fizinės prievartos skirstymas tikslingas ir atspindintis fizinės prievartos pasireiškimo variantus.

Pridurtina ir tai, kad nemažai mokslininkų analizuodami fizinės prievartos apraiškas, diskutuoja hipnozės klausimu. Pažymėtina, kad hipnozės reiškinyms kaip nusikalstamas veikos padarymo būdas nemažai nagrinėtas tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių mokslinėje literatūroje. Vieni mokslininkai (P. Kujalis¹⁵⁰, R. Marcinauskaitė¹⁵¹, M. Gerke¹⁵²), hipnozę traktuoja kaip fizinės prievartos atmainą, kiti (T. Kondrašova¹⁵³, N. Lopašenko¹⁵⁴, E. F. Pobėgailos¹⁵⁵) – kaip psichinės prievartos apraišką. Pridurtina ir tai, kad minėti autoriai, hipnozę priskyre prie fizinės prievartos, ją traktuoja kaip bejėgiškumo būklę. Visgi mokslininkai vieningai nesutaria, ar hipnozė tiesiogiai veikia žmogaus organizmą. Anot P. Kujalio hipnozė daro tiesioginį poveikį

¹⁴⁶ Gilligan, J. *Smurto prevencija*. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 58-63.

¹⁴⁷ Ashworth, A. *Principles of Criminal Law*. Fifth Edition. Oxford University Press. 2006. P. 306-308.

¹⁴⁸ Jatkevičius, A. Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. *Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2003. P. 15.

¹⁴⁹ Kujalis, P., *supra* note 18, P. 75.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ Marcinauskaitė, R., *supra* note 6, P. 43.

¹⁵² Gerke, M. Hypnose als Straftat. 2009 Aug./ Sept. 10. Jahrgang [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-05] <<http://www.hrr-straftrecht.de/hrr/archiv/09-08/index.php?sz=11>>.

¹⁵³ Kolesnikova, T. *Ugolovnoe pravo*. Obshhaja chast. Moskva, 1999. P. 278.

¹⁵⁴ Lopashhenko, N. *Rossijkoe ugalovnoje pravo*. Obshhaja chast. Moskva, 2003. P. 370.

¹⁵⁵ Pobegajlo, Eh. F. *Kommentarij k ugalovnomu koleksy Rossijskoj Federacii*. Moskva, 1999. C. 85.

smegenims¹⁵⁶, o štai Vokietijoje dirbančio advokato M. Gerke nuomone, hipnozė nesukelia jokių organizmo funkcijų sutrikimų, patologinių organų pakitimų ir įprastais atvejais nepastebimi kokie nors psichologiniai sutrikimai. Hipnozė tik pakeičia suvokimą ir supratimą¹⁵⁷.

Tačiau atsižvelgiant į gana plačiai baudžiamosios teisės doktrinoje analizuotą hipnozės vertinimo problematiką, manytina, kad šiame darbe nėra tikslinga detaliau nagrinėti šį klausimą, dėl to tik pritaršime mokslininkų (P. Kujalis¹⁵⁸, R. Marcinauskaitė¹⁵⁹, M. Gerke¹⁶⁰) nuomonei, hipnozė traktuojančių fizinės prievartos atmaina. Kadangi hipnozės sukeliama padariniai priylgsta bejėgiškumo būklei, kurią gali sukelti išimtinai panaudota fizinė prievarta. Nors kartais pasigirsta diskusijų, ar nevertėtų hipnozė kriminalizuoti kaip savarankišką nusikalstamą veiką, visgi sutiktina su M. Gerke pozicija, kad to daryti visiškai nereikia, nes hipnozės požymiai ir sukeliama padariniai atskirais atvejais galėtų būti kvalifikuotini kaip asmens palikimas be pagalbos, kai asmuo būtų paliktas tokioje aplinkoje esant realiam pavojui gyvybei ar sveikatai, arba labiausiai tikėtina – neteisėtu veiksnu laisvės kitam žmogui varžymu.¹⁶¹

Kaip atskira fizinės prievartos atmaina, remiantis baudžiamosios teisės doktrina, išskirtinas psichiką veikiančių preparatų sugirdymas panaudojant apgaule. R. Marcinauskaitė moksliniame darbe nurodė: „Psichiką veikiančių medžiagų sugirdymas apgaule, nenaudojant nukentėjusiojo atžvilgiu nei fizinės, nei psichinės prievartos, visais atvejais turėtų būti vertinamas kaip realizuotas prieš nukentėjusiojo valią, nes medžiagų sugirdymo procese esantis apgaulės elementas suklaidino nukentėjusįjį dėl faktinių aplinkybių ir tokiu būdu neleido pasireikšti tikrajai jo valiai.“¹⁶² Iš to seka, kad tokiu atveju norint kaltininkui inkriminuoti šį požymį, neturi reikšmės aplinkybė, jog nukentėjusysis nesuvokė, nesuprato fizinės prievartos panaudojimo pastarojo atžvilgiu. Atkreiptinas dėmesys, kad apgaule psichiką veikiančių preparatų sugirdymas analogiškai vertinamas Vokietijos baudžiamosios teisės praktikoje. Anot D. Busse, dar ankstesnėje Vokietijos Aukščiausiojo Teismo praktikoje kvalifikuojant fizinės jėgos panaudojimą, buvo reikalaujama nukentėjusiojo asmens supratimo apie panaudotą fizinę prievartą. Tačiau naujesnėje teismo praktikoje, yra šalinamas tiesioginis ryšys tarp fizinio kaltininko veiksmo ir poveikio nukentėjusiajam, nurodant, kad pakanka nustatyti kaltininko neteisėtus veiksmus ir neturi reikšmės, kokio dydžio padariniai sukelti nukentėjusiam.¹⁶³

Apibendrinant darytinos išvados, jog nepaisant to, kad seksualinio pobūdžio nusikaltimuose ir baudžiamuosiuose nusižengimuose seksualinis smurtas neretai persipina su

¹⁵⁶ Kujalis, P., *supra* note 18, P. 75.

¹⁵⁷ Gerke, M., *supra* note 152.

¹⁵⁸ Kujalis, P., *supra* note 18, P. 75.

¹⁵⁹ Marcinauskaitė, R., *supra* note 6, P. 43.

¹⁶⁰ Gerke, M. *supra* note 152.

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² Marcinauskaitė, R., *supra* note 6, P. 48.

¹⁶³ Busse, D., *supra* note 12, S. 264-267.

fiziniu smurtu, visgi diskutuotinas seksualinės prievartos traktavimas fizinės prievartos forma. Fizinės prievartos formas tikslinga išskirti pagal nukentėjusiojo subjekto galimybę valdyti savo veiksmus, išskiriant šias grupes – pirma, prievartą, asmeniui prarandant galimybę kontroliuoti veiksmus, antra, prievartą, asmeniui neprarandant galimybės jų valdyti.¹⁶⁴ Taip pat kaip atskiros fizinės prievartos atmainos išskirtina hipnozė, apgaule psichiką veikiančių medžiagų sugirdymas.

2.1.3. Fizinės prievartos objektyvusis ir subjektyvusis elementai

Fizinę prievartą, kaip ir kiekvieną baudžiamojo įstatymo draudžiamą veiką, sudaro objektyvių ir subjektyvių požymių vienovė. Galima išskirti šiuos fizinės prievartos objektyvius elementus – tikslą sužeisti ir sutrikdyti normalų organizmo funkcionavimą, pavojingumą, išreiškimo būdų įvairovę, padarinių įvairovę.

Pirma, kaip jau minėta aukščiau analizuojant fizinės prievartos kaip pavojingos veikos sąvoką, kaltininko veiksmus fizine prievarta teisinga kvalifikuoti tuomet, kai kaltininkas įgyvendindamas neteisėtus veiksmus turi tikslą fiziškai paveikti nukentėjusįjį. Tai reiškia, kad jo veiksmų tyčia yra nukreipta išimtinai į kūną kaip biologinį darinį. Fizinė prievarta gali pasireikšti sužalojimu arba susargdinimu. Sužalojimas suprantamas kaip anatominiai kūno pakitimai, dėl kurių nutrūksta organų ar audinių funkcijos, o susargdinimas – tai organizmo funkcijų sutrikimas. Skirtingai nuo sužalojimo, susargdinti asmenį galima ir neveikimu, pavyzdžiui sąmoningai nepaskiriant reikalingo medikamentinio gydymo.¹⁶⁵

Taip pat dar kartą atkreiptinas dėmesys, kad fizinė prievarta turėtų būti inkriminuota net ir tais atvejais, kai kaltininkui nepavyksta sukelti realių fizinio pobūdžio sužalojimus. Šiuo atveju esminę reikšmę turi kaltininko tyčios kryptingumas.

Antra, kaltininko naudojama fizinė prievarta yra pavojinga ir baudžiamojo įstatymo uždrausta. Pažymėtina, kad ne kiekvieni prievartinio pobūdžio veiksmai yra baustini. Tai lemia baudžiamojo įstatymo paskirtis ir vieta įstatymų hierarchijoje. LR Baudžiamojo kodekso 1 str. įtvirtinta baudžiamojo įstatymo paskirtis, t. y. baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų. Kadangi įvairios žmogaus veiklos sritys yra sureguliuotos skirtingomis priemonėmis (moralės, etikos, civilinės, administracinės teisės ir kt.), baudžiamasis įstatymas numato atsakomybę tik už tokias veikas, kuriomis kėsinama į svarbiausias vertybes – žmogaus gyvybę, sveikatą, laisvę, turtinių interesų apsaugą, valstybės santvarką ir kt. Taigi tik pavojinga ir baudžiamojo įstatymo

¹⁶⁴ Kujalis, P., *supra* note 18, P. 75.

¹⁶⁵ Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtinto 2003 m. gegužės 23 d. įsakymu Nr. V-298/158/A1-86// Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2357, 5 straipsnis.

specialiosios dalies straipsnių dispozicijose bei juos aiškinančioje teismų praktikoje numatyta fizinė prievarta yra uždrausta, neteisėta, dėl ko baustina.

Trečia, fizinei prievartai būdinga išreiškimo būdų įvairovė. Baudžiamosios teisės doktrinoje šiuo klausimu pasisakyta nemažai. Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių 5 str. įtvirtinta, kad organizmo funkcijas sutrikdyti galima biologiniu, fiziniu, cheminiu ar psichiniu poveikiu arba nesuteikiant būtinos medicinos pagalbos, o pažeisti žmogaus kūno audinių ar organų anatominių vientisumą ar jų funkcijas mechaniniu, fiziniu ar cheminiu poveikiu. Taigi fizinis poveikis asmens kūnui gali būti daromas šiais būdais - mechaniškai, fiziškai, chemiškai, biologiškai ar nesuteikiant būtinos medicininės pagalbos.

Mechaninis poveikis – tai kinetinės energijos panaudojimas. Tai gali būti smūgių sudavimas rankomis, kojomis, parstūmimas, numetimas, suspaudimas. Galimas šaunamųjų, nešaunamųjų ginklų, didesnio pavojaus šaltinio (pvz. sukeltas gaisras, užnuodijant vandenį) panaudojimas¹⁶⁶.

*Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. balandžio 21 d. nutartimi atmesdamas nuteistųjų R. K. ir R. P. kasacinius skundus ir pripažindamas, kad policijos pareigūnai R. K. ir R. P. panaudojo fizinę prievartą nesant Policijos veiklos įstatyme numatytų sąlygų ir pagrindų, dėl ko pagrįstai nuteisti pagal LR BK 228 str. 1 d., aiškiai atskleidė mechaninio poveikio žmogaus organizmui sampratą. Kasacinės instancijos teismas konstatavo, jog nuteistieji R. K. ir R. P. panaudojo fizinę prievartą, kuri pasireiškė šiais veiksmais: panaudojant fizinį smurtą nukentėjusieji buvo ištempti iš automobilio, paguldyti ant žemės, uždėti antrankiai, sumušti spardant kojomis.*¹⁶⁷

Fizinis poveikis – tai aukštos, žemos temperatūros, elektros srovės, oro slėgio, spindulinės energijos panaudojimas.

*Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. lapkričio 25 d. nutartimi pripažindamas, kad J. M. pagrįstai nuteistas pagal LR BK 147 str. 2 d., 307 str. 1 d., konstatavo, jog fizinė ir psichinė prievarta prieš nukentėjusiąsias R. B. ir S. I. pasireiškė mušimu, žalojamu elektra, gąsdinimu, kad bus parduotos rusams, susidorojimu su jų artimaisiais, paviešinimu Lietuvoje per spaudą apie jų darbą prostitutėmis, pasų, mobiliųjų telefonų, pinigų atėmimu, priverstiniu po 5000 eurų skolos raštelių pasirašymu.*¹⁶⁸

Cheminis poveikis – nuodingų ir organizmui kenksmingų cheminių medžiagų panaudojimas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2014 m. birželio 3 d. nutartimi konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas L. J., pripažinto

¹⁶⁶ Aliukonienė, R., *supra* note 129, P. 30-31.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009-04-21 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-153/2009.

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-11-25 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-487/2014.

nukentėjusiuoju baudžiamojoje byloje, nepagrįstai pripažino kaltu administracinio teisės pažeidimo byloje pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso (ATPK) 44 str. 2 d. Kasacinės instancijos teismas šioje byloje išaiškino: „Nustačius, kad psichotropinė medžiaga vartojama ne savo noru ir atsižvelgus į tai, kad asmuo buvo persekiojamas kelių asmenų, verčiamas pardavinėti narkotines medžiagas, prieš jį naudotas fizinis smurtas, inkriminuojamas pažeidimas padarytas tuo metu, kai jis buvo priverstas važiuoti su trimis už jį vyresniais vyrais, ketinant jį išgabenti į užsienį daryti nusikalstamas veikas, konstatuota, kad ATPK 44 str. numatytas pažeidimas padarytas be kaltės.“¹⁶⁹

Biologinis poveikis – tai asmens užkrėtimas įvairiausios kilmės patogeniniais mikrobiais, bakteriniais toksinais, gali būti panaudojami nuodingi gyvūnai.

Ukmergės rajono apylinkės teismas 2013 m. kovo 14 d. nuosprendžiu nustatė, kad kaltinamasis P. M., atėjęs pas buvusią sugyventinę į namus aplankyti savo sūnaus, po kilusio žodinio konflikto, kad per retai matosi su sūnumi, jau anksčiau ne vieną kartą gąsdinęs sugyventinę A. P. užkrėsti ją visokiomis ligomis, panaudojant švirkštą, virtuvėje stovėjusiai, veidu į langą nusisukusiai sugyventinei su atsinešta švirkšto adata vieną kartą įdūrė į sėdmenis, tuo jai ne tik sukeldamas fizinį skausmą, padarydamas taškinę durtinę žaizdelę dešiniame sėdmenyje, kas sukėlė nežymų sveikatos sutrikdymą, bet ir tokiais savo veiksmais pagrasindamas sugyventinę A. P. užkrėsti ŽIV infekcija, sukeliančia AIDS ligą. Nukentėjusioji A. P. dėl ankstesnio kaltinamojo P. M. smurtavimo prieš jos asmenį ir nevienkartinių grasinimų ją nužudyti turėjo pakankamą pagrindą manyti, kad grasinimas sunkiai sutrikdyti jos sveikatą gali būti įvykdytas. Atsižvelgiant į šias bylos faktines aplinkybes, teismas pripažino P. M. kaltu padarius nusikaltimus, numatytus LR BK 140 str. 1 d., 145 str. 1 d.¹⁷⁰

Kalbant apie psichinį poveikį, reikėtų pasakyti, kad šis požymis galimas tik susargdinimo atveju, kai asmeniui yra sukliamas didelis psichologinio pobūdžio stresas, šokas, įtampa, dėl ko nukentėjusysis patiria psichinę traumą¹⁷¹.

Ketvirta, būdinga plati padarinių įvairovė. Fizinės prievartos panaudojimas gali sukelti įvairaus pobūdžio fizinę žalą – įvairaus masto sveikatos sutrikdymus, mirtį.

Prie subjektyvių fizinės prievartos elementų galėtume priskirti kaltininko veikimą tyčia (tiesioginė, netiesioginė) ir neatsargumu (nusikalstamas pasitikėjimas, nusikalstamas nerūpestingumas). Prie tyčinių nusikalstamų veikų, įgyvendintų panaudojus fizinę prievartą, priskirtinos LR BK 129 str. (Nužudymas), 130 str. (Nužudymas labai susijaudinus), įvairaus sunkumo sveikatos sutrikdymai, išskyrus LR BK 137 str. (Sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo) bei 139 str. (Nesunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo) ir kt. Pavyzdžiui,

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-06-03 nutartis administracinėje byloje Nr. 2AT-33/2014.

¹⁷⁰ Ukmergės rajono apylinkės teismo 2013-03-14 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-79-517/2013.

¹⁷¹ Aliukonienė, R., *supra* note 129, P. 30-31.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. kovo 10 d. nutartimi nustatė, kad E. Š. nuteistas už tai, kad kartu su J. K., būdami apsvaigę nuo alkoholio, gyvenamajame name asmeninio konflikto metu tyčia spyrė R. P. ne mažiau kaip po vieną kartą į pilvo sritį, ne mažiau kaip po vieną kartą į krūtinės dešinės apatinės dalies, krūtinės kairės pusės apatinės dalies bei pilvo kairio pakrūtinkaulio sritis, taip padarė jam sunkų sveikatos sutrikdymą; dėl stipraus pilvo sumušimo padaryto blužnies plyšimo, sukėlusio ūmų nukraujavimą į pilvaplėvės ertmę ir sunkų hemoraginį šoką, R. P. mirė. Teismas konstatavo, kad nuteistieji E. Š. ir J. K. veikė netiesiogine tyčia, o būtent suprato, jog smurtiniais veiksmais kelia pavojų R. P. gyvybei, numatė, kad gali jam padaryti sunkius sužalojimus, tarp jų ir tokius, kurie gali sukelti nukentėjusiojo mirtį, ir nors nenorėjo tokių padarinių, tačiau sąmoningai leido šiems atsirasti.¹⁷²

Paminėtina, kad pasitaiko atvejų, kai neteisėti ir baudžiamojo įstatymo uždrausti fizinio pobūdžio prievartiniai veiksmai padaromi neatsargia kalte. Pavyzdžiui, LR BK 139 str. numatyta baudžiamoji atsakomybė asmeniui, dėl neatsargumo nesunkiai sutrikdžiusiam sveikatą¹⁷³.

Apibendrinant pasakytina, jog remiantis įstatyminiu reglamentavimu bei baudžiamosios teisės doktrina, išskirtini šie fizinės prievartos objektyvūs elementai – tikslas sužeisti ir sutrikdyti normalų organizmo funkcionavimą, pavojingumas (priešingumas teisei), išreiškimo būdų įvairovė (mechaniškai, fiziškai, chemiškai, biologiškai, psichiškai), padarinių įvairovė (įvairaus masto sveikatos sutrikdymai, mirtis). Tuo tarpu fizinės prievartos subjektyvūs požymiai – tai kaltininko neteisėtų veiksmų įgyvendinimas tiesiogine ir netiesiogine tyčia bei neatsargiai.

2.1.4. Fizinės prievartos santykio su neteisėtu laisvės atėmimu žmogui vertinimas

Baudžiamosios teisės doktrinoje laisvė suprantama dviem aspektais – kaip asmens fizinė ir kaip asmens valios laisvė. Fizinė asmens laisvė pasireiškia galimybe daryti kūno judesius, judėti erdvėje, pasirinkti savo buvimo vietą. Pažymėtina, jog kaip nusikalstama veika fizinės žmogaus laisvės atėmimas galimas šiomis formomis: pirma, sulaikymu asmens buvimo vietoje ir jo judėjimo laisvės suvaržymu (uždarant patalpoje, neleidžiant išeiti grasinimo būdu ir pan.), antra, fiziniu žmogaus judesių suvaržymu surišant, surakinant, laikant rankomis ir pan., trečia, asmens perkėlimu iš vienos vietos į kitą laikant nelaisvėje (pagrobimas)¹⁷⁴.

LR BK 146 str. numatyta atsakomybė asmeniui, kuris neteisėtai atėmė kitam žmogui laisvę neleisdamas pasirinkti savo buvimo vietos, t. y. suvaržė judėjimo laisvę. Šio straipsnio 1 dalyje numatyta atsakomybė nesant žmogaus pagrobimo kaip įkaito požymių, 2 dalyje - šios

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015-03-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-162-895/2015.

¹⁷³ Švedas G., Abramavičius A., Bieliūnas E. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies komentaras*. II tomas. Vilnius: VĮ „Registrų centras“, 2009. 139 straipsnis. P. 143-144.

¹⁷⁴ Olego Fedosiuko paskaitų skaidrės [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-21]. <https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/.../Nusik_%20laisvei.ppt>.

veikos įvykdymas panaudojant smurtą ar sukeliant pavojų asmens gyvybei ar sveikatai, arba laikant nukentėjusį asmenį nelaisvėje ilgiau nei 48 valandas, 3 dalyje – uždarant asmenį į psichiatrijos ligoninę ne dėl ligos. Nusikaltimas objektyviai pasireiškia tuo, kad kaltininkas suvaržo asmens laisvę judėti erdvėje, laikydamas pastarąjį prieš jo valią. Pažymėtina, kad asmens laisvė gali būti suvaržoma panaudojant fizinę prievartą, grasinimus, apgaulę¹⁷⁵.

Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog iš minėto įstatyminio reglamentavimo bei baudžiamosios teisės doktrinos, visgi nėra aiškus fizinės prievartos su neteisėtu laisvės atėmimu kitam asmeniui santykis. Dėl to šį klausimą panagrinėsime analizuodami aktualią teismų praktiką.

*Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. spalio 30 d. nutartimi pripažino, kad nuteistieji A. S. ir T. G. savavaldžiavo panaudodami fizinę prievartą (LR BK 294 str. 2 d.), o būtent A. S. apkaltino nukentėjusįjį tariama vagyste, liepė jam sėstis į automobilį, ketindamas vežti į policiją, o jam nepaklusus kartu su T. G. jį pargriovė ant žemės, po to T. G. laužė nukentėjusiajam ranką, o A. S. pastarąjį smaugė bei sudavė jam kumščiu į pilvą ir akį. Kasacinės instancijos teismas pažymėjo, kad kasatorių A. S. ir T. G. teiginiai dėl nesamų įrodymų, patvirtinančių nukentėjusiojo patirtus kūno sužalojimus, atmestini, nes fizinė prievarta gali pasireikšti ir fizinio skausmo sukėlimu, neteisėtu asmens laisvės atėmimu, asmens sumušimu.*¹⁷⁶

Taigi minėtoje baudžiamojoje byloje kasacinės instancijos teismas aiškiai ir nedviprasmiškai išaiškino, jog fizinė prievarta gali pasireikšti ne tik tiesioginio fizinio pobūdžio padariniais asmens kūnui (fizinio skausmo sukėlimu, sumušimu, susargdinimu), bet ir neteisėtu asmens laisvės atėmimu. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad nusikalstamą laisvės atėmimą kitam asmeniui galima vertinti kaip vieną fizinės prievartos sukiamų padarinių.

Paminėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas bylose *Musayeva ir kiti prieš Rusiją*¹⁷⁷, *Magomadov ir Magomadov prieš Rusiją*¹⁷⁸, *Luluyev ir kiti prieš Rusiją*¹⁷⁹, konstatavo ne tik teisės į gyvybę, kankinimų draudimą pažeidimus, bet ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 5 straipsnyje numatytos teisės į laisvę pažeidimus, susijusius su prievartinio pobūdžio dingimais. Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, kad šiose bylose Čėčenijos piliečiams buvo neteisėtai ir savavališkai atimta laisvė, kuri pasireiškė tuo, kad

¹⁷⁵ Švedas G., Abramavičius A., Bieliūnas E. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies komentaras*. II tomas. Vilnius: VĮ „Registrų centras“, 2009. 146 straipsnis. P. 156-157.

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-10-30 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-666/2007.

¹⁷⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas 2008-03-31 byloje *Musayeva ir kiti prieš Rusiją*, pareiškimų Nr. 57941/00, 58699/00, 60403/00, 155, 165 paragrafai [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01] <[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81908#{"itemid":\["001-81908"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81908#{)>.

¹⁷⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas 2008-03-31 byloje *Magomadov ir Magomadov prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 68004/01, 123 - 128 paragrafai [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01] <[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81604#{"itemid":\["001-81604"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81604#{)>.

¹⁷⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas 2007-02-09 byloje *Luluyev ir kiti prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 69480/01, 120 - 125 paragrafai [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01] <[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77926#{"itemid":\["001-77926"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77926#{)>.

pareiškėjų giminaičiai buvo sulaikyti slapta, nepranešant giminaičiams apie pastarųjų buvimo vietą, neatliekant teisinių procedūrų, susijusių su sulaikymo įforminimu. Kadangi Rusijos atsakingos institucijos nepateikė jokių duomenų, paneigiančių slaptus prievartinius Čėčėnijos gyventojų dingimus, buvo pripažinta, kad Rusija pažeidė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 5 straipsnį, t. y. asmens teisę į laisvę.

Pažymėtina, jog atimti asmeniui laisvę galima tik įgyvendinus aktyvius veiksmus, t. y. asmenį surišant, sulaikant, grasinant sukelti neigiamus padarinius jam ar jo šeimai, artimiesiems, panaudojus chemines medžiagas, trikdančias normalią asmens organų veiklą ir kt. Pažymėtina, kad dėl didelės įvairovės neįmanoma sudaryti laisvės atėmimui naudojamų būdų ir pasitelkiamų priemonių baigtinio sąrašo. Pavyzdžiui, prieš kelis mėnesius LR Seimo kontrolieriaus įstaiga atlikusi tyrimą vaikų socializacijos centruose nustatė, kad nepilnamečiai vaikai, ištikus nesukontroliuojamam emociniam šokui, yra talpinami į nusiramino kambarius, pažeidžiant teisės aktų nustatytą tvarką, t. y. naudojami antrankiai, guminės lazdos, ašarinės dujos.¹⁸⁰ Nors teisės aktai¹⁸¹ numato galimybę teisėtai vaikui suvaržyti laisvę tik tada, kai jis daro žalą sau ir/ ar kitiems asmenims.

Lietuvos apeliacinis teismas 2011 m. kovo 4 d. nutartimi atmesdamas nuteistųjų D. D. ir N. B. apeliacinius skundus dėl Šiaulių apygardos teismo 2009 m. gegužės 25 d. nuosprendžio nustatė, kad nuteistasis N. B., paėmęs už atlapų partrenkė nukentėjusįjį E. R. ant žvyrkelio bei kartu su D. D. ne mažiau tris kartus pargriovė E. R., demonstravo nepagarbą aplinkiniams, sutrikdydami rimtį ir sukeldami E. R. fizinį skausmą, įkėlė E. R. į automobilio bagažinę ir uždarydami jos dangtį, neteisėtai atėmė E. R. laisvę, jį vežiojo, naudojo fizinį smurtą, po ko pririšę virve už kojos nukentėjusįjį E. R. prie N. B. vairuojamo automobilio tampė per betonines plokštes, pakartotinai įkėlė į bagažinę ir nuvežė prie miškelio toliau naudojo fizinę prievartą. Teismas atmesdamas apelianų argumentus, pasak kurių nukentėjusysis E. R. pats savo noru įlipo į N. B. priklausančio automobilio bagažinę ir sutiko būti ten vežiojamas, atsižvelgdamas į byloje esančius įrodymus konstatavo, kad nuteistieji D. D. ir N. B. savo smurtiniais veiksmais atėmė nukentėjusiajam E. R. laisvę, vežiojo jį automobilio bagažinėje prieš valią, šias aplinkybes neabejotinai suvokė ir norėjo taip veikti. Dėl ko nuteistųjų D. D. ir N. B. veiksmai pagrįstai kvalifikuoti kaip neteisėtas nukentėjusiojo E. R. laisvės atėmimas (LR BK 146 straipsnio 1

¹⁸⁰ Normantas A. Kontrolierius: laisvės suvaržymas vaikų socializacijos centruose naudojamas neteisėtai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-26] <http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/91281/kontrolierius_laisves_suvarzymas_vaiku_socializacijos_centruose_naudojamas_neteisetai>.

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. rugpjūčio 28 d. įsakymo Nr. V-1268 pritarimu bei Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 m. rugpjūčio 28 d. raštu Nr. (1.19.-2012-1742)-2-1243 suderintos „Rekomendacijos dėl poveikių priemonių taikymo netinkamai besielgiantiems mokiniams“ 4 p., 7 p., 9 p., 13 - 15 p., 23 - 29 p.// Internetinis teisės aktų registro tinklapis: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.14996D4090A9> Nr. V-1268>, 2012-09-06, Nr. 71-632.

dalis).¹⁸² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje padarė analogišką išvadą, konstatuodamas, jog nuteistieji D. D. ir N. B. neteisėtai atimdami nukentėjusiajam E. R. laisvę, veikė tiesiogine tyčia¹⁸³.

Taigi minėtos baudžiamosios bylos faktinės aplinkybės, kurias galėtume pavadinti eiliniu neteisėto laisvės suvaržymo pavyzdžiu, neteisėto laisvės atėmimo ir fizinės prievartos santykį atskleidžia iš kitos perspektyvos. O būtent tai, kad nuteistieji pasinaudoję fizinės jėgos persvara bei panaudodami jėgą, įkėlė nukentėjusį į transporto priemonę, naudojo fizinį smurtą, tapė nukentėjusį pririšę prie automobilio ir taip be kita ko suvaržė jo teisę laisvai pasirinkti buvimo vietą. Iš to seka, jog fizinės prievartos panaudojimas siekiant suvaržyti asmens laisvę taip pat gali būti vertinamas kaip būdas sumažinti asmens pasipriešinimą.

Apibendrinant darytinos išvados, kad pirma, fizinės prievartos su neteisėtu laisvės atėmimu kitam asmeniui santykis yra ypač glaudus, antra, remiantis teismų praktikos analize, fizinės prievartos ryšys su nusikalstamu laisvės atėmimu vertintinas dvejopai: fizinė prievarta gali pasireikšti neteisėtu laisvės atėmimu, arba fizinė prievarta gali būti būdas numalšinti asmens pasipriešinimą kaltininko atžvilgiu.

2.1.5. Fizinės prievartos teisinio vertinimo problematika

Baudžiamosios teisės doktrinoje ir praktikoje daug diskusijų kelia fizinio smurto sąsajos su psichine prievarta. Taigi šiame poskyryje minėtą aktualią problematiką aptarsime detaliau.

Anot P. Kujalio, neretai dėl panaudoto fizinio smurto, nukentėjusysis patiria baimę. Toks psichinis poveikis traktuotinas psichiniu smurtu, nes fizinės ir psichinės prievartos išskyrimas šiais atvejais yra tik teorinio lygmens.¹⁸⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad kaip jau buvo minėta anksčiau, visgi sutiktina su O. Fedosiuko nuomone, jog ne kiekvienu atveju dėl kaltininko panaudoto fizinio smurto, nukentėjusiajam patyrus psichologinio pobūdžio išgyvenimus, tokie kaltininko veiksmai traktuotini kaip psichinė prievarta.¹⁸⁵ Svarbu atkreipti dėmesį į kokias vertybes buvo nukreipta kaltininko tyčia – į nukentėjusiojo kūno sužalojimą, susargdinimą ar asmens psichinės būklės sutrikdymą.

L. A. Hoff nuomone, fizinis smurtas visada yra lydimas verbalinių grasinimų. Pavyzdžiui, reguliarūs grasinimai išnaudoti ar nužudyti gali sukelti netiesioginę fizinę traumą, o šie grasinimai, neretai lydimi fizinio smurto, yra baimės, neapykantos priežastis. Autorė

¹⁸² Lietuvos apeliacinio teismo 2011-03-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-116/2011.

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011-10-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-410/2011.

¹⁸⁴ Kujalis, P., *supra* note 18, P. 75.

¹⁸⁵ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 102-116.

pabrėžia, kad ir psichologiniai grasinimai nenaudojant fizinio smurto, gali itin stipriai paveikti asmens psichinę būklę, sukelti sveikatos sutrikimus. Tačiau sutiktina, jog pavyzdžiui seksualinio pobūdžio grasinimai ne visada sukelia fizinius sutrikimus.¹⁸⁶

Kauno apygardos teismas 2013 m. vasario 8 d. nutartimi nustatė, jog R. M. kaltinamas pagal LR BK 294 straipsnio 2 dalį tuo, kad įmonės vairuotojui V. B. nurodė, jog šis yra skolingas įmonei 11200 eurų dėl Belgijos sostinėje Briuselyje su įmonės vilkiku padarytos avarijos bei prarastų gabenamų automobilių įsigijimo dokumentų. Pastarajam neigiant savo atsakomybę, o R. M. nesikreipiant į teisėsaugos institucijas dėl nuostolių atlyginimo, ir panaudodamas psichinę prievartą, privertė V. B. pasirašyti paskolos raštelį, kad jis pasiskolino iš R. M. 11200 eurų, taip neteisėtai įtvirtino nukentėjusiojo 38752 Lt turtinę prievolę. Teismas atmesdamas apeliacinius skundus konstatavo, kad nuteistojo R. M. veiksmuose nėra savavaldžiavimo, numatyto LR BK 294 str. 2 d. požymių, kadangi nukentėjusiajam V. B. nepadaryta didelė žala, kuri yra būtinas savavaldžiavimo sudėties požymis. Teismas išaiškino, jog psichinis spaudimas gali sukelti nukentėjusiajam bejėgiškumo būseną, įtampą, dvasinius sukrėtimus ar nuolatinį psichologinį diskomfortą, depresiją ar kitokią liguistą būseną, sveikatos pablogėjimą ar net psichikos sutrikimą. Šiuo atveju, net ir R. M. galimai išsakius grasinimas atleisti iš darbo, padaryti taip, kad V. B. neįsidarbintų, atimti namą, „paleisti vėjais“, yra neapibrėžta, abstrakti, nekonkretizuota psichinė prievarta.¹⁸⁷ Šioje byloje, kasacinės instancijos teismas pateikė svarbų išaiškinimą, deklaruodamas, kad psichinė prievarta gali sukelti fizinio pobūdžio susirgimus, sveikatos pablogėjimą.

Marijampolės rajono apylinkės teismas 2013 m. vasario 26 d. nuosprendžiu nustatė, jog R. B. veikdamas vieninga tyčia ir turėdamas motyvą sistemingai bauginti savo žmoną O. B., jos atžvilgiu nuolatos naudojo fizinį bei psichinį smurtą, kuris pasireiškė smūgiais į veidą, stumdymu, plaukų tempimu, grasinimu papjauti, užmušti, jei išeis iš balkono, išmesti per balkoną, ir tai darė savo mažamečių vaikų K. B. ir G. B. akivaizdoje. Teismas konstatavo, kad R. B. nukentėjusiosios O. B. atžvilgiu ne kartą naudodamas fizinį ir psichinį smurtą vaikų akivaizdoje, piktnaudžiavo savo teisėmis ir pareigomis, nes vaikai dėl tokių nusikalstamų tėvo veiksmų, jam esant neblaiviam, jautė nuolatinę baimę, išgąstį, buvo pažeidžiama jų teisė į poilsį, nors turėjo pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai jiems vystytis, privalėdamas rūpintis jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Dėl ko R. B. pripažintas kaltu pagal LR BK 140 str. 1 d., 140 str. 2 d., 145 str. 2 d., 163 str.¹⁸⁸ Taigi šioje byloje teismas padarė išvadą, jog fizinių ir psichinių prievartinių veiksmų komplekso panaudojimas nukentėjusiojo atžvilgiu, sukelia psichinio pobūdžio žalą ne tik jam,

¹⁸⁶ Hoff, L. A., *supra* note 44, P. 17-18.

¹⁸⁷ Kauno apygardos teismo 2013-02-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-15-238/2015.

¹⁸⁸ Marijampolės rajono apylinkės teismo 2013-02-26 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-123-537/2013.

bet ir tretiesiems asmenims.

Taigi tiek baudžiamosios teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje matyti, kad fizinės ir psichinės prievartos apraiškos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios. Tačiau ar yra būdų, kaip kiekvienu atveju reikėtų identifikuoti prievartinius veiksmus juos priskiriant fizinei ar psichinei prievartai?

Baudžiamosios teisės teoretikai A. D. Černiavskis¹⁸⁹, L. V. Serdiukas¹⁹⁰ pritaria nuomonei, jog fizinės ir psichinės prievartos atskyrimo kriterijumi turėtų būti paties poveikio nukentėjusiam ypatumai, o ne pavojingos veikos sukelti nusikalstami padariniai, kurie priklausomai nuo prievartos charakteristikos ir paties nukentėjusiojo emocinės būklės bei fiziologinių organizmo savybių, gali būti identiški. Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų (O. Fedosiūsko, R. Marcinauskaitės) nuomone, prioritetinga reikšmė identifikuojant prievartos rūšį neturėtų būti skiriama kaltininko subjektyviajai tyčiai. R. Marcinauskaitės įsitikinimu, norint teisingai atskirti fizinės ir psichinės prievartos rūšis, atsižvelgtina į objektyvų poveikio mechanizmą, nusikalstamus padarinius bei poveikio objektą apibūdinančius požymius, kaltininko tyčios kryptingumą (kaip psichinį santykį su realizuojamais prievartiniais veiksmais).¹⁹¹

Sutiktina su minėtų autorių nuomone, jog atribojant fizinę ir psichinę prievartą, tikslinga vadovautis ne vienu kriterijumi, o jų kompleksu. Kiekvienu atveju identifikuojant kaltininko veiksmus turėtų būti įvertinti tiek objektyvieji, tiek subjektyvieji požymiai, o būtent - pirma, objektas, vertybė, pažeidžiama kaltininko neteisėto elgesio, antra, kaltininko tyčios kryptingumas, trečia, kilusių padarinių pobūdis, kuriuos patiria nukentėjusysis. Manytina, kad pasitelkus šį kriterijų kompleksą, baudžiamosios teisės praktikoje galima visapusiškai įvertinti kaltininko neteisėtus veiksmus ir tinkamai juos identifikuoti.

Apibendrinant teigtina, kad fizinis smurtas neretai sukelia asmeniui taip pat psichinio pobūdžio žalą. Dėl to identifikuojant kaltininko neteisėtus veiksmus, turėtų būti vadovaujama ne tik kaltininko tyčios kryptingumu, bet ir atsižvelgiama į pasikėsino objektą bei kilusius padarinius.

2.2. Psichinės prievartos kaip pavojingos veikos samprata

Baudžiamosios teisės teoretikų ir praktikų gretose ilgą laiką vieningai nesutariama, kokius kaltininko veiksmus reikėtų laikyti psichine prievarta baudžiamosios teisės kontekste.

¹⁸⁹ Shhernjavskij A. D. *Psikhichskoe nasilie pri sovetrshhenii korystiykh prestuplenij: ugalovno – pravovye i kriminologicheskie problemy*: Dic. kand. jurid. nauk. Moskva, 1991.

¹⁹⁰ Serdjuk, L. V., *supra* note 5, P. 20.

¹⁹¹ Marcinauskaitė, R., *supra* note 6, P. 43.

Anot Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininko, profesoriaus O. Fedosiuko, „psichinė prievarta – tai pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veikslių ar neveikimo atsirastų tam tikrų neigiamų pasekmių.“¹⁹² Pasak Lietuvos baudžiamosios teisės specialistės R. Marcinauskaitės, psichinė prievarta yra „tyčinis pavojingas bei priešingas teisei poveikis kito asmens psichikai, kuris vykdomas prieš nukentėjusiojo valią informaciniu būdu, ir kuriuo yra siekiama apriboti jo valios susiformavimo arba valios įgyvendinimo laisvę.“¹⁹³ Pasak R. Drakšo ir A. Drakšienės, „psichinė prievarta – tai grasinimai pavartoti smurtą prieš žmogų (pvz. nužudyti, atimti laisvę ir pan.), sunaikinti ar sugadinti jo turtą, paskleisti nepalankias žinias apie jį ar jo artimuosius ir pan.“¹⁹⁴

Užsienio mokslinėje literatūroje psichinė prievarta apibrėžiama gana panašiai kaip minėta aukščiau. Rusijos mokslininkas A. N. Podnebesnyj¹⁹⁵ psichinę prievartą apibūdina kaip poveikį kitam žmogui, pasižyminčiu šiais specifiniais požymiais: prievartiniu poveikiu nukentėjusiojo psichikai (valiai), valios susiformavimo ir valios išraiškos nukentėjusiam apribojimu. Analogiškai valios laisvės apribojimą, kaip pagrindinį psichinę prievartą charakterizuojantį požymį įvardija Rusijos mokslininkas V. Artiomas¹⁹⁶, pabrėždamas, jog prievartą visada lydį kito subjekto valios laisvės apribojimas. Pasak Vokietijos advokatės, baudžiamosios teisės specialistės S. Tofahrn¹⁹⁷, nusikalstamus veiksmus psichine prievarta baudžiamosios teisės kontekste teisinga įvardinti tada, kai asmuo kaltininko yra lenkiamas atlikti konkrečius veiksmus. Neturi reikšmės, ar auka tam prieštarauja, priešinasi, pakanka valios palenkimo fakto. Anot Vokietijos teisės specialisto W. Kiuperio¹⁹⁸, šiai dienai jau galima daryti išvadą, kad be fizinės prievartos išskirtina ir kita smurto rūšis, t. y. psichinis smurtas, kuris anot jo, traktuotina bet kokia priemone, sukelti psichinį poveikį.

Taigi remiantis aukščiau minėtu doktrininiu aiškinimu, matyti, jog Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkai išskiria iš esmės analogiškus psichinę prievartą charakterizuojančius požymius. Manytina, kad siekiant tinkamai ir visapusiškai išanalizuoti psichinės prievartos kaip nusikalstamos veikos sampratą, būtina išskirti vienijančius bruožus, o būtent:

- pavojingumas ir priešingumas baudžiamajam įstatymui;
- sąmoningas, dėl ko tyčinis kaltininko elgesys;

¹⁹² Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 114.

¹⁹³ Marcinauskaitė, R., *supra* note 6, P. 42.

¹⁹⁴ Drakšas R., Drakšienė A. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vilnius: Eugrimas, 2008. P. 312.

¹⁹⁵ Podnebesnyj A. N. *Psichicheskoe nasilie kak vid prestupnogo* [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-01]. <<http://pravda.webstolica.ru/v-kruge-vtorom-aleksej-podnebesnyj/nauchnaja-dejatelnost-alekseja-podnebesnogo/psichicheskoe-nasilie-kak-vid-prestupnogo/>>.

¹⁹⁶ Artemov, V. M. *Pravoporjadok v sovremennom obshhestve: konceptualnye obochnovaniya i innovacii*. Moskva, 1998. P. 109.

¹⁹⁷ Tofahrn, S. *Strafrecht besonderer Teil I. Straftaten gegen Persohnlichkeitswerte*. München, C. F. Müller, 2014. S. 135.

¹⁹⁸ Küper, W. *Strafrecht Besonderer teil – Definition mit Erläuterungen*. Heidelberg, C. F. Müller, 2012. S. 169-172.

- neigiamas poveikis nukentėjusiojo psichikai;
- nukentėjusiojo valios apribojimas.

Išskyrus teisės doktrinoje psichinę prievartą kaip nusikalstamą veiką apibūdinančius požymius, tikslinga paanalizuoti kaip ji apibūdinama įstatyminiu bei teismų praktikos lygmeniu.

Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo¹⁹⁹ 23 str. 3 d. bei Lietuvos Respublikos karo policijos įstatymo²⁰⁰ 18¹ str. 3 d. psichinė prievarta suprantama kaip įspėjimas apie ketinimą panaudoti fizinę prievartą, šaunamąjį ginklą ar sprogstamąsias medžiagas. Psichinei prievartai prilyginamas šaunamojo ginklo demonstravimas bei įspėjamieji šūviai. Taigi šiuo atveju, psichinė prievarta suprantama siaurai, apsiribojant fizinės prievartos, šaunamojo ginklo, sprogstamųjų medžiagų panaudojimo perspėjimu, netiesiogiai akcentuojant šių veiksmų poveikį asmens psichikai.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija 2012 m. lapkričio 29 d. nutartimi išaiškino, jog „psichine prievarta baudžiamąja teisine prasme laikytini pasikartojantys ar nuolatinio pobūdžio tyčiniai kaltininko veiksmai, pasižymintys aiškiai priešišku, neetišku, žeminančiu ar įžeidžiančiu, agresyviu, užgauliu pobūdžiu. Taip pat pažymėjo, kad didelę žalą nukentėjusiajam ar jo artimiems asmenims gali sukelti ir pavienis, bet itin šiurkštus, bauginantis ar agresyvus, žeminantis kaltininko veiksmas.“²⁰¹

Anot Vokietijos Diuseldorfo universiteto profesoriaus ir vokiečių kalbos specialisto D. Busse²⁰², Vokietijoje pirmą kartą psichinė prievarta priskirta prie teisinių sąvokų 1963 m. Vokietijos Aukščiausiam Teismui ištyrus vadinamą „*Laepple*“ (arba *Sitzblockade - Fällern*) bylą, kurioje nustatyta, kad demonstracijos dalyviams užtvėrus tramvajui važiuojamąją kelio dalį, t. y. įvykdžius agresyvius veiksmus, tramvajaus vairuotojas buvo priverstas sustoti ir taip susilaikyti nuo privalomai vykdytinų pareigų. Konstatuota, kad dėl neteisėto elgesio, tramvajaus vairuotojas patyrė emocinį spaudimą. Be to išaiškinta, jog asmuo spaudimą gali patirti ne tik dėl fizinio smurto atakos, bet ir poveikio nervų sistemai. Atsižvelgiant į tai, vėlesnėje teismų praktikoje psichinio smurto sąvoka taikoma ir tokiai situacijai, jei ji tapo įmanoma, kaltininkui nepanaudojus fizinio smurto, o nukentėjusiajam prieš savo valią atlikus kaltininko reikalaujamus veiksmus.

Taigi apibendrinus tiek minėtą naujausią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos praktiką, tiek Vokietijoje itin didelio susidomėjimo ir diskusijų susilaukusią „*Laepple*“ bylą aiškėja, jog psichinės prievartos aiškinimas iš esmės atitinka doktrininių suvokimą, kas, manytina, yra sveikintina.

¹⁹⁹ Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 90-2777.

²⁰⁰ Lietuvos Respublikos karo policijos įstatymas// Internetinis teisės aktų registro tinklapis <<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=7c2022f08f3f11e4a98a9f2247652cf4>>, 2014-12-29, Nr. 20787.

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-11-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183-2012.

²⁰² Busse, D., *supra* note 12, S. 267-270.

Paminėtina, jog psichinės prievartos samprata mokslinėje literatūroje neretai vartojama lygiagrečiai emocinio smurto, psichologinės prievartos sampratoms. Atsižvelgiant į psichinės prievartos sampratos daugiaprasmiškumą, įdomu panagrinėti šių sąvokų tarpusavio santykį.

Atkreiptinas dėmesys, kad LR Baudžiamajame kodekse nei emocinio smurto, nei psichologinės prievartos sampratos yra nevartojamos, tačiau kriminologijos, psichologijos, psichiatrijos mokslo literatūroje šios sąvokos dažnai aptinkamos. Emocinis smurtas, psichologinė prievarta neretai įvardijama kaip piktnaudžiavimas elgesiu, sukeltiant psichologinę traumą, nerimą, lėtinę depresiją, potrauminio streso sutrikimus.^{203 204 205} Emocinė prievarta apibūdinama kaip psichinio pobūdžio piktnaudžiavimas, kuris gali apimti platų spektrą veiksmų – nuo užgauliojimų iki bauginimo, manipuliavimo.²⁰⁶ Naujausioje kasacinės instancijos teismo praktikoje aptinkama atvejų, kai psichologinė prievarta yra vartojama sinonimiškai psichinės prievartos sampratai. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. birželio 10 d. nutartimi nustatė, kad V. T. pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu pagal LR BK 150 str. 3 d. nuteistas už tai, jog ne mažiau kaip kartą per savaitę seksualiai prievartavo savo nepilnametę dukterį J. T., t. y. naktį ateidamas į kambarį, kuriame dukra miegojo, ir prašydamas su juo lytiškai santykiauti, sakydamas, kad tėvui ir dukrai santykiauti yra normalu, naudodamas psichologinę prievartą – kalbėdamas pakeltu balsu, pasinaudodamas nukentėjusiosios priklausomumu – grasindamas nieko nepirkti, versti namuose viską dirbti, taip atimdamas galimybę priešintis, tenkino savo lytinę aistrą prieš nukentėjusiosios valią kitokio fizinio sąlyčio būdu; pagal LR BK 22 str. 1 d., 149 str. 3 d., 150 str. 3 d. nuteistas už tai, kad kambaryje, kuriame duktė miegojo, pasiūlė lytiškai santykiauti, o šiai atsisakius, prieš jos valią, panaudodamas psichinę prievartą – pakeltu balsu grasindamas blogai su ja elgtis, versti namuose dirbti visus fizinius darbus ir taip sukeldamas nukentėjusiosios baimę, atimdamas galimybę priešintis, kėsinosi išžaginti dukterį. Tęsdamas nusikalstamus veiksmus, V. T. patenkino savo lytinę aistrą.*²⁰⁷ Taigi iš šios bylos matyti, jog psichologinės ir psichinės prievartos sąvokos vartojamos lygiagrečiai, o būtent nurodoma, kad tiek vienas, tiek kitas reiškinytis šiuo atveju apima kalbėjimą pakeltu balso tonu, įvairių rūšių grasinimus.

Visgi manytina, kad nurodyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 10 d. nutartis dalyje, kurioje psichologinė prievarta sutapatinama su psichine prievarta yra klaidinga ir prieštaraujanti baudžiamosios teisės doktrinai. Kaip jau minėta, LR Baudžiamajame kodekse

²⁰³ Dutton, D. G. Patriarchy and wife assault: The ecological fallacy. *Violence and Victims*. 1994. P. 9, 125-140.

²⁰⁴ Maiuro R. D., O' Leary K. D. *Psychological Abuse in Violent Domestic Relations*. New York: Springer Publishing Company, 2000. P. 197.

²⁰⁵ Thompson A., Kaplan C. Childhood emotional abuse. *British Journal of Psychiatry*. 1996 Feb, 168(2):143. P. 8.

²⁰⁶ *Emotional Abuse*. Counseling Center, University of Illinois Urbana - Champaign. 2007, retrieved 8 November 2013.

²⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-06-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2014.

emocinio smurto ir psichologinės prievartos sąvokos nevertojamos, o prievartos rūšių skirstymas perimtas iš romėnų teisės, pripažinusios tik du klasikinius nusikalstamo poveikio kitam žmogui būdus: fizinį (lot. *vis absoluta*) ir psichinį (lot. *vis compulsiva*). Taigi emocinis smurtas ir psichologinė prievarta nėra baudžiamosios teisės kategorijos. Sąvokos „emocinis“, „psichologinis“ yra kriminologijos, medicinos mokslo ir jos atskirų šakų tyrimo objektas. Pabrėžtina, kad baudžiamosios teisės kontekste vartotina tik psichinės prievartos samprata, kuri siejama su įbauginimu ar bauginančios situacijos sukūrimu, apie ką plačiau kalbama 2.2.2. skyrelyje apie išskirtinas psichinės prievartos formas.

Neretai mokslinėje literatūroje lygiagrečiai psichinei prievartai vartojamos „bauginimo“ ir „terorizavimo“ sampratos. Tačiau ar ši pozicija pagrįsta? O. Fedosiuko įsitikinimu, toks šių sampratų sulyginimas nėra ydingas, visgi bauginimo ir terorizavimo sampratos pasižymi tam tikrais savitais bruožais, o būtent: bauginimas yra nukreiptas išimtinai į baimės jausmo sukėlimą, tuo tarpu asmens terorizavimu siekiama taip pat įbauginti, tačiau kaltininko veiksmai pasižymi reguliarumu. Sutiktina, kad bauginimas ir terorizavimas yra itin glaudžiai susiję su psichine prievarta, dėl ko, manytina, šios sąvokos negali būti suvokiamos viename lygmenyje psichinės prievartos atžvilgiu. Bauginimas ir terorizavimas sietinas su grasinimu kaip psichinės prievartos forma, dėl ko atskleidžiantis grasinimo išraiškos būdą. Pažymėtina, kad apie tai detaliau kalbama 2.2.2. skyrelyje apie išskirtinas psichinės prievartos formas.

Paminėtina, jog analizuojant psichinės prievartos sampratą, svarbu atkreipti dėmesį, kokie veiksmai teisiniu aspektu laikyti/ nelaikyti nusikalstamais. Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų darbuose (O. Fedosiuko²⁰⁸, J. Šukytės, R. Marcinauskaitės²⁰⁹) aptinkama nuomonių, kad ne kiekvienas bauginančio pobūdžio aktas, gali būti prilygintas psichinei prievartai. Priešingu atveju nepagrįstai būtų išplėsta psichinės prievartos samprata. Jų nuomone, neretai tai tik emocinis poveikis, neužtraukiantis baudžiamosios atsakomybės. Tačiau neabejotinai, grasinimas paviešinti duomenis apie asmenį, negražinti pamestų daiktų, netiesiogiai inicijuoti asmens atleidimą iš darbo ir kt., yra bauginimas.

Apibendrinant teigtina, kad Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamosios teisės doktrinoje, psichinė prievarta suprantama panašiai, išskiriant šiuos požymius: pavojingumas ir priešingumas baudžiamajam įstatymui; sąmoningas, dėl ko tyčinis kaltininko elgesys; neigiamas poveikis nukentėjusiojo psichikai; nukentėjusiojo valios apribojimas. O atskirais atvejais susidūrus su teisinio neapibrėžtumo problema, ją išsprendžia teismų praktika. Pažymėtina, kad emocinis smurtas ir psichologinė prievarta nėra baudžiamosios teisės kategorijos, todėl nevertotinos lygiagrečiai psichinės prievartos sąvokai. Tuo tarpu bauginimas ir terorizavimas nors ir yra

²⁰⁸ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 103-114.

²⁰⁹ Šukytė, J., Marcinauskaitė, R., *supra* note 4, P. 687-690.

baudžiamosios teisės kategorijos, tačiau nėra psichinės grynai prievartos sinonimai, o sietini su grasinimo išraiškos būdais ir rūšimis. Pabrėžtina, kad psichinė prievarta baudžiamosios teisės kontekste aiškintina gana siaurai, taip siekiant nepagrįstai ir neteisėtai neišplėsti baudžiamosios atsakomybės taikymo.

2.2.1. Psichinės prievartos kriminalizacijos būdai

Baudžiamuosiuose įstatymuose psichinė prievarta kriminalizuojama dviem pagrindiniais būdais - kaip savarankiška nusikalstama veika ir kaip vertimo elgtis prieš savo valią priemonė. Baudžiamosios teisės doktrinoje taip pat išskirtinas ir trečiasis būdas, psichinę prievartą kriminalizuojant kaip alternatyvią kai kurių nusikalstamų veikų pasireiškimo formą²¹⁰.

Kaip savarankiška nusikalstama veika psichinė prievarta kriminalizuota iš dalies. Iš dalies kriminalizuota dėl to, kad nėra susieta su reikalingumu įrodinėti jos panaudojimo tikslą²¹¹. Prie šios kategorijos nusikalstamų veikų priskirtini LR BK 145 str. (Grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas), LR BK 250³ str. (Grasinimas padaryti teroristinį nusikaltimą) bei LR BK 256¹ str. (Grasinimas panaudoti ar kitaip paveikti arba neteisėtai įgyti branduolines ar radioaktyvias medžiagas arba kitus jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinius). Manytina, jog šių grasinimų rūšių kriminalizavimas kaip savarankišku nusikalstamų veikų yra paremtas svarbiausių baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių apsaugos kriterijumi.

Plačiau panagrinėjus praktikoje dažniausiai pasitaikančius grasinimo nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimo, numatyto LR BK 145 str., atvejų daugėja (žinoma, tai lemia įvairios priežastys, pavyzdžiui įsigaliojęs LR Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas ir jo pagrindu besikreipiantys smurtą patyrę nukentėjusieji, didėjantis gyventojų agresyvumas ir kt.). Pavyzdžiui, remiantis oficialiais statistiniais duomenimis, pagal LR BK 145 str. 2004 metais²¹² buvo užregistruoti 533 atvejai, iš jų - 77 surašius kaltinamąjį aktą perduoti teismui, 15 baigti priėmus baudžiamąjį įsakymą, 408 nutraukti LR BPK 3 str., 212 str. pagrindais; 2011 metais²¹³ užregistruota 912 atvejų, iš jų - 270 surašius kaltinamąjį aktą perduoti teismui, 39 baigti priėmus baudžiamąjį įsakymą, 25 baigti

²¹⁰ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 104.

²¹¹ *Ibid.*

²¹² Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-28]

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2004&menuo=12&idAta=0&rt=1&oldYear=2011&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1>.

²¹³ *Ibid.*

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/reports/html_file.php?metai=2011&menuo=12&ff=1G&fnr=4&rt=1&oldYear=2011>.

pagreitinto proceso tvarka, 544 - nutraukti LR BPK 3 str., 212 str. pagrindais; tuo tarpu 2013 m. sausio – gruodžio mėn.²¹⁴ užregistruota 1695 atvejų, iš jų - 438 surašius kaltinamąjį aktą perduoti teismui, 352 baigti surašius baudžiamąjį įsakymą, 85 baigti pagreitinto proceso tvarka, 1418 nutraukti LR BPK 3 str., 212 str. pagrindais, 44 – sustabdyti LR BPK 3 str. pagrindu. Taigi statistiniai duomenys patvirtina, jog užregistruotų grasinimų nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą ar žmogaus terorizavimo atvejų per pastaruosius dešimt metų išaugo apie tris kartus. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad pastaruoju metu pastebėtinai užregistruotų atvejų ir nutrauktų bylų santykio mažėjimo tendencija (2004 m. - 23,45 %, 2011 m. - 40,35 %, 2013 m. - 16,34 %). Manytina, tai suponuoja kelias diskutuotinas, tačiau galimai visas tarpusavyje susijusias tokios situacijos priežastis, t. y. išaugusį skaičių nepagrįstų pranešimų apie galimai įvykdytą nusikalstamą veiką, „griežtėjančią“ baudžiamąją politiką.

Kaip vertimo elgtis prieš savo valią „instrumentas“, psichinės prievartos priemonės yra kur kas įvairesnės. Pažymėtina, kad prie šios kategorijos galima priskirti tokias nusikalstamas veikas: žmogaus veiksmų laisvės varžymą (LR BK 148 str.), turto prievartavimą (LR BK 181 str.), privertimą lytiškai santykiuoti (LR BK 151 str.), įtraukimą į prostituciją (LR BK 307 str. 2 d.), ir kt. Anot O. Fedosiuko²¹⁵, plėšimas (LR BK 180 str.) ir išžaginimas (LR BK 149 str.) taip pat gali pasireikšti kaip nusikalstamas vertimas (atiduoti pinigus, nesipriešinti lytiniam santykiavimui). Vadovaujantis naujesne kasacinės instancijos teismo praktika, savavaldžiavimo, numatyto LR BK 294 str. 2 d., kriminalizuoti tik patys pavojingiausi grasinimai, t. y. grasinimai panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sugadinti turtą ar kitokiu būdu sukelti didelę žalą. Tokią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos išvadą nulėmė savavaldžiavimo esmė, suformuota teismų praktika bei sankcijos už kvalifikuotą savavaldžiavimą griežtumas²¹⁶. Taigi sutiktina, kad iš tiesų psichinė prievarta kaip priemonė elgtis prieš savo valią gali pasireikšti įvairių rūšių grasinimais, ką patvirtina doktrina ir teismų praktika.

Užsienio valstybėse situacija šiuo klausimu daugumoje atvejų yra iš esmės analogiška, t. y. baudžiamuosiuose įstatymuose psichinė prievarta kaip savarankiška nusikalstama veika kriminalizuojama iš dalies. Štai Austrijos Respublikos baudžiamojo kodekso 107 str. numatyta asmens atsakomybė už pavojingą grasinimą, dėl ko sukeltą baimę ar nerimą, o to paties straipsnio 2 dalyje kriminalizuotas grasinimas nužudyti panaudojus fizinį smurtą ar imituojant nelaimingą įvykį, grasinimas sudeginti, panaudoti branduolinę energiją, jonizuojančią spinduliuotę ar sprogmenis, grasinimas atimti galimybę naudotis pragyvenimui reikalingais

²¹⁴ *Ibid.*

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/reports/html_file.php?metai=2013&menuo=12&ff=1G&fnr=4&rt=1&oldYear=2013>.

²¹⁵ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 104-105.,

²¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-11-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183-2012.

finansiniais ištekliais, grasinimas panaikinti socialinį statutą visuomenėje.²¹⁷ Suomijos baudžiamojo kodekso 7 skirsnyje numatyta asmens baudžiamoji atsakomybė, už grasinimą ginklu ar kitaip grasinant, esant pakankamam pagrindui manyti, kad gresia pavojus jam, jo asmeniniam saugumui, turtui ar kito asmens interesams.²¹⁸

Kaip ir LR Baudžiamajame kodekse, taip ir Austrijos Respublikos²¹⁹, Latvijos Respublikos²²⁰, Islandijos²²¹ baudžiamuosiuose kodeksuose psichinė prievarta kaip priemonė priversti asmenį elgtis prieš savo valią kriminalizuota straipsniuose, numatančiuose atsakomybę už žmogaus veiksmų laisvės varžymą, plėšimą, turto prievartavimą, seksualinę prievartą ir kt. Įdomu tai, kad skirtingai nuo daugumos minėtų užsienio valstybių kodeksų, Austrijos Respublikos baudžiamajame kodekse psichinė prievarta kaip vertimo elgtis prieš savo valią priemonė įvardijama skirtingais sinonimais – kaip psichinio pobūdžio įtaka, pavojingas spaudimas, emocinis poveikis, kas nebuvo pastebėta kituose baudžiamuosiuose įstatymuose.

Kalbant apie doktrinoje išskirtiną trečią psichinės prievartos kriminalizavimo būdą, O. Fedosiuko įsitikinimo, psichinė prievarta taip pat netiesiogiai kriminalizuota kaip alternatyvi kai kurių nusikalstamų veikų pasireiškimo forma, nors tai ir nenumatyta pačioje normoje. Autorius šiuo atveju nurodo 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso 225 straipsnyje numatytą chuliganizmą²²², pagal kurį chuliganizmas – tai šiurkštus viešosios tvarkos pažeidimas, rodantis aiškų negerbimą visuomenės, yra baudžiamas baudžiamąja tvarka. Tačiau ar ši pozicija tikrai pagrįsta?

Išanalizavus šiuo metu galiojančio LR Baudžiamojo kodekso nuostatas matyti, kad 1961 m. BK 225 str. numatytos veikos yra kriminalizuotos LR BK 135 str. 2 d., 138 str. 2 d., 284 str.²²³ LR BK 284 str. 1 d. nurodyta, kad asmuo, viešoje vietoje įžūliu elgesiu, grasinimais, patyčiomis arba vandališkais veiksmais demonstravęs nepagarbą aplinkiniams ar aplinkai ir sutrikdęs visuomenės rimtį ar tvarką, atsako baudžiamąja tvarka. Naujausioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje išaiškinta, kad įžūlus elgesys, grasinimai, patyčios, vandališki veiksmai yra alternatyvūs viešosios tvarkos pažeidimo būdai.²²⁴ Taigi šio straipsnio dispozicijoje tiesiogiai numačius psichinę prievartą kaip vertimo elgtis prieš savo valią priemonę, manytina,

²¹⁷ Austrijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-27]. <file:///C:/Users/Evelina/Downloads/Austria_CC_as_of_%2004.11.2013_de%20(3).pdf>.

²¹⁸ Suomijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-27]. <file:///C:/Users/Evelina/Downloads/Finland_CC_1889am2012_en.pdf>.

²¹⁹ Austrijos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 str., 142 str., 144 str., 201 str. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-27]. <file:///C:/Users/Evelina/Downloads/Austria_CC_as_of_%2004.11.2013_de%20(3).pdf>.

²²⁰ Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 143 str., 160 str., 176 str., 183 str. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-27]. <file:///C:/Users/Evelina/Downloads/Latvia_CC_am2013_en.pdf>.

²²¹ Islandijos baudžiamojo kodekso 194 str., 225 str. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-27]. <file:///C:/Users/Evelina/Downloads/Iceland_CC_1940_am2003_en%20(1).pdf>.

²²² Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 104.

²²³ Piesliakas, V. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymo galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*. 2004, t. 60(52). P. 20.

²²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-12-02 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-404/2014.

nėra pagrindo išskirti trečią psichinės prievartos kriminalizacijos rūšį, t. y. kaip alternatyvią kai kurių nusikalstamų veikų pasireiškimo formą.

Apibendrinant darytinos išvados, jog psichinė prievarta tiek Lietuvos, tiek užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose paprastai kriminalizuojami dvejopai - kaip savarankiška nusikalstama veika ir kaip vertimo elgtis prieš savo valią priemonė. Psichinės prievartos kriminalizavimas kaip alternatyvios kai kurių nusikalstamų veikų pasireiškimo formos yra nepagrįstas.

2.2.2. Psichinės prievartos formos

Analizuojant psichinės prievartos formas, baudžiamosios teisės doktrinoje vyrauja dviejų kategorijų mokslininkų nuomonės. Vienų jų (O. Fedosiuko²²⁵, T. Oreškinos²²⁶ J. Šukytės, R. Marcinauskaitės²²⁷) įsitikinimu, psichinės prievartos formos sietinos išimtinai su įvairaus turinio grasinimais, kitų (L. V. Serdiuko²²⁸, V. N. Kudrjavcevos²²⁹) nuomone, psichinės prievartos formos neapsiriboja tik grasinimu ir pasireiškia fiziniu smurtu, šmeižtu, įžeidimu, hipnoze, taip pat su psichoterapijoje bei psichiatrijoje taikomais metodais.

Pažymėtina, kad psichinės prievartos formų klausimu plačiai pasisakė Lietuvos baudžiamosios teisės specialistės J. Šukytė, R. Marcinauskaitė savo mokslinėje publikacijoje. Autorių nuomone, siekiant išvengti praktinių taikymo problemų, nereikėtų pernelyg išplėsti psichinės prievartos formas, dėl to visų pirmiausia tikslinga atskirti psichinės prievartos ir grasinimų išraiškos formas, kurios neretai baudžiamosios teisės mokslinėje literatūroje vartojamos lygiagrečiai. Jų nuomone, kitais poveikio psichikai būdais galėtų būti laikytini sunkūs įžeidimai, pjūdymas, patyčios. Tuo tarpu psichinės prievartos forma turėtų būti siejama su įvairaus turinio grasinimais.²³⁰ Pritartina šiai nuomonei, manant, jog psichinės prievartos esmė ir tikslas yra sukelti ar palaikyti baimės jausmą nukentėjusiajam, dėl ko užkardant nukentėjusiojo asmens laisvos valios pasireiškimą.

Tačiau naujausioje kasacinės instancijos teismo praktikoje galima aptikti išaiškinimų, pagal kuriuos psichinės prievartos formos siejamos ne tik su įvairių rūšių ir būdų grasinimais. *Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija 2012 m. lapkričio 29 d. nutartimi be kita ko išaiškino, kad „Kaltininkas, siekdamas savo tikslų, nukentėjusį gali*

²²⁵ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 108.

²²⁶ Oreshkina, T., *supra* note 27, P. 36.

²²⁷ Šukytė, J., Marcinauskaitė, R., *supra* note 6, P. 687–690.

²²⁸ Serdjuk, L. V., *supra* note 5, P. 19.

²²⁹ Kudrjavceva, V. N. *Nasilbstvennoe prestupnostb*. Moskva: Izdatelbstvo Spark, 1997. C. 51. (Cituota iš: Šukytė J., Marcinauskaitė, R. Kai kurie psichinės prievartos doktrinos probleminiai aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(2). P. 687).

²³⁰ Šukytė, J., Marcinauskaitė, R., *supra* note 4, P. 688–689.

*įžeidinėti, šmeižti, šantažuoti, persekioti pats ar į tokią veiką įtraukti ir kitus asmenis. Toks psichinis spaudimas (agresija) jau savaime yra neteisėtas, baustinas.*²³¹ Taigi šioje byloje akcentuota, jog psichinė prievarta gali pasireikšti įžeidinėjimu, šmeižimu, šantažu, persekiojimu. Tačiau kasacinės instancijos teismui nepasisakius plačiau, o ir nesant šiuo klausimu teismų praktikos, diskutuotina, kaip turėtų būti vertinamas įžeidinėjimas, šmeižtas, šantažas, persekiojimas – tai psichinės prievartos ar grasinimo išraiškos formos? Manytina, kad šis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas iš esmės išplečia psichinės prievartos formas, kurios iki šiol daugumos baudžiamosios teisės mokslininkų buvo sietinos išimtinai su įvairių rūšių ir būdų grasinimu. Manytina, jog tokia pozicija suponuoja išvadą, kad remiantis kasacinės instancijos teismo praktika įžeidinėjimas, šmeižtas, šantažas, persekiojimas traktuotinas savarankiškoms psichinės prievartos formomis, kadangi šie veiksmai nėra tiesiogiai sietini su įbauginimu ar bauginančios situacijos sukūrimu, tačiau žinoma, netiesiogiai tokius padarinius sukelti gali.

Pažymėtina, kad galimi įvairių rūšių ir būdų grasinimai. Anot O. Fedosiuko, plėšimo, turto prievartavimo ir savavaldžiavimo sudėtyse numatytas grasinimas panaudoti fizinį smurtą, yra nevienodos apimties, o būtent, turto prievartavimo sudėtyje grasinimo turinys yra platesnis.²³² Įstatymų leidėjui nepateikiant baigtinio priemonių sąrašo, grasinimas turto prievartavimo atveju apima tiek teisėtas, tiek įstatymo draudžiamas priemones. Kiek kitokia situacija yra savavaldžiavimo atveju. Pagal naujesnę *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų plenarinės sesijos nutartį, LR BK 294 str. 2 d. prasme tik patys pavojingiausi grasinimai užtraukia baudžiamąją atsakomybę: panaudoti fizinę prievartą, sunaikinti ar sugadinti turtą, ar kitu būdu padaryti didelę žalą, gali būti gąsdinama susidoroti, pakenkti nukentėjusiojo šeimai. Taip pat kaltininkas, gali įžeidinėti, šmeižti, šantažuoti, persekioti nukentėjusįjį pats ar į tokią veiką įtraukti bei kitus asmenis.*²³³ Taigi iš to seka, jog psichinę prievartą vertinant kvalifikuoto savavaldžiavimo aspektu, ne visų rūšių grasinimai pripažintini baustiniais. Analogiškos pozicijos laikomasi ir vėlesnėje kasacinio teismo praktikoje. Štai *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2013 m. spalio 29 d. nutartimi konstatavo, kad kaltinime R. M. nurodyti grasinimai atleisti nukentėjusįjį iš darbo, padaryti taip, kad neįsidarbintų, atimti namą, „paleisti vėjais“, nukentėjusiųjų vertintini kaip grasinimai, R. M. galėjo įgyvendinti teisėtu būdu, nes tam buvo sąlygos, kurias sukūrė pats V. B. savo veiksmais netinkamai atlikdamas darbinės funkcijas. Vien hiperbolizuotai R. M. išreikštos pasekmės V. B., nesant realaus pagrindo dėl grasinimų realizavimo, neatitinka psichinės prievartos pavojingumo baudžiamąja teisine prasme. Pagal teismų praktiką kvalifikuota savavaldžiavimo sudėtis*

²³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-11-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183-2012.

²³² Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 108.

²³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-11-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183-2012.

suponuoja tik pačius pavojingiausius grasinimus – paprastai, panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sugadinti turtą ar kitokiu pavojingu būdu padaryti didelę žalą.²³⁴ Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. balandžio 8 d. nutartimi pažymėjo, kad R. B. du kartus geriamojo vandens išjungimas kvartalo gyventojams nėra ir negali būti traktuojamas kaip psichinės prievartos prieš juos panaudojimas²³⁵.

Visgi šioje situacijoje lieka neaišku, ar pavyzdžiui kaltininkui grasinant paskelbti kompromituojančio pobūdžio duomenis, toks grasinimas LR BK 294 str. 2 d. aspektu, vadovaujantis minėtu kasacinės instancijos teismo išaiškinimu, pripažintinas psichine prievarta. Manytina, kad ir tokio pobūdžio grasinimai gali sukelti sveikatos būklės pablogėjimą, emocinį diskomfortą, saugumo jausmo praradimą. Tačiau jei grasinimas paskelbti asmenį kompromituojančią informaciją būtų pripažintinas psichine prievarta LR BK 294 str. 2 d. kontekste, vis tik neaišku, ar tokį kaltininko elgesį reikėtų kvalifikuoti kaip „kitu būdu padarytą didelę žalą“ ar tam tikru „gąsdinimu susidoroti“. Tačiau žinoma, minėtas kasacinio teismo teisėjų plenarinės sesijos išaiškinimas yra pagrindas užkirsti kelią nepagrįstam baudžiamosios atsakomybės taikymui, kai savavaldžiavimas galėtų būti inkriminuotas kaltininkui išsakyti, pavyzdžiui, neapibrėžtus grasinimus: „tau bus blogai“, „paleisti vėjais“²³⁶, „užkasti“²³⁷, „panaudoti motorinį pjūklą“²³⁸ ir kt.

Pažymėtina, kad psichinis smurtas šeimoje, už kurio panaudojimą numatyta baudžiamoji atsakomybė, gali įgyti įvairesnes išraiškos formas. L. Stulginskienė analizuodama Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme²³⁹ įtvirtintą psichinio smurto sąvoką, pažymėjo, kad jis gali pasireikšti pastovia kritika, šaipymusi, šauksmais, skriaudimu, jausmų ignoravimu, įsitikinimų išjuokimu, manipuliavimu, melavimu, atsisakymu išeiti kartu į viešumą, viešu pažeminimu, gėdinimu, persekiojimu, kaltinimu dėl smurtautojo veiksmų, įvairaus turinio grasinimais (atimti vaikus, išmesti iš namų, fiziškai sužaloti, nužudyti, nusižudyti, savininkiškumu, atskyrimu nuo draugų, šeimos).²⁴⁰ Tačiau vargu, ar visas minėtas psichinės prievartos išraiškos formas galėtume įvardinti baudžiamąjo įstatymo draudžiamomis veikomis. Pavyzdžiui, nuolatinė kritika, šaipymasis, jausmų ignoravimas, įsitikinimų išjuokimas, melavimas, atsisakymas išeiti kartu į viešumą, viešas pažeminimas, savininkiškumas, yra tam tikra psichinės prievartos išraiška. Visgi manytina, kad baudžiamosios teisės kontekste minėti veiksmai nesiekia tokio aukšto pavojingumo lygio, už kuriuos tikslinga numatyti baudžiamąją

²³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-10-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-377/2013.

²³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-04-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-159/2014.

²³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-10-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-377/2013.

²³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-01-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127/2014.

²³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-04-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167/2008.

²³⁹ Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas// Valstybės žinios. 2011-06-14, Nr. 72-3475.

²⁴⁰ Stulginskienė, L., *supra* note 66, P. 10-13.

atsakomybę. Žinoma, nuolatinis šių prievartinių veikslių panaudojimas gali sukelti žalą ir byloti pavojingą pobūdį. Pasikartotina, kad baudžiamosios teisės doktrinos prasme, psichine prievarta kaltininkas siekia įbauginti asmenį, taigi persekiojimas, grasinimai (atimti vaikus, išmesti iš namų, fiziškai sužaloti, nužudyti, nusižudyti, savininkiškumu, atskyrimu nuo draugų, šeimos), visiškai atitinka psichinės prievartos formos sampratą baudžiamosios teisės kontekste.

Baudžiamosios teisės doktrinoje išskirtina, jog gali būti grasinama tiek teisėtų, tiek neteisėtų priemonių panaudojimu. Apie tai kiek plačiau kalbama 2.2.3. skyrelyje.

Pažymėtina, kad terorizavimas, numatytas LR BK 145 str. 2 d., traktuotinas kaip sistemingas grasinimas, baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje numatant minimalaus sisteminio pakartotinumą kriterijų, t. y. grasinama turi būti bent tris kartus. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas pateikdamas lingvistinį veiksmažodžio „terorizuoti“ išaiškinimą, procesą apibrėžia kaip teroro vartojimą, gąsdinimą smurtu ir represijomis.²⁴¹ Taigi ir lingvistinė šio žodžio reikšmė pateikia aiškią nuorodą į grasinimą. Taigi vien pakartotinumą kriterijus nėra pakankamas pagrindas terorizavimą laikyti savarankiška psichinės prievartos forma. Priešingai, šis reiškinys tai tik grasinimo išraiškos forma.

Apibendrinant teigtina, kad baudžiamosios teisės doktrinoje psichinės prievartos forma sietina su grasinimu, kadangi šis prievartos aktas siejamas su tikslu asmenį įbauginti ar sukurti bauginančią situaciją. Pažymėtina, jog grasinimai gali pasireikšti įvairiais būdais ir rūšimis, dėl ko neįmanoma sudaryti baigtinio grasinimų išraiškos sąrašo. Kita vertus, to daryti ir nereikia, kadangi kintant socialinei aplinkai, pasireiškia vis naujų rūšių ir būdų, pripažintinų neteisėtais.

2.2.3. Psichinės prievartos objektyvusis ir subjektyvusis elementai

Psichinę prievartą kaip baudžiamąjį įstatymo draudžiamą veikslių sudaro objektyviųjų ir subjektyviųjų elementų vienovė. Baudžiamosios teisės doktrinoje išskirtini šie elementai: bauginamoji paskirtis, pavojingumas, išraiškos įvairovė, tyčia.²⁴²

Pirma, manytina, kad esminis psichinės prievartos bruožas yra kaltininko tikslas sukelti ar palaikyti jau esamą baimės jausmą nukentėjusiam. Baimė gali būti sukurta grasinant tiek teisėtomis, tiek neteisėtomis priemonėmis, tačiau bet kokiame atveju nukentėjusiajam jos kelia negatyvius padarinius.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. gruodžio 15 d. nutartimi konstatavo, kad R. K., D. A. I., V. B. ir E. J. (buvusi K.) veiksmai, kai jie veikdami bendrininkų grupe, neturėdami teisėto pagrindo, panaudodami psichinę prievartą, kuri pasireiškė bauginančios situacijos

²⁴¹ Keinys, S., *supra* note 33, P. 841.

²⁴² Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 105-108.

sukūrimu bei nukentėjusiojo A. B. atžvilgiu atvirai išreikštais grasinimais kreiptis į policiją dėl tariamai įvykdyto E. J. išžaginimo, ilgalaikė laisvės atėmimo bausmė, fiziniu smurtu, intensyviu, tris vakarus iš eilės, vykimu į nukentėjusiojo namus, pareigūno prisistatymo, reikalaujant perduoti 20000 Lt piniginę kompensaciją už tariamą neturtinės žalos atlyginimą, atitinka savavaldžiavimo, numatyto LR BK 294 str. 2 d. požymius.²⁴³ Taigi šiuo atveju nuteistieji grasino nukentėjusiajam teisėtų priemonių, o būtent pranešimu policijos įstaigai apie E. J. išžaginimą, įgyvendinimu, jeigu pastarasis atsisakytų sumokėti reikalaujamo dydžio kompensaciją.

Pažymėtina ir tai, kad neretai bauginamas yra ne tik nukentėjusysis, bet ir jo šeimos nariai ar kiti asmenys, su kuriais pastarasis palaiko glaudžius socialinius ryšius. Paprastai teismų praktikoje nekyla didesnių keblumų nustatyti, ar buvo siekta įbauginti nukentėjusiojo artimąjį. Šiuo atveju laikomasi nuostatos, kad artimas žmogus yra tas, kurio gerovė rūpi nukentėjusiajam.²⁴⁴

*Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. lapkričio 18 d. nutartimi konstatavo, kad R. G. pagrįstai pripažintas kaltu pagal LR BK 182 str. 2 d., 308 str. 2 d., 307 str. 2 d., 140 str. 1 d., 308 str. 2 d., 307 str. 2 d. Teismas padarė išvadą, kad bylos faktinės aplinkybės patvirtina, jog nuteistasis R. G. nukentėjusiąją R. P. įtraukė į prostituciją panaudodamas fizinę ir psichinę prievartą, kuri pasireiškė mušimu, grasinimu viešai paskelbti apie ją kompromituojančią informaciją. Taip pat nuteistasis R. G. nukentėjusiąją L. F. įtraukė į prostituciją apgaule panaudodamas psichinę prievartą, kuri pasireiškė pasiūlymu dirbti masažiste, vėliau nurodant reikalingumą teikti seksualines paslaugas, o jai atsisakius, grasino susidoroti fiziškai su ja ar jos vaiku.*²⁴⁵ Taigi šioje byloje kasacinės instancijos teismas išaiškino, kad panaudota psichinė prievarta pasireiškė grasinimais sukelti nukentėjusiosioms neigiamus padarinius, t. y. aplinkiniams paskelbti kompromituojančią informaciją, panaudoti fizinį smurtą jos ar artimųjų atžvilgiu, dėl ko sukėlė baimę.

Antra, psichinės prievartos panaudojimas yra neteisėtas, žalingas, keliantis didelę grėsmę asmens gyvybei ir sveikatai. Asmens teisė į gyvybę ir sveikatą yra prigimtinės žmogaus teisės, kas suponuoja jų gynybą griežčiausiomis – šiuo atveju baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės priemonėmis.

Tačiau pasikartotina, kad kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į inkriminuojamą nusikalstamą veiką bei jos sudėtyje numatytą nusikalstamų veiksmų pavojingumo laipsnį, ne visi bauginančio pobūdžio veiksmai laikytini psichine prievarta (minėta 2.2. poskyryje). *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 m. lapkričio 29 d. nutartimi nustatė, kad G. V. nuteistas pagal LR*

²⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009-12-15 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-432/2009.

²⁴⁴ Švedas G., Abramavičius A., Bieliūnas E. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies komentaras*. II tomas. Vilnius: VĮ „Registrų centras“, 2009. 294 straipsnis. P. 495.

²⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-11-18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-466/2014.

BK 294 str. 2 d. už tai, kad nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos, savavališkai, vykdydamas tikrą ar tariamą, tačiau ginčijamą R. P. teisę dėl 6000 Lt skolos susigražinimą iš V. R., išaiškino, kad kvalifikuota savavaldžiavimo sudėtis suponuoja tik pačius pavojingiausius grasinimus – paprastai, panaudoti fizinį smurtą, sunaikinti ar sugadinti turtą ar kitokiu būdu padaryti didelę žalą.²⁴⁶

Trečia, baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje aiškintina, kad sukelti ir palaikyti baimę galima tiek akivaizdžiais, tiek neakivaizdžiais būdais. Išoriškai grasinimai gali pasireikšti įvairiai - raštu, žodžiu ir kitu elgesiu: rėkimu, šaunamojo ar kito šaltojo ginklo rodymu, persekiojimu, bauginančios situacijos sukūrimu ir kt.

Jau minėtoje byloje *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 10 d. nutartimi išaiškinta, kad „[...] sprendžiant, ar nebuvo panaudotas vienas iš valios palaužimo būdų, būdingų išžagininimui ar seksualiniam prievartavimui, nepakanka atsietai, neatsižvelgiant į byloje nustatytą aplinkybių visumą, įvertinti tik tuos grasinimus, kurie buvo tiesiogiai išsakyti nukentėjusiajai prieš bandymą lytiškai santykiauti ar tenkinant lytinę aistrą. Psichinė prievarta aiškintina vertinant ne tik atskirus baimės jausmo sukėlimo atvejus grasinant išnaudoti sunkiuose darbuose, nepirkti nukentėjusiajai daiktų ir pan., bet sietina ir su bauginančios (smurtinės) aplinkos sukūrimu, nukentėjusiosios nuolatinio baimės jausmo palaikymu.“²⁴⁷*

Taigi šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išsamiai atskleidė psichinės prievartos išraiškos būdų įvairovę, pabrėždamas, jog grasinimai gali pasireikšti dvejopai - akivaizdžiai (šiuo atveju grasinant nieko nepirkti, verčiant namuose viską dirbti, blogai elgiantis su asmeniu) ir neakivaizdžiai (sukuriant bauginančią aplinką, palaikant nuolatinį baimės jausmą). Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad nagrinėjamoje byloje grasinimai išoriškai pasireiškė žodžiu ir kitu elgesiu (kalbant pakeltu balsu, sukuriant smurtinę situaciją).

Prie subjektyviųjų psichinės prievartos elementų priskirtinas kaltininko veikimas tyčia. Pažymėtina, kad subjektyviųjų elementų įvertinimas reikšmingas teisinei psichinės prievartos analizei. O. Fedosiuko įsitikinimu, kaltininko nusikalstami veiksmai gali būti atlikti tik veikiant tiesiogine tyčia, t. y. kaltininkui suvokiant, kad savo elgesiu kelia ar palaiko baimės jausmą nukentėjusiajam, ir norint taip veikti.²⁴⁸ Manytina, kad tai taikytina kalbant apie psichinės prievartos normą, įtvirtintą LR BK 145 str. Būtent šiame straipsnyje numatyta asmens baudžiamoji atsakomybė, nustačius kaltininko veikimą tiesiogine tyčia. Teigtina, jog tai lemia aukštas šios nusikalstamos veikos pavojingumo lygis.

Paminėtina, priešingai nei grasinimo nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimo (LR BK 145 str.) atveju, psichinė prievarta nusikalstamų veikų

²⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-11-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183-2012.

²⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-06-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2014.

²⁴⁸ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 108.

sudėtyse, kuriose įtvirtinta kaip būdas sumažinti nukentėjusiojo pasipriešinimą, gali būti vykdoma tiek tiesiogine, tiek netiesiogine tyčia.

*Aukščiau aptartoje byloje kasacinės instancijos teismas nustatė, kad V. T. žinojo J. T. psichinę būklę, ypatingą jaustrumą, todėl siekdamas priversti nukentėjusiąją paklusti jo valiai suprato, kad besitęsiančiu grėsmingu elgesiu kelia jai baimę, ir taip elgtis norėjo.*²⁴⁹ Taigi šioje byloje kasacinės instancijos teismas konstatavo nuteistojo veikimą tiesiogine tyčia, kadangi esančių įrodymų visuma patvirtino, jog pastarasis suprato savo veiksmų neteisėtą ir pavojingą pobūdį, ir norėjo taip elgtis. Nuteistasis suprasdamas savo veiksmų pavojingą pobūdį, dukrą seksualiai prievartavo ne vieną kartą, o panaudodamas psichinę prievartą vertė lytiškai santykiuoti.

Apibendrinant darytina išvada, kad psichinę prievartą kaip baudžiamojo įstatymo draudžiamą veiką sudaro objektyvieji (bauginamoji paskirtis, pavojingumas, išraiškos įvairovė) ir subjektyvieji (tyčia) elementai. Šių elementų kaip požymių komplekso nustatymas, yra būtinas vertinant, ar kaltininko veiksmuose yra nusikalstamo psichinės prievartos panaudojimo.

2.2.4. Grasinimų teisinio vertinimo problematika

Baudžiamosios teisės doktrinoje ir praktikoje daug diskusijų kelia grasinimo tikrumo ir realumo nustatymas, kuris konstatuojamas ar paneigiamas išanalizavus kaltininko tyčios kryptingumą.

Baudžiamosios teisės doktrinoje laikomasi pozicijos, kad nustatant psichinės prievartos buvimo/ nebuvimo faktą, kiekvienu atveju reikalinga įvertinti du kriterijus – ar grasinimai buvo realūs ir kokias neigiamas pasekmes nukentėjusiajam norėta sukelti.

Sprendžiant grasinimo realumo klausimą, baudžiamosios teisės doktrinoje esama įvairių teorijų: vienu atveju esminis kriterijus yra kaltininko pasiryžimas įgyvendinti grasinimą, antru, nukentėjusiojo suvokimas, kad jam yra grasinama, trečiu, kai grasinimas realiai įgyvendinamas ir auka tai suvokia, ketvirta, esant objektyviam pagrindui bijoti, penkta, grasinimo tikrumas, šešta, grasinimo rimtumas. Tačiau mokslininkai sutinka, kad šios teorijos yra kritikuotinos, nes: pirmu atveju eliminuojama grasinimo bauginamoji paskirtis, antru, nepagrįstai nustatant grasinimo faktą remiamasi išimtinai nukentėjusiojo elgesiu, trečiu, pernelyg didelė reikšmė suteikiama kaltininko subjektyviam suvokimui, ketvirtu, nepagrįstai vertinimo kriterijumi yra „vidutinio stabilumo ir drąsos žmogaus“ reakcija į grasinimą.²⁵⁰

O. Fedosiuko įsitikinimu, vertinant grasinimo realumą esminės reikšmės turi tikrumo

²⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-06-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2014.

²⁵⁰ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 108-111.

elementas. Doktrinoje terminai „realumas“ ir „tikrumas“ neretai vartojami lygiagrečiai. Anot jo, „Grasinimas yra realus (tikras), kai jo išorinė išraiška atitinka grasinančiojo tyčią įbauginti.“ Pažymėtina, kad tokiu atveju yra nesureikšminamas nukentėjusiojo suvokimas ir pakankamai suteikiama reikšmės grasinimo objektyviam egzistavimui, įgyvendinamumui.²⁵¹ Atsižvelgiant į tai, toliau tikslinga panagrinėti grasinimo realumo nustatymo aspektus, aptariant Lietuvos teismų praktiką.

*Vilniaus miesto apylinkės teismas 2015 m. vasario 18 d. nuosprendžiu*²⁵² nustatė, kad A. S. neleido nukentėjusiosioms R. D. ir S. P. išeiti iš kambario ir, laikydamas rankoje pistoletą (teisėtai laikomą), grasino nušauti nukentėjusias bei šalia jo buvusių nukentėjusiųjų E. V. Teismas konstatavo, kad A. S. demonstruodamas ginklą dėkle bei dalinai jį ištraukdamas iš dėklo ir vartodamas frazes „išpyškinsiu“, „be šūvio neišeisit“, grasino nušauti nukentėjusias R. D., S. P., E. V., dėl ko pripažintas kaltu pagal LR BK 145 str. 1 d.²⁵³ Pažymėtina, kad šioje byloje iš nuteistojo A. S. duotų parodymų matyti, kad jis neigė norėjęs įbauginti nukentėjusias, o tik gynęs savo šeimos turtinius interesus, norėdamas užkirsti kelią savo sutuoktinei, kurios sveikatos būklė buvo itin prasta dėl taikomų chemoterapijos kursų, sudaryti šeimos finansiniams interesams galimai nenaudingus sandorius. Be to, išanalizavus apkaltinamąjį nuosprendį matyti, kad teismas visiškai neatsižvelgė į konfliktiškus šalių santykius, į kilusio ginčo (turtinis) pobūdį, taip pažeisdamas pareigą vertinti šalių parodymus, atsižvelgiant, kad konfliktinėje situacijoje nukentėjusieji gali elgtis ne visai teisėtai, neadekvačiai vertinti situaciją, turėti ne visai teisėtų motyvų^{254 255}. Pridurtina ir tai, jog iš nuosprendžio matyti, kad nukentėjusiųjų R. D., S. P., E. V. parodymai yra nenuoseklūs, prieštaringi, nes nukentėjusios negali tiksliai pasakyti, ar nuteistasis A. S. vartojo būtent šias frazes: „išpyškinsiu“, „be šūvio neišeisit“, kuriuo metu jas pasakė. Pažymėtina, kasacinio teismo praktikoje laikomasi nuostatos, jog teismui suponuojama pareiga išanalizuoti, kiek tokie grasinimai yra realūs, ar tai tik momentiniai susijaudinimo ir dėl to sumažėjusios kontrolės šeiminio konflikto metu pasireiškimas.²⁵⁶ Tiek nuteistasis, tiek nukentėjusiosios pripažino, kad įvykio dieną gyvenamajame bute tvyrojo įtampa. Manytina, kad šiuo atveju nuosprendžio pagrindimas kelia abejonių, nes iš teismo argumentacijos matyti, jog buvo pernelyg sureikšmintas nukentėjusiųjų suvokimas dėl A. S. grasinimo. Kadangi dėl tvyrojusios įtampos, tiek A. S. galėjo ištarti žodžius, kurių niekada racionalių elgesiu nesakytų, tiek nukentėjusiosios R. D., S. P., E. V. galėjo netinkamai įvertinti nuteistojo elgesį. Pažymėtina ir tai, kad nukentėjusiosios nurodė, jog grasinimo realų pobūdį suprato tik pareigūnui pasakius,

²⁵¹ *Ibid.*, P. 111.

²⁵² Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015-02-18 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-279-827/2015.

²⁵³ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015-02-18 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-279-827/2015.

²⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-06-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2013.

²⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-01-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26/2014.

²⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-06-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2013.

kad šaunamasis ginklas užtaisytas. Taigi diskutuotina, ar tokiomis aplinkybėmis nuteistojo elgesys ir galimai nesąmoningai išsakyti žodžiai nukentėjusiosioms, siekiant apginti turtinius šeimos interesus, laikytini realiu grasinimu, turint galvoje tai, kad negalima pernelyg sureikšminti nukentėjusiųjų suvokimo, ar šaunamojo ginklo demonstravimo laikant jį dėkle prilygintini grasinimo objektyviam egzistavimui.

Pažymėtina, kad nustatant psichinės prievartos realumą, baudžiamosios teisės doktrinoje siūloma įvertinti šias aplinkybes: įvykio situaciją, išorines aplinkybes (paros laiką, vietą, daiktus, skirtus kūnui žaloti ir kt.), kaltininką charakterizuojančias savybes bei tarpusavio ryšius su nukentėjusiuoju, nukentėjusiojo elgesį.²⁵⁷ Manytina, kad Klaipėdos apygardos teismas 2014 m. sausio 6 d. nutartimi iš naujo apeliacine tvarka išnagrinėjęs bylą ir konstatavęs K. G. ir M. G. kaltę pagal LR BK 145 str. 1 d., išsamiai išanalizavo minėtas aplinkybes, kas padėjo tinkamai įvertinti reikšmingus įrodymus ir tinkamai kvalifikuoti nusikalstamus veiksmus. *Teismas nustatė, jog K. G. grasino S. E., kad išves į Čėčėniją ir ten ją nužudys tokiais žodžiais: „aš tave išsiųsiu paskui motiną“, „mes tave nukirpsim plikai ir kaip jas užkasim“, „aš tau galvą nurausiu“, „mes ją papjausim“, „mes turim teisę tave užmušti, tavo tėvas mums taip prieš savo mirtį liepė, taip mes ir padarysim“, „mes pažadam... ją papjausim“. M. G. grasino nužudyti S. E. šiais žodžiais: „aš tau gerklę perplėšiu“, „aš tau galvą sudaužysiu“, „aš tave atskirsiu į kapines atskirai“, „aš tavęs nelaikysiu ir su tavimi nesiterliosis, tuoj papjausiu ir galvą nurausiu“, „aš sutinku iš pradžių užmušti tave, paskui 20 metų sėdėti kalėjime“, „aš tave papjausiu“, „aš jai va taip galvą nutraukysiu“, „aš galvą tau nurausiu“, „aš plikai galvos nekirpsiu, aš galvą nurausiu“. Teismas akcentavo, kad globėjų K. G. ir M. G. pasirinktas auklėjimo būdas, naudojant fizinį smurtą ir išsakant aukščiau nurodytas frazes, net ir atsižvelgiant į tai, kad nukentėjusiosios yra musulmonės, į jų išpažįstamus papročius, nacionalines tradicijas, yra netinkamas ir neadekvatus elgesys. Nors kitų nukentėjusiųjų B. M., D. V. įsitikinimu, globėjų grasinimai S. E. atžvilgiu nebuvo realūs, o tik norėta sustiprinti jos atžvilgiu įtaką, teismo nuomone, K. G. ir M. G. išsakyti žodžiai S. E. turėjo kur kas kitokią reikšmę, t. y. realų grasinimą, kad išvežus ją iš Lietuvos bus susidorota. Grasinant buvo išsakomos S. E. tėvo, motinos bei sesers dingimo aplinkybės, grasinama nuskusti S. E. galvą, kas Čėčėnijoje liudija apie merginos (moters) netinkamą gyvenimo (elgesio) būdą.²⁵⁸ Taigi iš teismo argumentų matyti, kad analizuojant psichinės prievartos realumo klausimą bei priimant apkaltinamąjį nuosprendį buvo įvertinta įvykio situacija (konfliktinė situacija kilusi dėl nukentėjusiosios auklėjimo metodikos), išorinės aplinkybės, kaltininką charakterizuojančios savybės (nukentėjusiosios globėjas, agresyvaus būdo) bei puikiai atskleisti kaltininko ir*

²⁵⁷ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 112-113.

²⁵⁸ Klaipėdos apygardos teismo 2014-01-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-2-417-2014.

nukentėjusiojo tarpusavio santykiai (konfliktiško pobūdžio santykiai, prieštaravimas kaltininko valiai), nukentėjusiosios elgesys. Teigtina, ši analizė suponavo teismo išvadą, kad E. S. turėjo pagrindo manyti, jog grasinimas gali būti įvykdytas.

Pažymėtina, jog kaltininkui grasinant, tačiau nesitikint įbauginti asmens, negalima daryti išvados, jog pastarojo panaudota psichinė prievarta yra reali.²⁵⁹ Aukščiau minėtoje byloje, kasacinės instancijos teismas remdamasis teisės doktrina ir pabrėždamas nuteistųjų kaltę, nurodė, jeigu nuteistieji K. G. ir M. G. savo elgesiu būtų nesitikėję įbauginti globotinės, būtų galėję apsiriboti abstrakčiomis griežto pobūdžio auklėjamosiomis frazėmis. Tačiau to nepadarė.²⁶⁰

Kitoje byloje kasacinės instancijos teismas du kartus nagrinėdamas tą pačią bylą ir analizuodamas grasinimo realumo klausimą, priėmė kontraversiškus procesinius sprendimus. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2013 m. birželio 4 d. nutartimi nustatė, kad R. N. nuteistas už tai, jog sistemingai terorizavo ir baugino naudodamas psichinę prievartą S. N., K. N. ir L. N. Teismas konstatavo, kad dalis R. N. veiksmų neatitinka LR BK 145 str. 2 d. sudėties požymių (sugadino visus šaldytuve buvusius maisto produktus; šaukė ant dukrų S. N. ir K. N., kad šios netvarkingai gyvena; viską filmavo mobiliojo ryšio telefonu; dukrą S. N. vadino melage, šaipėsi; reiškė nepasitenkinimą dukrų apranga bei elgesiu; dukros S. N. akivaizdoje pagriebė kompiuterį, kuris buvo įjungtas į tinklą, tempdamas nunešė į kitą kambarį; šaipėsi iš dukrų S. N. ir K. N. drabužių, sakė „ką, motka nenuperka“; neleido niekam pas dukras užėiti į svečius; nuolat sekiojo, filmavo mobiliojo ryšio telefonu, provokavo, šaukė ant jų), o traktuotini tėvo pareiga auklėti savo vaikus. Be to nurodė, kad R. N. frazės sutuoktinei: „išmes iš šeštojo aukšto“, „vieną dieną L. N. su dukromis išlėks į orą“, „ji nevaikščios ant žemės“, „jai nebus gyvenimo“, „ar jau nusipirko parašutą“ bei vėlesnis liepimas jai šį nusipirkti, taip pat gąsdinimas ir grasinimas tariamai perspėjant, kad „lauke slidu, kad ji gali paslysti, susižeisti“, taip duodant suprasti, kad pats arba jo draugai padarys jos sveikatai ar gyvybei pavojingą veiką, dukrų akivaizdoje L. N. tampymas už rankų po butą, galėtų būti vertinami pagal LR BK 145 str. 2 d. Tačiau teismo nuomone, šie grasinimai nepagrįsti įrodymais, dėl ko nėra pagrindo teigti, kad psichinė prievarta yra reali. Taip pat pabrėžė, kad R. N. frazės sutuoktinei: „sieks, kad ji būtų atleista iš darbo“, L. N. darbdaviams teigė, kad ši iš darbo vagia, po to juokėsi, kad dabar ją išmes iš darbo“, necenzūriniai, žeminantys žodžiai „žiurkė“, „kekšė“, „sutrauka“, „vagis“, neturi nieko bendro su LR BK 145 str. ginama vertybe, nes reikia skirti žmogaus terorizavimą buitine prasme ir žmogaus terorizavimą teisine prasme.²⁶¹ Taigi teismas nenustatė grasinimų tikrumo ir vykdymo realumo požymių. Tačiau kasacinės instancijos teismui antrą kartą nagrinėjant bylą, procesinis sprendimas grįstas radikaliai priešingu argumentavimu, o būtent konstatuota, jog R.*

²⁵⁹ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 108.

²⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-06-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2013.

²⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-06-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2013.

N. psichinė prievarta reikšėsi tiesioginiais grasinimais atimti gyvybę (grasinimas išmesti iš šešto aukšto, klausiant, ar tam nusipirko parašiotą bei liepimu jį nusipirkti; grasinimas, kad vieną dieną L. N. su dukromis išlėks į orą, kad ji nevaikščios ant žemės), kitu atveju – dviprasmiškais įspėjimais apie neva grėsiantį pavojų (perspėjant, kad lauke slidu, galima paslysti, susižeisti), trečiu atveju – bauginančios atmosferos kūrimu (sekiojimas, filmavimas mobiliojo ryšio telefonu, šaukimas, įžeidinėjimai, tyčiojamas, stumdymas, šaldytuve buvusių maisto produktų sugadinimas, melagingas pranešimas sutuoktinės darbdaviams apie tariamas vagystes iš darbovietės, piktdžiūgavimas, kad atleis iš darbo ir ji su dukterimis badaus ir t. t.). Teismas pasisakė, jog minėtais sistemingais veiksmais R. N. siekė sąmoningai sudaryti nukentėjusiosioms baimės ir nerimo atmosferą, sunkiai pakenčiamas gyvenimo sąlygas, tai nebuvo šeiminio konflikto įkarštyje pasakyti žodžiai ar vaikų auklėjimo metodai, dėl ko netraktuotini kaip besiskiriančių asmenų nesutarimai. Ši teismo nutartis svarbi tuo, kad teismas pagrįsdamas savo poziciją, pateikė išaiškinimą, reikšmingą nustatant grasinimo realumą. Anot teisėjų kolegijos, reikia įvertinti tris aplinkybes: pirma, kaltininko elgesys buvo teisingai suprastas (tai nebuvo nevykęs pokštas, spontaniškai išsprūdę žodžiai, į grasinimą panašūs bet kitokią prasmę turintys veiksmai ir pan.), antra, nukentėjusiajam buvo pakankamas pagrindas bijoti dėl šio asmens ketinimų, trečia, kaltininkas norėjo būtent tokios nukentėjusiojo būsenos, tačiau nebūtina, kad grasinantysis iš tikrųjų ketintų įgyvendinti grasinimą.²⁶² Pastebėtina, kad minėti vertinamieji kriterijai visiškai atitinka teisės doktriną, todėl pritartina, jog šių aplinkybių įvertinimas yra esminis nustatant grasinimo, numatyto LR BK 145 str., realumą.

Pridurtina ir tai, kad kiekvienu atveju sprendžiant grasinimo realumo klausimą, reikalinga įvertinti, kokius neigiamus padarinius kaltininkas siekia sukelti. Būtent apibrėžto pobūdžio grasinimai atskleidžia juos (norima sukelti žalą gyvybei, sveikatai, nuosavybei ir kt.). Priešinga situacija susiklosto, kai kaltininkas grasina neapibrėžto turinio grasinimais. Dėl to neretai kelias prasmes ar perkeltinę prasmę turinčių grasinimų vertinimas paliekamas nukentėjusiojo diskrecijai, todėl grasinimas neretai neįvertinamas objektyviai. Tačiau net ir tokiu atveju nustatant padarinius, esminė reikšmė turėtų būti teikiama kaltininko norimiems sukelti padariniams, o ne aukos suvokimui.

Paminėtina ir tai, kad įgyvendinamumas kaip fakultatyvus grasinimo realumo požymis turi būti nustatytas tik materialiose nusikalstamų veikų sudėtyse. Šiuo klausimu tiek baudžiamosios teisės doktrina, tiek praktika yra vieninga. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas plenarinėje sesijoje 2012 m. lapkričio 29 d. nutartimi²⁶³, 2014 m. rugsėjo 30 d. nutartimi²⁶⁴ ir kt. išaiškino, kad atsižvelgiant į savavaldžiavimą, numatyto LR BK 294 str. 2 d., sudėties struktūrą,

²⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-07-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014.

²⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-11-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183-2012.

²⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-09-30 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-351/2014.

nagrinėjamos bylos kontekste didelė žala laikytina ne tai, jog nukentėjusysis patiria tik diskomfortą dėl raginimo grąžinti skolą, bet tai, kad nukentėjusysis praranda saugumo jausmą, jog kaltininko veiksmais sukuriama bauginančio pobūdžio situacija. Vadinasi, nukentėjusysis turi ne tik išgirsti grasinimus, bet ir suprasti jų realų pavojingumą, didelę tikimybę, kad kaltininkas juos įgyvendins. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2013 m. vasario 19 d. nutartimi pabrėžė, kad grasinimo realumui nustatyti nebūtina, kad grasinantysis iš tikrųjų ketino jį įgyvendinti, pakanka to, kad nukentusysis pagal grasinimo išraišką ir kitas aplinkybes turėjo pagrindą bijoti jo įgyvendinimo, o kaltininkas norėjo tokios nukentėjusiojo būsenos.*²⁶⁵

Apibendrinant darytinos išvados, kad nustatant psichinės prievartos faktą, būtina įvertinti du kriterijus – ar grasinimai buvo realūs ir kokias neigiamas pasekmes asmeniui siekta sukelti. Pažymėtina, jog tik realūs ir tikri grasinimai yra teisiškai reikšmingi. Remiantis baudžiamosios teisės doktrina ir naujausia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, išskirtini šie grasinimo, numatyto LR BK 145 str., realumo įvertinimo kriterijai: pirma, kaltininko elgesys buvo teisingai supastas, antra, nukentėjusiajam buvo pakankamas pagrindas bijoti dėl šio asmens ketinimų, trečia, kaltininkas norėjo būtent tokios nukentėjusiojo būsenos, tačiau nebūtina, kad grasinantysis iš tikrųjų ketintų įgyvendinti grasinimą. Nustačius šių aplinkybių visetą, yra pagrindas konstatuoti grasinimo realumą. Pridurtina ir tai, kad nustatant grasinimo realumą minėti kriterijai taikytini ne tik LR BK 145 str. atveju, bet ir kitų nusikalstamų veikų, kuriose numatytas psichinės prievartos panaudojimas, įvertinimui. Paminėtina, jog esant materialiai nusikalstamos veikos sudėčiai, be kita ko turi būti įrodytas grasinimo įgyvendinamumas.

2.2.5. Psichinės prievartos realizavimo fiziniu smurtu teisinis vertinimas

Grasinimų realumo įvertinimas nėra opiausias psichinės prievartos teisinio vertinimo klausimas. Dažnai teisės doktrinoje ir teismų praktikoje susiduriama su psichinės prievartos atribojimo nuo fizinės prievartos problematika, dėl ko netinkamas teisinis įvertinimas gali lemti klaidingą nusikalstamos veikos kvalifikaciją.

Baudžiamosios teisės mokslininkų (R. Marcinauskaitės²⁶⁶, O. Fedosiuko²⁶⁷, L. V. Serdiuko²⁶⁸) nuomone, psichinė prievarta neretai yra realizuojama fizinio pobūdžio veiksmais, kas pripažintina ne fizine, o būtent psichine prievarta.

Anot O. Fedosiuko, fizinio pobūdžio smurtiniai veiksmai (pavyzdžiui mušimas,

²⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-02-19 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-94/2013.

²⁶⁶ Marcinauskaitė, R., *supra* note 6, P. 43, 48.

²⁶⁷ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 107-108.

²⁶⁸ Serdjuk, L. V., *supra* note 5, P. 19, 43-44.

kankinimas, laikymas nelaisvėje ir kt.), gali būti laikytini psichine prievarta, jeigu kaltininko tyčios kryptingumas buvo nukreiptas į nukentėjusiojo psichiką – į baimės jausmo sukėlimą.²⁶⁹ Iš esmės analogiškos nuomonės yra R. Marcinauskaitė, įsitikinusi, kad neretai išoriškai pasireiškę nusikalstamos veikos padariniai, gali neparodyti kaltininko tikslų. Kaltininkui naudojant fizinį smurtą, tokiu būdu nukentėjusiajam leidžiant suprasti gresiančius neigiamus padarinius, yra psichinės prievartos požymis.²⁷⁰

Taigi atsižvelgiant į aukščiau išdėstytas aplinkybes, kyla klausimas kaip kvalifikuotini kaltininko prievartiniai veiksmai, kai jis bauginamas naudoja psichinę prievartą bei fizinį smurtą? Ar psichinė prievarta realizuotina fiziniu smurtu? Ar tokie prievartiniai kaltininko veiksmai atitinka LR BK 145 str. 2 d. nusikaltimo sudėtyje numatytą psichinės prievartos sampratą?

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. birželio 15 d. nutartimi konstatuodamas pirmosios instancijos ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų teisėtumą, nurodė, kad V. D. pagrįstai nuteistas pagal LR BK 145 str. 2 d. už tai, jog laikotarpiu nuo 2005 m. spalio mėn. iki 2008 m. sausio 11 d. terorizavo sutuoktinę, grasindamas padaryti žalą gyvybei ir sveikatai bei sistemingai baugino ją, naudodamas psichinę prievartą. Teismas nustatė, jog V. D. bute du kartus sudavė sutuoktinei ties smilkiniu, o po to mušė kumščiu į veidą, išmušė priekinį dantį ir taip grasino, kad ją užmuš, jeigu ji kur nors dėl to kreipsis. Tęsdamas nusikalstamą veiką, bute jis sistemingai terorizavo ir baugino sutuoktinę nepilnamečių dukterų akivaizdoje, ją mušė ir spardė, grasino užmušti, nužudyti ar išmesti pro langą. Vėliau jis reikalavo, kad sutuoktinė atsiimtų iš teismo skyrybų dokumentus, ir ėmė ją mušti. Nepilnametėms dukterims užstojus nukentėjusiąją, ėmė jas stumdyti, mosikavo virtuviniu peiliu ir šaukė, kad užmuš nukentėjusiąją, abi dukras ir pats nusižudys. Teisėjų kolegija be kita ko konstatavo, kad V. D. baugino nukentėjusiąją ne tik išsakydamas jai labai pavojingus grasinimus (užmušti, išmesti pro langą), bet ir mušdamas, mosikuodamas peiliu, be to, anksčiau jau buvo sunkiai sutrikdęs jos sveikatą. Nesukėlė jokių abejonių ir tai, kad V. D. suvokė, jog savo veiksmais kelia nukentėjusiajai baimę dėl jos ir dukterų gyvybės ir sveikatos, verčia ją nuolat nesaugiai jaustis, ir to norėjo.²⁷¹ Pabrėžtina, kad šis išaiškinimas reikšmingas tuo, jog panaudotas fizinis smurtas (mušimas, spardymas, stumdymas) grasinant sukelti pavojų gyvybei ir sveikatai, buvo pripažintas psichine prievarta.

Taigi nors minėtoje byloje kasacinės instancijos teismas nepateikė aiškios formuluotės fizinės ir psichinės prievartos atribojimo aspektu, visgi manytina, kad kaltininko V. D. veiksmų kvalifikacija tik patvirtina, jog psichinė prievarta gali būti realizuojama fiziniu smurtu.

²⁶⁹ Fedosiukas, O., *supra* note 1, P. 107-108.

²⁷⁰ Marcinauskaitė, R. P., *supra* note 6, P. 43, 48.

²⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010-06-15 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-341/2010.

Manytina, kad atsižvelgiant į psichinės ir fizinės prievartos glaudų santykį, norint tinkamai identifikuoti ar fiziniu smurtu realizuota psichinė prievarta konkrečiu atveju pripažintina psichiniu smurtu, būtina įvertinti kaltininko psichinį santykį su neteisėtais veiksmais. Teigtina, jog kaip ir fizinės prievartos teisinio vertinimo atveju, tikslinga be kaltininko tyčios kryptingumo, taip pat įvertinti įvykio situaciją, poveikio objektą, tik paskiausiai kilusius padarinius. Būtent šis vertinamųjų kriterijų kompleksas yra naudingas siekiant tinkamai įvertinti bei kvalifikuoti kaltininko nusikalstamus veiksmus. Ar Lietuvos teismų praktika šios kategorijos bylose yra paremta aukščiau minėta teisės doktrina ir kokie kriterijai taikytini atibojant psichinę ir fizinę prievarta bei teisiniu aspektu vertinant kaltininko veiksmus, aptartina toliau.

Naujesnėje kasacinės instancijos teismo praktikoje vis dažniau aptinkama atveju, kai deklaruojamas psichinės prievartos realizavimas fiziniu smurtu. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 m. gruodžio 27 d. nutartimi nustatė, kad Š. A. pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme nuteistas už tai, kad gyvendamas bute kartu su savo seneliais J. A. ir A. A., sistemingai, t. y. nuo 2009 m. lapkričio mėn. iki 2010 m. rugsėjo 30 d., baugino nukentėjusį J. A. naudodamas psichinę prievartą, o būtent: bute konflikto metu sumušė nukentėjusį, sužalodamas dešinįjį žastą; tęsdamas nusikalstamus veiksmus, pastūmė nukentėjusį, nuo to šis griūdamas atsitrenkė galvą į radiatorių, taip nežymiai sutrikdė sveikatą; vėliau grasino J. A. fiziniu susidorojimu bei nužudyti; tęsdamas nusikalstamus veiksmus dėl menkavertės priežasties sukėlė konfliktą, kurio metu grasino panaudoti fizinį smurtą prieš jį. Taip sistemingai baugino žmogų naudodamas psichinę prievartą, lydimą realiai panaudoto fizinio smurto, ir nežymiai sutrikdė asmens sveikatą. Šioje byloje be kita ko nuteistasis teigė, jog kaip bauginimas panaudojant psichinę prievartą negali būti vertinamas grasinimas panaudoti fizinį smurtą, kadangi grasinimas panaudoti psichinį smurtą ir bauginimas panaudojant psichinę prievartą yra skirtingi reiškiniai. Prokurorės nuomone nuteistojo argumentas, jog fizinio smurto panaudojimas negali būti vertinamas kaip bauginimas, nepagrįstas, kadangi fizinis smurtas gali būti naudojamas siekiant įbauginti asmenį ir jis vertinamas kaip psichinė prievarta. Kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad nuteistojo veiksmai (nepagrįsti konfliktai, grasinimai panaudoti fizinį smurtą, necenzūrinių žodžių vartojimas, keturis kartus realiai panaudotas fizinis smurtas) atitinka objektyviuosius BK 145 str. 2 d. nusikaltimo sudėties požymius.²⁷² Iš kasacinės instancijos teismo argumentacijos matyti, kad šioje byloje vertinant pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų pagrįstumą, buvo atsižvelgta į įvykio situaciją (Š. A. nuolatos kėlė nepagrįstus konfliktus, ne kartą grasino panaudoti fizinį smurtą, vartojo necenzūrinius žodžius, smurtavo), poveikio objektą (nukentėjusiojo kūnas ir psichika), kilusius padarinius (padarytas*

²⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-12-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-683/2012.

nežymus sveikatos sutrikdymas, nukentėjusysis jautė baimę dėl savo sveikatos), kaltininko tyčios kryptingumą (tyčia panaudodamas psichinę prievartą baugino nukentėjusįjį, tyčia sutrikdė kitam asmeniui sveikatą (daugiau žr. žemiau).

Naujausioje kasacinės instancijos teismo praktikoje jau aiškiai ir nedviprasmiškai nurodoma, kad asmuo gali būti bauginamas ne tik grasinimais išreikštais verbaliniais būdais, bet ir naudojant fizinę prievartą. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. sausio 14 d. nutartimi nustatė, kad S. K. nuteistas pagal LR BK 140 str. 1 d. už tai, kad nukentėjusiajai padarė nežymų sveikatos sutrikdymą, sugriebdamas už rankų, jas suspausdamas ir padarydamas poodinę kraujosruvą dešiniame rieše; pagal LR BK 187 str. 2 d. už tai, kad sugadino svetimą turtą visuotinai pavojingu būdu, tyčia apipildamas benzinu ir padegdamas nukentėjusiosios draugui priklausantį automobilį; pagal LR BK 187 str. 3 d. už tai, kad sugadino nedidelės vertės svetimą turtą, tyčia aplenkdamas nukentėjusiosios vairuojamą automobilį, dėl ko ji jo nesuvaldė, įvažiavo į griovį, ir patyrė turtinę žalą dėl apgadintos transporto priemonės; pagal LR BK 145 str. 2 d. už tai, kad sistemingai terorizavo bei baugino sutuoktinę naudodamas fizinę ir psichinę prievartą, t. y. savo namuose, žodinio konflikto su žmona V. C. metu grasino, jog ją nušaus, taip baugino nukentėjusiąją, naudodamas psichologinę prievartą. Vėliau automobilyje vartodamas necenzūrinius žodžius V. C. atžvilgiu priekaištavo, kodėl ji nebendruoja su juo, grasindamas reikalavo atnaujinti santykius, nes kitaip bus blogai, o nukentėjusiajai atsisakius tai daryti ir bandant išlipti iš automobilio, sugriebė už rankų, jas suspausdamas ir padarydamas poodinę kraujosruvą dešiniame rieše, taip naudodamas fizinę prievartą ją baugino; tęsdamas nusikalstamą veiką, S. K. būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, V. C. motinai priklausančios sodybos kieme, girdint V. C., siekdamas ją įbauginti, grasino pas ją į svečius atvykusiam M. G., sakydamas, kad duoda jam penkias minutes išvykti iš sodybos, kitaip padegs automobilį, kuriuo šis atvyko. V. C. ir M. G. nuėjus į namo vidų, S. K. telefonu paskambino nukentėjusiajai ir iš jos sužinojęs, kad M. G. neišvyko, vartodamas jos atžvilgiu necenzūrinius žodžius, grasindamas, kad tuoj ji ir jos draugas pamatys „fejerverką“, priėjo prie kieme stovėjusio automobilio, priklausančio N. G., tyčia apipylė automobilį benzinu ir padegė, taip terorizavo V. C.; vėliau S. K. važiuodamas automobiliu paskui V. C. vairuojamą ir faktiškai priklausantį automobilį, tyčia jį aplenkė, išvažiavo priešais, užblokavo kelią, dėl to V. C. nesuvaldė automobilio ir įvažiavo į griovį. Po to, jis į nukentėjusiosios mobilųjį telefoną atsiuntė grasinamojo turinio SMS žinutę: „Pamiršk, nes kaip šiandien pajuokausime, tik dar greičiau bei įdomiau būsime“. Tokiu būdu jis sistemingai baugino V. C., naudodamas prieš ją fizinę ir psichinę prievartą bei ją terorizavo, grasindamas padegti bei padegdamas automobilį, priklausantį N. G. Šioje byloje nuteistasis ginčijo BK 145 str. 2 d. inkriminavimą, nurodydamas, kad šio straipsnio dispozicijoje nėra įtvirtintas sistemingas kito asmens bauginimas naudojant fizinę prievartą; o LR BK 140, 187 str.*

numatytos veikos yra įtrauktos į LR BK 145 str. 2 d. sudėtį kaip objektyvieji šios nusikalstamos veikos požymiai. Taigi jo manymu, jis yra pripažintas kaltu du kartus, tiek atskirai, tiek nurodant tas pačias veikas LR BK 145 str. 2 d. sudėtyje. Tačiau teismas atmesdamas šiuos nuteistojo argumentus, pažymėjo, kad „sistemu žmogaus bauginimu gali būti pripažinti pasikartojantys, ne vien tik žodžiu ar raštu bet ir įvairiais kitais atvirais ar užmaskuotais būdais padaryti poelgiai, kuriais siekiama sukelti arba palaikyti baimės jausmą nukentėjusiajam. Bauginamasis poveikis gali būti išreikštas ir neteisėtu fiziniu poveikiu nukentėjusiajam ar kitam asmeniui, turto sugadinimu ar sunaikinimu ir pan.“²⁷³ Atsižvelgiant į tai, nagrinėjamoje byloje naudotas fizinis smurtas, tyčinis nedidelės vertės svetimo turto sugadinimas padaryti siekiant įbauginti nukentėjusiąją įvertinti ne tik kaip atskiros nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 140 str. 1 d., 187 str. 2 d., 187 str. 3 d., bet ir kaip psichinės prievartos, numatytos LR BK 145 str. 2 d., išraiška. Veikos kvalifikavimui reikšminga tai, kad bauginančio pobūdžio veiksmai padaryti ne kartą, siekiant to paties tikslo – sukelti ir palaikyti nukentėjusiosios baimę. Taigi šioje byloje kasacinės instancijos teismas nutartyje itin detalai aptarė įvykio situaciją (įvertino kaltininko nusikalstamus veiksmus nukentėjusiosios atžvilgiu, situacijos išorines aplinkybes - vietą, laiką, buvusius aplinkinius asmenis ir kt.), poveikio objektą (nukentėjusiosios kūnas, psichika, turtas), kilusius padarinius (nežymiai sutrikdyta sveikata, padaryta turtinė žala, nukentėjusioji jautė baimę dėl savo gyvybės, sveikatos), kaltininko tyčios kryptingumą (tyčia panaudodamas psichinę prievartą baugino nukentėjusiąją, tyčia sutrikdė kitam asmeniui sveikatą, padarė turtinę žalą) (daugiau žr. žemiau).

Taigi kaip matyti iš minėtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, tendencingai nurodoma, kad LR BK 145 str. 2 d. numatytas bauginimas panaudojant psichinę prievartą gali pasireikšti ir fiziniu smurtu. Pritartina šiai formuojamai teismų praktikai, kadangi kaip minėta aukščiau, neretai fizinis smurtas naudojamas sustiprinti grasinimo įspūdį nukentėjusiojo akyse, sukeldamas/ palaikant stipresnę baimės jausmą. Iš jau minėtų bylų matyti, kad esant šiai situacijai yra keblu atriboti psichinės ir fizinės prievartos apraiškas. Dėl to teismams įvertinus įvykio situaciją, poveikio objektą, kilusius padarinius, kaltininko tyčios kryptingumą, tai padaryti nesunku, kas savaime suprantama kur kas palengvina kaltininko nusikalstamų veiksmų kvalifikavimo procesą. Pažymėtina, kad tokia teismų praktika visiškai atitinka doktrininį aiškinimą.

Apibendrinant darytina išvada, kad baudžiamosios teisės doktrinoje vyrauja nuomonė, jog psichinė prievarta neretai realizuojama fiziniu smurtu. Dėl ko, tokie kaltininko nusikalstami veiksmai identifikuotini psichine prievarta. Pažymėtina, jog šiam teisiniui vertinimui esminės reikšmės turi kaltininko tyčios kryptingumas (kaltininkui naudojant fizinį smurtą ir norint asmenį

²⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-01-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-116/2014.

tik įbauginti, tokie veiksmai laikytini psichine prievarta). Tačiau visapusiškam kaltininko neteisėtų veiksmų vertinimui, tikslinga taip pat atsižvelgti į įvykio aplinkybes, poveikio objektą (kūnas, psichika), į kurių nukreipti kaltininko veiksmai, realiai kilusius padarinius.

Kitas aktualus ir nemažai diskusijų baudžiamosios teisės atstovų bendruomenėje keliantis klausimas yra LR BK 140 str. ir LR BK 145 str. 2 d. santykis atveju, kai kaltininkas sistemingai bauginamas ir kartu naudodamas psichinę prievartą lydimą fizinio smurto, dėl kurio asmuo patiria fizinį skausmą ar nežymų sveikatos sutrikdymą. Taigi kaip tokie sukelti padariniai kvalifikuotini Lietuvos teismų praktikoje? Ar kiekvienu atveju kilę fizinio pobūdžio padariniai kvalifikuotini pagal LR BK 140 str.? Ar priimant procesinius sprendimus, remiamasi doktrina?

Kasacinės instancijos teismo praktikoje išaiškinta, kad LR BK 145 str. 2 d. numatytos pripažįstamos alternatyviomis, todėl bet kurios iš jų padarymas leidžia teigti apie baigtą žmogaus terorizavimo ar sistemingo bauginimo veiką.²⁷⁴ Veikos baigtumas siejamas su nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių realizavimu, t. y. įtvirtinta formali nusikaltimo sudėtis. Tuo tarpu LR BK 140 str. kriminalizuotas fizinės prievartos panaudojimas, sukeliant asmeniui fizinį skausmą ar nežymiai sutrikdant sveikatą, ir kaltininkui veikiant ne tik tiesiogine, bet ir netiesiogine tyčia, t. y. kaltininkui nenorint sukelti skausmo ar sveikatos sutrikdymo, tačiau sąmoningai leidžiant tokiems padariniams kilti.

Kaip jau buvo minėta, nusikalstamos situacijos vertinimui yra ypač reikšmingas kaltininko psichinis santykis su veika, kadangi kilę ir išoriškai matomi padariniai gali neatspindėti kaltininko nusikalstamų tikslų.²⁷⁵ Todėl kiekvienu atveju būtina įvertinti subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius. Šio darbo 2.1. poskyryje nurodyta, kad teisės doktrinoje ir teismų praktikoje aiškintina, jog paprastai fizine prievarta siekiama asmenį sužaloti ar sutrikdyti sveikatą. Tačiau kaip jau minėta aukščiau, fizinės prievartos panaudojimo tikslas taip pat gali būti siekis sustiprinti grasinimo realumo įspūdį, taip psichiškai paveikiant nukentėjusįjį, jį įbauginant ar palaikant sukeltą baimę. Tačiau kaip tokiais atvejais vertintini/kvalifikuotini sukelti padariniai (fizinis skausmas ar nežymus sveikatos sutrikdymas)? Tai LR BK 145 str. 2 d. ir 140 str. numatytų nusikalstamų veikų daugetas? O gal tokie kaltininko veiksmai sudaro tik LR BK 145 str. 2 d. numatyto nusikaltimo sudėtį?

Baudžiamosios teisės doktrinoje aptinkama nuomonė, jog minėtoje situacijoje kilę fizinio pobūdžio padariniai visiškai atitinka LR BK 145 str. 2 d. sudėtį, dėl ko nėra pagrindo inkriminuoti LR BK 145 str. 2 d. ir 140 str. daugeto. Šios pozicijos šalininkai neretai motyvuoja tuo, kad kaltininkas pasitelkia fizinę prievartą norėdamas tik sustiprinti bauginimą ir neturėdamas tyčios sukelti fizinio skausmo ar nežymiai sutrikdyti sveikatą; taip pat, kad

²⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-12-11 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-627/2012.

²⁷⁵ Marcinauskaitė, R., *supra* note 51, P. 10-11.

kaltininkas konkrečioje situacijoje nenumatė, jog dėl jo panaudoto fizinio smurto gali kilti neigiami fizinio pobūdžio padariniai. Įdomu, kokia šiuo klausimu yra susiklosčiusi teismų praktika.

Jau minėtoje byloje²⁷⁶ kasacinės instancijos teismui konstatavus Š. A. kaltę pagal LR BK 145 str. 2 d., tikslinga paanalizuoti nežymaus sveikatos sutrikdymo nukentėjusiojo J. A. atžvilgiu kvalifikaciją. Nagrinėjamu atveju nuteistasis Š. A. teigė, kad jis nepagrįstai nuteistas, nes pastumdamas nukentėjusįjį veikė ne tyčia, o dėl neatsargumo, nes nenumatė, jog dėl pastūmimo nukentėjusysis gali atsitrengti galva į radiatorių ir susižaloti. Teismas išaiškino, kad nuteistasis pastumdamas garbaus amžiaus nukentėjusįjį nedidelėje patalpoje, negalėjo nenumatyti galimybės, jog nukentėjusysis dėl jo veikos gali kristi ir atsitrengti į kitus patalpoje esančius daiktus. Nuteistasis veikė netiesiogine tyčia, nes iš anksto nenumatė jokių konkrečių dėl jo veikos galinčių kilti padarinių, jį tenkino bet kurie iš jų, dėl to veiką kvalifikavo pagal faktiškai kilusius padarinius kaip LR BK 140 str. 1 d. ir LR BK 145 str. 2 d. daugėtą esant idealiai nusikalstamų veikų sutapčiai. Pridurtina ir tai, kad šioje byloje teismas pagrįsdamas procesinio sprendimo pagrįstumą, atsižvelgė į nuteistojo parodymus, nuteistojo ir nukentėjusiojo fizinių jėgų persvarą, patalpos, kurioje vyko konfliktas, dydį, apstatymą. Šių aplinkybių visetas sudarė pagrindą teigti kaltininką veikus netiesiogine neapibrėžta tyčia. Taigi kasacinės instancijos teismas šioje byloje pateikė reikšmingą išaiškinimą, kad vis dėl to kaltininkui fizinį smurtą panaudojus norint padidinti grasinimo realumo įspūdį, nukentėjusiajam tyčia yra sukeliamas skausmas ar nežymus sveikatos sutrikdymas.

Sutiktina, iš pirmo įspūdžio gali pasirodyti, kad fizinę prievartą panaudojus tik siekiant sustiprinti grasinimo tikrumo įspūdį, kaltininko veiksmų poveikio objektas yra ne kas kita kaip tik nukentėjusiojo psichika. Visgi vargu ar prielaida, kad kaltininkas pasikėsindamas į asmens kūno neliečiamumą, nesuvokia savo veiksmų pavojingumo ir nenumato, jog taip bus sukeltas fizinis skausmas ar sutrikdyta sveikata, yra pagrįsta. Lietuvos baudžiamosios teisės specialistės E. Riaubaitės nuomone, kiekvienas asmuo atlikdamas smurtinius veiksmus suvokia, kad veikia neteisėtai. „Tai reiškia, kad asmuo, net ir būdamas nesusipažinęs su BK specialiojoje dalyje įtvirtintomis nusikalstamų veikų sudėtimis, suvokia, kad jis daro nusikalstamą veiką.“ Toks kaltininko elgesys baudžiamosios teisės specialistų kvalifikuotinas kaip veikimas tiesiogine ar netiesiogine tyčia.²⁷⁷

Atsižvelgiant į minėtą teismų praktiką bei doktriną, manytina, kad nors kaltininkas fizinį smurtą panaudoja norėdamas padidinti grasinimo įtaigumą, visgi jis suvokia, kad kėsinaisi į asmens kūno neliečiamumą, kas patvirtinta tyčinės kaltės intelektualinį elementą. O

²⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-12-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-683/2012.

²⁷⁷ Riaubaitė, E. Tyčinės ir neatsargios kaltės atribojimas nusikaltimuose žmogaus gyvybei ir sveikatai. *Jurisprudencija*, 2008 11 (113). P. 94-95.

priklausomai nuo to, ar kaltininkas nori sukelti konkrečius padarinius, ar yra abejingas jų kilimui bei jų pobūdžiui (pvz. neapibrėžti padariniai), nustatytinas tyčios valinis elementas. Dėl to šioje situacijoje argumentai, jog kaltininkas galėtų veikti neatsargia tyčia yra visiškai nepagrįsti, kadangi neteisėtai daromas poveikis kūnui yra būdas atskleisti kaltininko grasinimų realumą.

Jau analizuotoje byloje²⁷⁸, kurioje S. K. nuteistas pagal LR BK 140 str. 1 d., 187 str. 2 d., 187 str. 3 d., 145 str. 2 d., nuteistasis nurodė, kad nubaudus už tuos pačius veiksmus jis yra ne tik pripažintas kaltu du kartus, tiek atskirai, tiek nurodant tas pačias veikas LR BK 145 str. 2 d. sudėtyje, bet ir už tas pačias veikas du kartus paskirtos bausmės, taip pažeidžiant non bis in idem principą. Tačiau kasacinės instancijos teismas pažymėjo, kad LR BK 145 str. 2 d. esančios veikos, pasireiškiančios nevienkartiniais grasinimais ar sistemingu bauginimu naudojant psichinę prievartą, neapima nei fizinio skausmo sukėlimo, nei turto sunaikinimo ar sugadinimo, dėl to kvalifikuota kaip ideali LR BK 140 str. 1 d., 187 str. 2 d., 187 str. 3 d., 145 str. 2 d. nusikalstamų veikų sutaptis.

Pritartina kasacinės instancijos teismo išdėstyta pozicijai, kad LR BK 145 str. 2 d. numatyto nusikaltimo sudėtis neapima fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo, dėl ko kvalifikuotina kaip nusikalstamų veikų ideali sutaptis (daugetas). Nors LR BK 145 str. 2 d. yra numatytas fizinio smurto panaudojimo motyvas, tačiau šio nusikaltimo esmė yra tik grasinimo nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą, terorizavimo išreiškimas, o ne fizinio skausmo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo sukėlimas. Pritartina Lietuvos baudžiamosios teisės specialisto T. Girdenio nuomonei, kad kol kas Lietuvos teismų praktikoje nėra suformuoti konkretūs kriterijai, padedantys įvertinti, kada šalutinė norma laikyta veikos dalimi, o kada – tai atitinka daugeto institutą. Autoriaus teigimu, „[...] jei šalutinė nusikalstama veika gali būti padaroma ir neįgyvendinant pagrindinės normos nagrinėjamo objektyvaus požymio, vadinasi, ji nėra vien tik pagrindinio požymio įgyvendinimo būdas ir turi būti kvalifikuojama atskirai.“²⁷⁹ Taigi atsižvelgiant į aukščiau minėtą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką bei doktrininį aiškinimą, darytina išvada, kad LR BK 145 str. 2 d. numatyto nusikaltimo sudėtis neapima fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo (LR BK 140 str.), dėl ko kvalifikuotina kaip nusikalstamų veikų ideali sutaptis (daugetas). Todėl nepagrįsti jokie kiti aiškinimai, pavyzdžiui tokie kaip: LR BK 145 str. 2 d. norma apima LR BK 140 str., nes yra platesnė (visuma), o LR BK 140 str. yra dalis; arba, kadangi LR BK 145 str. 2 d. sankcijoje numatyta keturių metų laisvės atėmimo bausmė, o LR BK 140 str. sankcijoje - dviejų metų laisvės atėmimo bausmė, dėl to LR BK 145 str. apima LR BK 140 str.²⁸⁰

²⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-01-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-116/2014.

²⁷⁹ Girdenis, T. Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. *Daktaro disertacija*. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 71.

²⁸⁰ Chernenko, T. G. Formy mnozhestvennosti prestuplenij i ikh otrazhenie v kvalifikacii prestuplenij. *Ugolovnoe*

Apibendrinant darytina išvada, kad kaltininkui sistemingai bauginant asmenį ir naudojant psichinę prievartą lydimą fizinio smurto, dėl ko patyrus fizinį skausmą/ nežymų sveikatos sutrikdymą, tokie kaltininko veiksmai kvalifikuotini pagal LR BK 145 str. 2 d. ir LR BK 140 str. kaip ideali nusikalstamų veikų sutaptis.

pravo. 2000, Nr. 4. P. 188; Shnitenkov, A. Problemy kvalifikacii pri sovokupnosti prestuplenij. *Ugolovnoe pravo* 2005, 2: 70. (Cituota iš: Girdenis, T. Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. *Daktaro disertacija*. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 29.).

IŠVADOS

1. Prievartos reiškinių suvokimas yra įvairialypis. Lingvistinė, etimologinė, kriminologinė, socialinė prasme išskiriami tapatūs prievartos sampratos bruožai – veiksmų neteisėtumas ir sąmoningumas, asmens valios varžymas, psichiniai ir/ ar fiziniai padariniai.

2. Prievarta – tai savarankiška baudžiamoji teisinė kategorija. Ji suprantama kaip priešingas baudžiamajai teisei, pavojingas, tyčinis fizinis ir/ ar psichinis poveikis subjektui, turint tikslą paveikti nukentėjusįjį ir suvaržyti laisvę įgyvendinti savo valią. Baudžiamojoje teisėje sąvokos „smurtas“ ir „prievarta“ vartotinos kaip sinonimai. „Agresijos“ sąvoka nevartotina lygiagrečiai prievartos terminui ir nelaikytina savarankiška baudžiamąja teisine kategorija.

3. Fizinė prievarta pripažintini pavojingi aktyvūs fizinio pobūdžio veiksmai, turint tikslą asmeniui sukelti fizinę žalą ir taip jį paveikti ar įveikti jo pasipriešinimą. Fizinės prievartos kriminalizavimą lemia tiek pavojingi padariniai asmens gyvybei, sveikatai, tiek pasikėsinimas į šias vertybes. Fizinės prievartos reiškinį sudaro objektyvūs (tikslas sužeisti ir sutrikdyti normalų organizmo funkcionavimą; pavojingumas; išreiškimo būdų įvairovė), ir subjektyvūs (tyčia, neatsargumas) elementai.

4. Fizinė prievarta baudžiamuosiuose įstatymuose kriminalizuota dviem būdais - visiškai kriminalizuota atskiruose baudžiamųjų kodeksų skyriuose atsižvelgiant į pasikėsinimo objektą (nusikaltimai žmogaus gyvybei, žmogaus sveikatai) ir iš dalies kriminalizuota nusikaltimuose kaip būdas įveikti nukentėjusiojo pasipriešinimą.

5. Fizinė prievarta santykyje su nusikalstamu laisvės atėmimu pasireiškia dvejopai: neteisėtu laisvės atėmimu ir kaip būdas numalšinti asmens pasipriešinimą kaltininko atžvilgiu.

6. Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamosios teisės doktrinoje, psichinė prievarta suprantama panašiai, išskiriant bendrus požymius - pavojingumą ir priešingumą baudžiamajam įstatymui, sąmoningą kaltininko veikimą, neigiamą poveikį nukentėjusiojo psichikai, asmens laisvos valios apribojimą. Emocinis smurtas ir psichologinė prievarta nėra savarankiškos baudžiamosios teisės kategorijos, ir nevartotinos kaip sinonimai psichinei prievartai. Bauginimas, terorizavimas nėra psichinės prievartos sinonimai, o sietini su grasinimo išraiškos būdais ir rūšimis.

7. Psichinę prievartą sudaro objektyvieji (bauginamoji paskirtis, pavojingumas, išraiškos įvairovė) ir subjektyvieji (tyčia) elementai. Šių elementų įvertinimas reikšmingas konstatuojant, ar kaltininko veiksmuose yra nusikalstamo psichinės prievartos panaudojimo.

8. Nustatant psichinės prievartos faktą, būtina įvertinti du kriterijus – ar grasinimai buvo realūs ir kokias neigiamas pasekmes asmeniui siekta sukelti. Išskirtini šie grasinimo realumo įvertinimo kriterijai: kaltininko elgesys teisingai supastas; nukentėjusiajam buvo

pakankamas pagrindas bijoti; kaltininkas norėjo įbauginti. Tik esant materialiai nusikalstamos veikos sudėčiai įrodinėtinas grasinimo įgyvendinamumas.

9. Fizinės ir psichinės prievartos santykis ypač glaudus. Fizinis smurtas visada sukelia asmeniui psichinio pobūdžio žalą, o psichinė prievarta gali būti lydima fizinio smurto. Atribojant šias prievartos rūšis ir kvalifikuojant nusikalstamus veiksmus, esminės reikšmės turi kaltininko tyčios kryptingumas, įvertintinos įvykio aplinkybės, poveikio objektas (kūnas, psichika), į kurį nukreipti kaltininko veiksmai, realiai kilę padariniai.

10. Sistemingai bauginant asmenį ir naudojant psichinę prievartą lydimą fizinio smurto, dėl ko patyrus fizinį skausmą/ nežymų sveikatos sutrikdymą, tokie kaltininko veiksmai kvalifikuotini pagal LR BK 145 str. 2 d. ir LR BK 140 str. ideali nusikalstamų veikų sutaptis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
2. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas// Valstybės žinios. 2011-06-14, Nr. 72-3475.
3. Lietuvos Respublikos asmens ir turto saugos įstatymas// Valstybės žinios. 2004-07-27, Nr. 116-4317.
4. Lietuvos Respublikos karo policijos įstatymas// Internetinis teisės aktų registro tinklapis <<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=7c2022f08f3f11e4a98a9f2247652cf4>>, 2014-12-29, Nr. 20787.
5. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 90-2777.
6. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. rugpjūčio 28 d. įsakymo Nr. V-1268 pritarimu bei Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 m. rugpjūčio 28 d. raštu Nr. (1.19.-2012-1742)-2-1243 suderintos „Rekomendacijos dėl poveikių priemonių taikymo netinkamai besielgiantiems mokiniams“. Internetinis teisės aktų registro tinklapis <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.14996D4090A9>>, 2012-09-06, Nr. 71-632.
7. Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtinto 2003 m. gegužės 23 d. įsakymu Nr. V-298/158/A1-86// Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2357.
8. Austrijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-27] <[file:///C:/Users/Evelina/Downloads/Austria_CC_as_of_%2004.11.2013_de%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Evelina/Downloads/Austria_CC_as_of_%2004.11.2013_de%20(3).pdf)>.
9. Islandijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-27] <[file:///C:/Users/Evelina/Downloads/Iceland_CC_1940_am2003_en%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Evelina/Downloads/Iceland_CC_1940_am2003_en%20(1).pdf)>.
10. Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-27] <file:///C:/Users/Evelina/Downloads/Latvia_CC_am2013_en.pdf>.
11. Suomijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. <file:///C:/Users/Evelina/Downloads/Finland_CC_1889am2012_en.pdf>.
12. Vokietijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-18] <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/6872/preview>>.

Specialioji literatūra

13. Aliukonienė, R. Veika kaip vienas iš sunkaus sveikatos sutrikdymo objektyviųjų požymių. *Teisė*, 2013 87, ISSN 1392–1274.
14. Antonjan, Ju. M. Ponjatie i kriminologicheskaja klassifikacija nasilstvennykh prestuplenij. *Sovremennaja prestup-nost: novye issledovanij: sb. nauch. tr.* Moskva, NII MVD, 1993.
15. Antonjan, Ju. M. Ponjatie osovoj zhestokosti i prestuplenija s osovoj zhestokostju. *Socnalisticheskaja zakonnost.* 1990. № 9.
16. Artemov, V. M. *Pravoporjadok v sovremennom obshhestve: koncentualnye obocnovanija i innovacii.* Moskva, 1998.
17. Ashworth, A. *Principles of Criminal Law.* Fifth Edition. Oxford University Press. 2006.
18. Babij, N. A. *Metodologichkie podkhody k ustanovlenija ugotovno – pravovogo sootnoshenija mezhdou nasiliem, terrorizmom, ehstremizmom i agresii-je.* Problemy ukreplenija zadonnosti i pravoporjadka: nauka, praktika, tendencija: sb. Nauch. Tr./ pedkol. Resp. Belarus, Minsk: BGUFK, 2009.
19. Busse, D. Der Bedeutungswandel des Begriffs „Gewalt“ im Strafrecht. Über institutionell - pragmatische Faktoren semantischen Wandels. *Diachrone Semantik und Pragmatik. Untersuchungen zur Erklärung und Beschreibung des Sprachwandels.* Tübingen: Niemeyer, 1991.
20. Chernenko, T. G. Formy mnozhestvennosti prestuplenij i ikh otrazhenie v kvalifikacii prestuplenij. *Ugolovnoe pravo.* 2000, Nr. 4.
21. Creifelds, C. *Rechtswörterbuch.* München: Verlag C. H. Beck, 2007.
22. Dali, V. *Tolkovyj slovar zhvogo velikoruskogo jazyka.* 2 t. Moskva, P. 469.
23. Davis, M. Wrong doing and Right Acting. *The Philosophy of Law: an encyclopedia.* Garland Publishing, Inc. a member of the Taylor&Francis Group, 1999.
24. Diepold, B., Krannich, S., Sanders M., Ratzke K., Cierpka M. Über Aggression und Gewalt bei Kindern in unterschiedlichen Kontexten [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-06]. <http://www.diepold.de/barbara/aggression_und_gewalt.pdf>.
25. Drakšas R., Drakšienė A. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė.* Vilnius: Eugrimas, 2008.
26. Drakšienė, A., Michailovič, I. *Kriminologijos žinybas.* Vilnius: Eugrimas, 2008.
27. Drosdowski, G. *Duden Deutsches Universalwörterbuch.* Mannheim; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1989.
28. Dutton, D. G. Patriarchy and wife assault: The ecological fallacy. *Violence and Victims.* 1994.
29. *Emotional Abuse.* Counseling Center, University of Illinois Urbana - Champaign. 2007, retrieved 8 November 2013.

30. Fedosiukas, O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2001, t. 21(13).
31. Fedosiukas, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
32. Ganov, N. I. *Kvalifikacija nasilstvennykh prestuplenij*. Kharkov. 1986.
33. Garner, A. *Black's Law Dictionary*. Ninth Edition. West, A. Thomson Reuters business, United States of America, 2009.
34. Gaukhman, L. D. *Borba s nasilstvennyimi nosjagatelstvami*. Moskva, 1969. C. 7.
35. Gaukhman, L. D. *Nasilie kak sredstvo sovershenija prestuplenija*. Moskva, 1974.
36. Gaukhman, L. Nasilie pri grabezhe, razboe i vymogatelstve. *Sovetskaja justicija*, 1969. № 2.
37. Gerke, M. Hypnose als Straftat. 2009 Aug./ Sept. 10. Jahrgang [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-05] <<http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/archiv/09-08/index.php?sz=11>>.
38. Gilligan, J. *Smurto prevencija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
39. Girdenis, T. Nusikalstamų veikų daugetas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. *Daktaro disertacija*. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2010.
40. Grinevičiūtė, K. Žiauraus elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2008, Nr. 11.
41. Heilbrun, A. B. *Criminal dangerousness and the risk of violence*. University Press of Amerika, 1996.
42. Hoff, L. A. *Violence and Abuse Issues*. Routledge, London and New York, 2010.
43. Ivanova, V. V. Prestupnoe nasilie. *Uchebnoe nosobie dlja vuzov*. Moskva, 2002.
44. Ivashenko, A. V., Marcev, A. I. Metodologija pravovogo issledovanija nasilija. *Socijalno – pravovye problemy borby s nasiliem*. Omsk, 1996.
45. Jatkevičius, A. Smurtinio nepilnamečių nusikalstamumo prevencija. *Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2003.
46. Keinys, S. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Septintas pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012.
47. Kolesnikova, T. V. Ne pora li pomenjat gosudarstvennye podkhody k vyjavleniju i rassledovannju vymogatelstva? *Pravo i politika*. 2006. № 7.
48. Kolesnikova, T. V. *Ugolovnoe pravo*. Obshhaja chast. Moskva, 1999.
49. Kudrjavceva, V. N. *Nasilbstvennoe prestupnostb*. Moskva: Izdatelbstvo Spark, 1997.
50. Kujalis, P. Prievarta – būtinojo reikalingumo pavojaus šaltinis. *Jurisprudencija*. 2004. Nr. 60.
51. Küper, W. *Strafrecht Besonderer teil – Definition mit Erläuterungen*. Heidelberg, C. F. Müller, 2012.

52. Lavrukov, M. M. Ponjatie i vidy nasilija v ugolovnom prave. *Vkladka: Voенno – ugolovnoe pravo*. 2002. № 9–10.
53. Levi, M. Violent crime. *The Oxford handbook of criminology*. Second edition. Oxford University Press, 1997.
54. Lopashhenko, N. *Rossijkoe ugalovnoje pravo*. Obshhaja chast. Moskva, 2003.
55. Maiuro, R. D., O' Leary, K. D. *Psychological Abuse in Violent Domestic Relations*. New York: Springer Publishing Company, 2000.
56. Maliajeva, A. O. *Obstojatelstva iskluciajuscije prestupnoe dejatelnost*. Novgorod, 2001.
57. Marcinauskaitė, R. Psichinė prievarta ir jos baudžiamasis vertinimas LR BK. *Magistro baigiamasis darbas*. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2006.
58. Marcinauskaitė, R. Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 2008.
59. Oreshkina, T. Fiziceskoje ili psichologiceskoje prinuzdenije kak obstojatelstvo iskluciajuscee prestupnost dejanija. *Ugalovnoje pravo*. 2000.
60. Ozhegov, S. I. *Slovar russkogo jazyka: 14-e izd*. Moskva, 1983.
61. Pavilonis, V. Baudžiamoji atsakomybė už neveikimu padarytus nusikaltimus (teorija ir praktika). *Justitia*, Nr. 1, 1997.
62. Pavlik, M. Ju. *Ugolovnaja otvetstvennost za nasilstvennye prestyplenija protiv obshhestvennoj bezopashosti: Sovremennoe sostojanie, sushhnost i protivorechija*. SPb, 2006.
63. Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės galiojimo pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2009.
64. Piesliakas, V. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, kylančios dėl baudžiamųjų įstatymo galiojimo laiko atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 2004, t. 60(52).
65. Pobegajlo, Eh. F. *Kommentarij k ugolovnomu koleksy Rossijskoj Federacii*. Moskva, 1999. C. 85.
66. Pobegajlo, Eh. F. *Tendencii sovremennoj prestupnosti i sovershenstvovanie ugolovno – pravovoj borby s nej*. Moskva, 1990.
67. Podnebesnyj, A. N. *Psichicheskoe nasilie kak vid prestupnogo* [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-01]. <<http://pravda.webstolica.ru/v-kruge-vtorom-aleksej-podnebesnyj/nauchnaja-dejatelnost-alekseja-podnebesnogo/psichicheskoe-nasilie-kak-vid-prestupnogo/>>.
68. Pradel, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vertimas iš prancūzų kalbos. Vilnius: Eugrimas, 2001.
69. Riaubaitė, E. Tyčinės ir neatsargios kaltės atribojimas nusikaltimuose žmogaus gyvybei ir sveikatai. *Jurisprudencija*. 2008 11 (113).

70. Ristroph, A. *Criminal Law in the Shadow of Violence*. Seton Hall University, School of Law, Draft 2/24/2009.
71. Rönnau, Th. *Willensmängel bei der Einwilligung im Strafrecht*. XVI, 2001.
72. Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės galiojimo pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2009.
73. Piontkovskis A. A., Menšaginas V. D. *Kurs sovetskogo ugolovnoho prava. Osobennaja chast*. Moskva, 1955. T. 1.
74. Piteckij, V. V. *Sootnoshenie fizicheskogo nasilija s prestuplenijami proriv lichnosti. Sovremennoe sostojanie prestupnoetie i reforma ugolovnogo zakonodatelstva: Mezhvuzovskij sbornik nauchnikh trudov*. Moskva, Tjumen, 1994.
75. Schneider, B. *Cowabunga – zur Darstellung von Konflikten und ihren Lösungen in Zeichenstrickserien. Eine Inhaltsanalyse*. Münster; New York: Waxmann, 1995.
76. Serdjuk, L. V. *Nasilie: kriminologicheskoe i ugolovno - pravovoe issledovanie*. Moskva: Jurlitinform, 2002.
77. Sharapov, R. D. *Fizisheskoje nasilije v ugalovnam prave*. Sankt Peterburg, Juridiceskij centr, 2001.
78. Shhernjavskij, A. D. *Psikhichskoe nasilie pri sovetrshhenii korystiykh prestuplenij: ugalovno – pravovye i kriminologicheskie problemy: Dic. kand. jurid. nauk*. Moskva, 1991.
79. Shnitenkov, A. Problemy kvalifikacii pri sovokupnosti prestuplenij. *Ugolovnoe pravo* 2005, 2: 70.
80. Sirvydis, V. Agresyvumo raiška tyčinių nužudymų genezėje. *Jurisprudencija*, 2003, t. 38(30).
81. *Slovar sovremennogo russkogo literaturnogo jazika*. 1948. T. 7.
82. Stulginskienė, L. *Smurtas artimoje aplinkoje*. Trakai: Lietuvos policijos mokykla, 2014.
83. Šukytė, J., Marcinauskaitė, R. Kai kurie psichinės prievartos doktrinos probleminiai aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(2).
84. Švedas, G., Abramavičius A., Bieliūnas E. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies komentaras*. II tomas. Vilnius: VĮ „Registrų centras“, 2009.
85. Tipton, A. J. Aggression and criminal behavior. *Encyclopedia of criminology*. Routledge, Great Britain, 2005.
86. Tiumenev, V. *Vidi kriminalnava nasilija*. Riazan, 2008.
87. Tofahrn, S. *Strafrecht besonderer Teil I. Straftaten gegen Persohnlichkeitswerte*. München: C. F. Müller, 2014.
88. Vandishhev, V. V. *Kriminalnoe nasilie protiv lichnosti*. SPb: Izdat. Dom S. Pereb. gos. Un-ta; Izd-vo jurid. Fakulteta S. Peterb. Gos. Un-ta. 2005.

89. Veselov, E. G. *Fiziceskoje ili psihologiceskoje prinuzdenije kak obstojatelstvo iskliuciajuscee prestupnost dejanija*. Krasnodar, 2002.
90. Zhalinskij, A. Eh. Nasilstvennaja prestupnost i ugolovnaja politika. *Sovetskoe gosydarstvo i pravo*. 1991. № 3.
91. Zorz, J. Criminal Law of Misdemeanor Domestic Violence. 1970-1990, *Journal of Criminal Law and Criminology*.
92. *Webster's Third New International Dictionary*. Könemann, 1993.

Teismų praktika

93. Europos Žmogaus Teisių Teismas 2007 m. vasario 9 d. byla *Luluyev ir kiti prieš Rusiją*, pareiškimas Nr. 69480/01 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01]. <[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77926#{"itemid":\["001-77926"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77926#{)>.
94. Europos Žmogaus Teisių Teismas 2008 m. kovo 31 d. byla *Musayeva ir kiti prieš Rusiją*, pareiškimų Nr. 57941/00, 58699/00, 60403/00 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01] <[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81908#{"itemid":\["001-81908"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81908#{)>.
95. Europos Žmogaus Teisių Teismas 2008 m. kovo 31 d. byla *Magomadov ir Magomadov prieš Rusiją*, pareiškimas Nr. 68004/01 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-01]. <[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81604#{"itemid":\["001-81604"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81604#{)>.
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato 2004 m. birželio mėn. 18 d. nutarimas „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika*. 2004, Nr. 21.
97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio mėn. 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-666/2007.
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio mėn. 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167/2008.
99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo mėn. 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-304/2008.
100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio mėn. 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-153/2009.
101. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio mėn. 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-432/2009.

102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio mėn. 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-341/2010.
103. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario mėn. 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-22/2011.
104. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio mėn. 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-410/2011.
105. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio mėn. 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183-2012.
106. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio mėn. 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-627/2012.
107. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio mėn. 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-683/2012.
108. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario mėn. 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-94/2013.
109. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio mėn. 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2013.
110. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio mėn. 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-377/2013.
111. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio mėn. 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-116/2014.
112. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26/2014.
113. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio mėn. 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-159/2014.
114. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio mėn. 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. 2AT-33/2014.
115. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio mėn. 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2014.
116. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. liepos mėn. 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014.
117. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo mėn. 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-351/2014.
118. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio mėn. 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-466/2014.

119. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio mėn. 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-487/2014.
120. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio mėn. 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-404/2014.
121. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo mėn. 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-162-895/2015.
122. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. kovo mėn. 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-116/2011.
123. Vilniaus apygardos teismo 2003 m. birželio mėn. 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107/2003.
124. Kauno apygardos teismo 2013 m. vasario mėn. 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-15-238/2015.
125. Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. sausio mėn. 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-2-417-2014.
126. Marijampolės rajono apylinkės teismo 2013 m. vasario mėn. 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-123-537/2013.
127. Ukmergės rajono apylinkės teismo 2013 m. kovo mėn. 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-79-517/2013.
128. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. vasario mėn. 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-279-827/2015.

Internetiniai šaltiniai

129. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-20] <http://www.ird.lt/infusions/report_manager/reports/html_file.php?metai=2005&menuo=12&ff=1G&fnr=3&rt=1&oldYear=2005>.
130. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-20] <http://www.ird.lt/infusions/report_manager/reports/html_file.php?metai=2014&menuo=12&ff=1G&fnr=3&rt=1&oldYear=2014>.
131. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-28] <http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2004&menuo=12&idAta=0&rt=1&oldYear=2011&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1>.

132. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-27] <http://www.ird.lt/infusions/report_manager/reports/html_file.php?metai=2011&menuo=12&ff=1G&fnr=4&rt=1&oldYear=2011>.
133. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-28] <http://www.ird.lt/infusions/report_manager/reports/html_file.php?metai=2013&menuo=12&ff=1G&fnr=4&rt=1&oldYear=2013>.
134. Mirončikienė, E. Vietoj vaiko gerovės - didelė veidmainystė [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-28] <<http://www.propatria.lt/2013/11/egle-mironcikiene-vietoj-vaiko-geroves.html>>.
135. Normantas, A. Kontrolierius: laisvės suvaržymas vaikų socializacijos centruose naudojamas neteisėtai [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-26] <http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/91281/kontrolierius_laisves_suvarzymas_vaiku_socializacijos_centruose_naudojamas_neteisetai>.
136. Olego Fedosiuko paskaitų skaidrės [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-21] <https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/.../Nusik_%20laisvei.ppt>.
137. Vokietijos Federacijos teisingumo ir vartotojų apsaugos ministerija [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-21] <<http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>>.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Prievartos koncepcijos klausimas aktualus tiek baudžiamosios teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje. Visgi pasigendama išsamesnių mokslinių darbų bei diskusijų šia tema, kas sukuria poreikį prievartos koncepcijos analizei ir suponuoja šios temos aktualumą. Prievarta pasižymi daugiaprasmiškumi, įvairiose mokslo disciplinose prievarta suprantama skirtingai. Visgi baudžiamosios teisės kontekste prievarta yra savarankiška kategorija. Sąvoka „smurtas“ vartotina lygiagrečiai prievartos sampratai, tuo tarpu sąvoka „agresija“ – nevartotina. Vertinant kaltininko nusikalstamus veiksmus, dažnai susiduriama su fizinės ir psichinės prievartos atribojimo problematika, nes fizinė prievarta visada sukelia psichinio pobūdžio žalą, o psichinė prievarta gali būti lydima fizinio smurto. Todėl vertinant ir kvalifikuojant kaltininko neteisėtus veiksmus, būtina įvertinti ne tik realiai kilusius padarinius, bet ir atsižvelgti į kitas teisiniu aspektu reikšmingas aplinkybes. Tačiau analizuojant prievartos koncepciją, susiduriama ir su kitomis aktualiomis problemomis kaip sistemingo bauginimo naudojant psichinę prievartą lydimo fizinio smurto ir kilusių padarinių kvalifikavimo bei kitomis, kurios aptartinos šiame darbe.

Reikšminiai žodžiai: fizinis, psichinis, smurtas, prievarta, atribojimas.

The concept of abuse is a matter of relevance to both the criminal law doctrine and case-law. However, the lack of more detailed research papers, and academic discussions on this topic, creates the need for deeper analysis of the concept itself. Violence is characterized by multiplicity and interpreted differently in various scientific disciplines. In the context of criminal law violence is an independent category. The term „violence“ is used in parallel to the concept of abuse, while the concept of „aggression“ - isn't. By assessing the criminal actions of the guilty part, often occurs the problem of how to delimitate physical and mental abuse, because physical violence always cause mental damage and mental abuse may be accompanied by the physical violence. Therefore, by evaluating and qualifying the acts of perpetrator, it is necessary to evaluate not only the actual consequences, but also other legally relevant circumstances. Analysis of the concept of violence, deals with many relevant issues such as the systematic use of intimidation, mental abuse accompanied by physical violence and ramifications of the qualification as well as the others, which are discussed in this paper.

Keywords: physical, mental, violence, abuse, exclusion.

SANTRAUKA

Magistrinio darbo temos „Prievartos koncepcija baudžiamojoje teisėje“ aktualumą suponuoja tai, jog prievartos koncepcija mažai nagrinėta, pasigendama išsamesnės mokslinės literatūros, gilesnių įžvalgų. Dėl to analizuojant doktriną ir Lietuvos baudžiamosios teisės praktiką, aptariami žemiau nurodyti aspektai.

Prievartos reiškinys pasižymi įvairialypiškumu, dėl to atskleisti prievartos kaip baudžiamosios teisinės kategorijos definiciją ir kartu atriboti nuo kitų mokslo disciplinų, yra ypač svarbu baudžiamosios teisės doktrinai ir teismų praktikai. Atsižvelgiant į tai, pirmajame magistrinio darbo skyriuje analizuojama prievartos sampratos problematika. Mokslininkai vieningai nesutaria dėl literatūroje vartojamų sąvokų pagrįstumo. Visgi „smurtas“ ir „prievarta“ yra sinonimai, dėl ko klaidinga smurtą aiškinti siauriau, siejant tik su fizinio pobūdžio smurtu ar grasinimu juo. Tuo tarpu „agresija“ gali būti suprantama kaip emocinis impulsas ar etapas psichinės prievartos įgyvendinimui, tačiau nėra savarankiška baudžiamoji teisinė kategorija, ir nevertotina lygiagrečiai prievartos sąvokai.

Antrajame magistrinio darbo skyriuje plačiai nagrinėjamos doktrinoje išskirtinos prievartos rūšys, o būtent, daug diskusijų keliantys atskiri fizinės ir psichinės prievartos aspektai. Siekiant tinkamai atskleisti fizinės ir psichinės prievartos sampratą, analizuojami atskiri sąvokų vartojimo problematiški klausimai, aptariami jų kriminalizavimo būdai Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose, taip pat objektyvieji ir subjektyvieji elementai, kurių įvertinimas kaskart reikalingas konstatuojant kaltininko veiksmuose fizinės ir/ ar psichinės prievartos buvimo/ nebuvimo faktą. Kartu aptariamos fizinės ir psichinės prievartos formos, identifikuojant pastarųjų skirtingus išraiškos būdus ir rūšis. Analizuojant fizinę prievartą nagrinėjamas santykis su neteisėtu laisvės atėmimu. Aptariant psichinę prievartą, plačiai analizuojamas grasinimų realumo įvertinimo klausimas.

Pastebėtinas ypač glaudus fizinės ir psichinės prievartos santykis. Fizinis smurtas visada sukelia asmeniui psichinio pobūdžio žalą, o psichinė prievarta gali būti lydima fizinio smurto. Atribojant šias prievartos rūšis, esminės reikšmės turi kaltininko tyčios kryptingumas, įvykio aplinkybės, poveikio objektas (kūnas, psichika), į kurių nukreipti kaltininko veiksmai, realiai kilę padariniai.

SUMMARY

Subject: The concept of violence in criminal law.

Keywords: physical, mental, violence, abuse, exclusion.

The relevance of the Master's thesis topic is based on the fact that scientific literature lacks the examination and in depth analysis of the concept of coercion and its delimitation. As a result, this paper presents the analysis of the above mentioned doctrine and criminal law practice in Lithuania.

Phenomenon of violence has been often described and interpreted by the principle of multiplicity. Therefore finding the right definition of abuse in the context of criminal legal categories separating it from other scientific disciplines, would contribute significantly to the development of criminal law doctrine and jurisprudence. The Master thesis is organized as follows. The first part of the thesis is dedicated to analyse the problem of the concept of abuse. Among the scientist there is no common agreement on the validity of these terms used in academic literature. Both the „abuse“ and „violence“ are synonymous with violence which often are interpreted too narrow, only in conjunction with the physical nature of violence or threats. Meanwhile, the „aggression“ can be understood as an emotional impulse or as a part of mental abuse, but it is no an independent criminal legal category, and should not be used in parallel with the notion of violence.

The second part of the Master thesis presents different types of violence, physical and mental aspects of it. In order to delimitate properly definitions of physical and mental abuse, author analyzes the problematic related to the use of above mentioned concepts, and their criminalization in Lithuanian and foreign countries criminal law, as well as objective and subjective elements of assessment required for each action in finding the perpetrator of physical and/ or mental abuse presence/ absence fact. While analyzing the physical and mental forms of violence, present work identifies different types and forms of its expression. Physical abuse is analysed in its relation to the illegal imprisonment. Thesis also deals with the question of how to assess the reality of threats.

It should be noted that physical and mental abuse are very close related. Physical violence is frequently causing mental harm and mental abuse may be accompanied by physical violence. In order to delimitate these types of abuses it is essential to take into account perpetrator's intent directionality, circumstances of the incident, the impact on the object (body, psyche), who suffered from direct perpetrator's actions and actual consequences.